

1,56

Thom
Lib
re,
ur
to 1
it:

I, 56.

Thomæ Carve Lyra, s. Anacephaleosis
Hibernica, in qua de origine, nomi-
ne, moribus gentis Hibernicæ tratta-
tur; nec non Annales Hiberniæ ab
an. 1148. ad an. 1661. Viennæ, 1664. 4.
ed. Sulzbaci, 1666. R.

JT

THO
TR

JTINERARIUM

R. D.

THOMÆ CARVE
TRIPPERARIENSIS.

*M. Abr. Frenckelij
p. leg. a. 1687.*

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF
CAMBRIDGE
PRINTED

Faint handwritten text, possibly a signature or date.

T
I
D.
S
Hi
I

ITINERARIUM

R. D.

THOMÆ CARVE
TRIPPERARIENSIS,
Sacellani maioris

*In fortissimâ iuxta & Nobilissima
Legione*

Strenuissimi Domini Colonelli

D. WALTERI DEVEROUX

sub

SAC. CÆSAR. MAIESTATE
stipendia merentis

cum

Historiâ facti Butleri, Gor-
don, Lesly & aliorum

Jacob Opera studio *Münch. D.*
Et

Impensis Authoris

M O G V N T I Æ,
Imprimebat NICOLAUS HEYLL,

Anno Christi, 1639.

(rarus liber)

Illustrissimo Domino
Domino

IACOBO BUTLERO
COMITI ORMONIÆ
& Ossonia, Vice Comiti de Turlo,
Baroni de Arcloë, &c.

THOMAS CARVE.

Felicem in rebus omnibus progressum
& prosperitatem, ex totis animi Precor-
dijs precatur.

Commentariolum de
rebus in Germania,
per proximum retro
decennium gestis, quæ

A 3 inter:

D E D I C A T I O.

inter fastidiosas viarum molestias, infestumque Literis, ac lucubrationi seriae inimicum armorum strepitum, subcisuis horis compilavi, Tuis manibus, Comes Illustrissime, quam possum demisse ingero, atque ad Tholum humanitatis Tuæ, servorum tuorum postremus lubens volens appendo, orbi testem universon & propensissimæ meæ in te tuosque voluntatis, nullis alijs ante hac testatæ monumentis, & Tuæ singularis in me nunquam satis de prædicandæ benevolentia Mnemofynon.

Non indignaberis a. (quod tua mihi prudentia pollicetur) quod inter tam multos Illustrissimæ Dominationi Tuæ pacificos annos blandissi-

DEDICATIO.

blandissimis formulis exoptantes, ego vnus quasi extremæ inurbanitatis homulus, immemor cōmunis ritus, & consuetæ humanitatis defertor in altissimâ quiete pacis, à Marte Donarium apparem. Apage, forte Dices, pessimi ominis, & contra Læta auspicia inquietum Commentarium, sed nec Itinerariū Perillustri Nomini nostro obtrudi sinam, qui cum subdito mihi populo quietos exigere annos in summa tranquillitate mavelim, quam multis itinerum molestijs defatigari.

Sed vt dicam quod res est, non ab eo à cæterorum pacificam faustitatem vorentium consuetudine multo ab hinc tempore prolata, verum quod vulgus Comitibus

A. 4.

sui

DEDICATIO.

sui promerendi gratia, ego idem
Maiori affectu licet tectiori ser-
mone, plenâ manu repræsentato.
Offero quidem de bello & cum
bello commentariolum, sed in eo
non domesticum sed bellum exte-
rum concludo, cōcludo in quam
bellum sed bellissimum, quippe
quod dum alibi immaniter sævijt,
domi induxit tranquillissimam
pacis serenitatem. Et sane nisi
eiusmodi ad Te mitterem bellum,
pacem Tibi gratulari neutiquam
possem. Totus itaque Libellus
iste quantus, quantus Tibi Comi-
tum humanissimo dicatus meris-
sima est pacis congratulatio.

Quod verò ad te potius quam
ad quemvis alium suo impetu no-
ster feratur calamus, non id qui-
dem

den
est
eta,
Per
spe
Ma
But
fue
ext
præ
de,
Ge
nia
per
But
rat
bus
ma
cel
mo

DEDICATIO.

dem temerè evenit. Complexus
est enim ipse heroica Tuorum fa-
cta, quæ ad tuam quoque Totiusq;
Perillustris stemmatis laudem
spectant, portat Nobilissimos
Maiores & Consanguineos tuos
Butleros, qui vt in Patriâ semper
fuerunt summi nominis, ita apud
exteros ob egregiam virtutem
præcipuæ auctoritatis. Age, va-
de, si Lubet, in extremam vsque
Germaniam, Poioniam, Litua-
niam, Hungariam, Bohemiam
penetra si vacat, & audi, si non
Butlerorum tuorum fama Impe-
ratori Romano alijsque Regi-
bus æquè fida, quam nobilissi-
mæ prosapiæ tuæ gloriosa vbique
celebretur? Utinam (cum inti-
mo id affectus mei sensu inge-
nuè

A 5 nuè

DEDICATIO.

nuè proloquor) vtinam, inquam,
manes Iacobi Tui, cui annis
plusculos individuus fui Comes,
in vitale corpus remigrare pos-
sent, & se tibi in armis præsen-
tare, videres vtique virum inter
arma potius ad amicam pacem,
quàm hostilia bella propensum,
spectares virum in armis fortem,
omni bellico apparatu nil po-
tius spectantem, quam vt Im-
perio Romano pristinam resti-
tueret pro virili sua, tranquilli-
tatem.

Hunc igitur & plures ipsius
similes, dum tibi in paucularum
pagellarum angustijs circumscri-
ptam exhibeo maiestatem, ne
putes, Generose Comes, me Bel-
li. Duces ad turbandam in tuis
terris.

terr
duc
enir
tos
pe
quic
va f
luna
spe
tem
tra
hau
alien
li fa
buis
tati

hoc
tibi
cess

DEDICATIO.

terris pacem in Ormoniam inducere, adduco Equidem, nec enim inficias ire possum armatos Heroës, sed confectis prope bellis pacificos, qui arma quidem portant, domi defensiva foris offensivâ. Verbo. Volunt ipsi se sistere amplissimo conspectui tuo, vt videas tuam gentem tam esse amplam, vt se intra Patriæ terminos continere haud queat, sed Augustiores in alienis terris non sine immortalis familiæ gloria & quærere debuisse & obtinere potuisse habitationes.

Dabit quoque itinerarium hoc nostrum soboli tuæ, si quam tibi hominum sator DEUS concessit, aut porro concessurus est, stimu-

DEDICATIO.

stimulos nomen suum, ad imitationem Maiorum suorum amplificandi, & genus ad ultimas usque terras dilatandi, dum videbunt Avos, Proavosque suos solo nixos DEO, relictâ Patriâ externorum Principum, Regum ac Imperatorum fide & Constantiâ suâ obtinuisse favores, titulosque Perillustri prosapia suâ nusquam pudendos.

Vellem hoc loco, nisi Lâconicâ vti cuperem brevitate, nec tibi vllam legendo nauseam creare, syllabum pertexere eorum, qui si in Patriâ hæssissent, obscurum & ignobile exegissent, ævum, dum vero in eas partes vbi animos suos exerere, viresque ac fortitudinem ostentare poterant.

rant
claru
curre
tatio
tuæ
belli
ne in
biles
Rom
causa

V
videl
illum
& an
Patri
ria q
Con
quid
pro
guin

DEDICATIO.

erant egressi sunt, toti mundo in-
claruerunt. Tu animo ipse per-
curre (Liberæ enim sunt Cogi-
tationes) non tantum grandia
tuæ familiæ decora, sed & alia
belli Germanici fulmina, qui sa-
ne in omni suo splendore igno-
biles fuissent, nisi in Imperium
Romanum extendendi nominis
causa profecti essent.

Videbis, Perillustris Comes,
videbis, inquam, Tu ipse diem
illum quo se Patriotæ tui, sed
& amicitia imo sanguine iuncti
Patriæ præsentabunt æque glo-
ria quam opibus conspicuos, &
Conterraneis testatum facient,
quid ei præstare voluissent, qui
pro exteris Principibus san-
guinem & vitam exposuerint,
Quam-

DEDICATIO.

Quamque parati etiamnum sint
pro tranquillitate Patriæ ad ex-
tremam vsque sanguinis guttam
belligerare, qui pro natione i-
gnotâ pacificanda tam nobilia
statuerunt sibi toti familiæ, o-
mnique Patriæ suæ trophæa.

Ita igitur est, Comes Illustris-
sime, si verè loqui volumus, hic
commentariolus meus pacis po-
tius quam belli est prodromus,
quem tibi ego clientum tuorum
postremus toto cordis affectu
do, dico consecroque: Quod si
in eo parum concinna videan-
tur omnia, scias ea non domi-
/ in muscolo, sed belli sub tento-
rijs, vbi rauca tuba solenne suum
taradandara insonat, vbi tympa-
na bellum perstreptentia nego-
tiosum

tiosu
va t
nitru
vbi f
loru
vola
tam
Dab
temp
& ot
serie
plec
vel i
rum
cepi
lia o
tibi i
fulas
Tuo

DEDICATIO.

tiosum calamum infestant, vbi sæ-
va tormentorum bellicorum to-
nitrua horrendum immugiunt,
vbi fatalis plumbeorum globu-
lorum grando chartam circum-
volat & cum affectu scribendi vi-
tam prope excutiunt, esse fusa.
Dabuntur quandoque quietiora
tempora, quando pro facultate
& otio longiore & concinniore
serie minutatim calamo com-
plectar omnia enucleatius, quæ
vel ipse oculis inspexi vel alio-
rum fide digna narratione ac-
cepi. Hæc nunc breuiuscula qua-
lia qualia, optimo sane affectu
tibi inscripta, æqui bonique con-
sulas, & me tibi Devotissimum
Tuo favore complectere. Da-
bam

DEDICATIO.

'bam Fridbergæ in Wetteraviâ
Calendis Maij Anno immortalitatis stabilitæ. M. DC. XXXIX.

LECTO-

OO
OO

LI

im

ins

rat

ipse

tua

de

alic

den

per

hon

LECTORI BENEVOLO
& Pio Pacem & salutem
in Domino.

 Vid enim malevolo & studiis nostris contrario optem pacem? cum sacro eloquio attestante impiis nulla sit pax. Illi igitur qui meam insectabitur scribendi Methodum & rationem, non uoveo aliud, nisi quas ipse iam animo fovet turbas & inquietudinem. Scripserunt aut iam plures alij de bello, opera illa sumptusque rectius in alios impenderentur usus. Tibi quidem in quem voles laborum tuam impendere operam integrum sis, mihi honestus iste videtur labor, qui non de
B: polien-

AD LECTOREM.

poliendis armis qua nulla gero nisi spiri-
 ritualia, non de uxore, quam mihi
 ultroneâ Lege interdictam volui, co-
 mendâ, non de calicibus supra debi-
 tum exsiccandis quod honestatem de-
 decet, Sacerdotiumque meum dedeco-
 rat, debeo esse sollicitus. De sumptu ne
 Labores, cum ille non tuo impendio,
 sed bonorum & benevolorum virorum
 gratia suggeratur. Absoluam omnia
 paucis, ita mihi lubebat & volupe erat,
 hanc pecuniolam quæ brevis admodum
 fuit, non in alium quam huic usum
 collocare. Quod vero multi alij de bel-
 lis variis scripserint historias, id qui-
 dem non sum nescius, sed & illud cer-
 to scio, nullum huc usque meum iter,
 quod hoc Commentariolo complexus
 sum, scripsisse. Dein, scripserint alij,
 & ego scribam, Te quantumvis, ô Zoi-
 le, con-

le
 me
 ide
 qu
 gar
 nos
 etc.
 alte
 hur
 leri
 in p
 laud
 exte
 eos
 eum
 id q
 libu
 moi
 stum
 quia

AD LECTOREM.

le, contradicente: Quod si Libellum
 meum legere nolis, abijcias licet, non
 ideo totus quantum pessum ibit, erunt
 qui cum mihi honorem facient, ut le-
 gant & probent. Sed, inscripsi Viro à
 nostris castris alieno & externo? Re-
 fte. quid vero hoc tua interest, & cui
 alteri, quam viro in paucis humano,
 humanitatem hanc deferam, cui But-
 leriana facinora, quam Butlero, qui
 in partem & amicitia & sanguinis &
 laudis venit, inscribam? cui bellorum
 externorum successus explicem nisi qui
 eos coram non spectarit? forte volebas
 eum tibi dedicari: sed nondum de me
 id quidem es meritus. ubi de mirabi-
 libus & à communi tuoque sensu re-
 motis rebus scripsero, tunc quidem i-
 stum expectare posses honorem, cum
 quid scripsero quod tibi non desipiet,

AD LECTOREM.

tunc tibi oggere: integrum erit. Odi si
scire vis tam delicatos alieni nominis
observatores, odi Catonianum super-
cilium moroso omnia notans asterisco.
Odi Aristarchos illos perpetim in alio-
rum facta Lynces, in sua talpas.

Te vero, Benevole Lector, paucis
volo, te enixè postulo, ut hunc meum
Laborem facili admittas oculo, si quæ
exilia sunt quæ scripsi, ne illa contem-
nenda putes, magna omnes notant mi-
nuta omnes prætereunt, ita fit, ut il-
lorum sæpe nulla posteritati relinquatur
memoria, omnia igitur, magna &
parva, gravioris leuiorisque momen-
ti in codiculum meum referenda puta-
ni, quæ quidem vel ipse coram vidi,
vel à videntibus & presentibus au-
diti.

Quod si fortè tibi displiceat stylus
noster

AD LECTOREM.

noster, noueris illum adoleuisse in campis, quid mirum si se comere non potuerit? Educatum esse inter milites, nil novum si rudiozem didicerit asperitatem: formatum esse ad aenearum fistularum fragores, veniam itaque spirat, si hinc inde tumultuetur.

Si porro petas, quis mihi istud scribendi institutum iniecerit, dicam, & rem ipsam sincere edisseram. Luxerunt omni aetate varii varios morte sublato, Nuper Ecclesia Gregorium XIII. Pontificem Maximum: Imperium Ferdinandum II. Caesarem semper Augustum: Hispania Philippum III. Regem Catholicum: Gallia Iosephum Capuzinum Consiliarium Monachum; Exercitus Catholicus Pappenheimium & Tyllium nostrae militiae Columnas & huius aut Scipiones;

B 3;

Exercitus;

AD LECTOREM.

Exercitus aduersarius Gustavum Adolphum Suecorum Regem me iam etiam aliorum dolore tristem, domesticum quoque funus optimi Butleri mei tangebatur plurimum, quocum dulcissimos dies, eosque plusculos in omni confidentiam exegeram, à quo suavissime semper tanquam Frater habitus, cultus ut Pater fueram; cuius tanta benevolentia cum par esse non possem, nollem tamen ingratus mori, hoc tandem succurrit animo, ut præclara eius facta mundo vulgata inter homines Libello, aperirem. Videram quanta cum inuidia multas sepe expeditiones optimis auspiciis susceperat, videbam eius nomen ipso adhuc viuento iniquè tractum post mortem primum effulgere clarius: videbam verò etiam aliorum doctus exemplo, quam literis, maxime

xi
co
me
ca
po
de
tig
rec
loc
Et
ren
Bu
id
cur
diff
ori
in
fici
ter

AD LECTOREM.

ximè inter milites mortuorum sit recordatio. Hæc omnia ut in Butlero meo virorum omnium amantiſſimo cauerem, Historiolam seu Itinerarium potius hoc ſcribendum ſuſcepi, ut dum de multis, quæ mihi memoranda contigerunt, ſcriberem etiam Butleri meæ recordarer, ac amorem meum quantum locunq; hoc opusculo ſaltem publico affectus monumento teſtatum relinquerem. Voluiſſem quidem omnia eius & Butlerorum aliorum facta uno ſolo ad id ſuſcepto Libello complexus eſſe, ſed cum inter bellicos tumultus id fieri difficulter poſſit, & id tranquillius orium requirat, cogitationem illam in commodiora tempora depoſui. Sufficiat nunc in decurſu itineris mei obiter tantum & per tranſennam velut

B. A. aliud

AD LECTOREM.

*aliud agens de ipsa fecisse mentionem.
Tu vero Ingenue Lector Fruere Labo-
re meo quem tibi ex animo dedico, &
bene piis Butleri Manibus precare. Nil
ultra te retineo. Vale.*

ENDI-

CO
CO

C

C

bell

ac V

C

phi

C

Brit

C

ver

C

Pol

C

letu

C

ca f

me

C

len

C

Fri

C

INDICVLVS,

In omnia Capita Itinerarij huius.

CAP. I. Ingressus in Historiam, & series primorum è Germanis Imperatorum.

CAP. II. Vbi compendiosè agitur de bello Gustavi Adolphi Suecorum, Gothorum ac Vandatorum Regis, contra Cæsarem.

CAP. III. De progressu Gustavi Adolphi Suecorum Regis in Imperium:

CAP. IV. De Nostro ex Ibernâ per Britanniam, in Germaniam Itinere:

CAP. V. De Itinere meo Gedaniam versus.

CAP. VI. Rationem Itineris nostri ex Poloniâ in Germaniam ostendit.

CAP. VII. Commigratio mea ad Butlerum.

CAP. VIII. Butleri ante obitum Heroica facta, & egregia erga Cæsarem fides, maxime verò quæ Francofurti ad Odetâ contigere.

CAP. IX. De Successibus Alberti Wallenstein Ducis Fridlandiæ.

CAP. X. De Amplitudine & Pompâ Fridlandiæ ducis.

CAP. XI. De morte Wallensteinij, re-
B 5 liquo-

INDICVLVS.

liquorumq; Proditorū Tertzky, Ilo, Kynsky
& Nieman tribuni Equitum.

CAP. XII. De Elogijs Wallensteinio à
morte varijs in Locis pro cuiusque affectu po-
fitis.

CAP. XIII. Pacta quædam inter Frid-
landiæ Ducem & Principes cum eo pacifcen-
tes, Ducem scilicet Saxonix & Marchionem
Brandenburgensem Electores, vtro citroque
missa & proposita.

CAP. XIV. Copia Literarum quibus
Fridlando Fidem suam obligant peditum E-
quitumque præfecti Pilsæ 12. Ianuarij Anno
1634. Et Cæsareum Mandatum de remotione
eiusdem Fridlandi ab Imperio militari.

CAP. XV. Ostendit commorationem
meam cum D. Colonello Waltero Deveroux.
Item Augustanæ vrbis expugnationem.

CAP. XVI. De bello Ducis Lotharin-
giæ contra Gallos.

CAP. XVII. De Progressu Ducis Lo-
tharingiæ contra Gallum.

CAP. XVIII. De Initijs & causis belli à
Lotharingiæ Duce contra Gallum suscepti.

CAP. XIX. De Progressibus nostrorum
contra Gallos.

CAP. XX. De vltiore progessu nostro
contra Gallos.

CAP. XXI.

INDICVLVS.

CAP. XXI. De vltioribus contra Gallos progressionibus.

CAP. XXII. De successibus nostris in Hassia & alijs partibus inferioris Germaniæ.

CAP. XXIII. De progressu nostro contra Bannier.

CAP. XXIV. De vltioribus progressibus contra Suecos.

CAP. XXV. De progressu nostro contra Suecos in Pomeraniâ.

CAP. XXVI. De miseriâ Pomeranicâ.

CAP. XXVII. De Pomeraniâ.

CAP. XXVIII. Quid in hybernis sub initium Anni 1638. actum sit.

CAP. XXIX. De progressu nostro aduersus Suecos.

CAP. XXX. Describit iter nostrum in Comitatum Schaumburgensem.

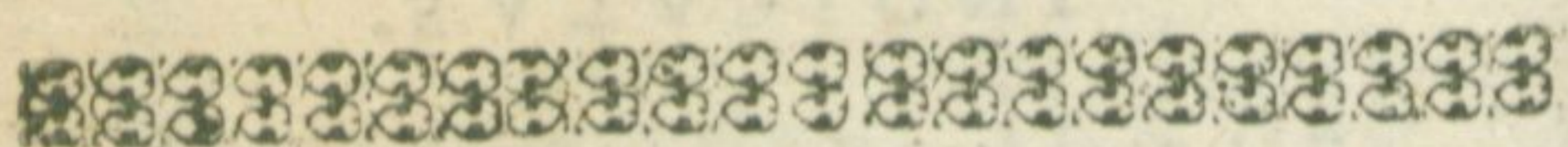
CAP. XXXI. De origine & causis belli Germanici, rebusque alijs in Imperio gestis.

CAP. XXXII. De Rebus bellicis gestis hoc anno in Imperio, & de nostro successu eōtra Carolum Ludovicum Principē Palatinum.

CAP. XXXIII. De deditioe Brisacensi alijsque quibusdā rebus in Imperio exactis.

CAP. XXXIV. Quid in Hybernis Anno 1639. actum, & de Iudaicis quorūdam Ceremonijs.

Censu-

Censura & Approbatio.

Ego infra scriptus auctoritate mihi à Re-
verendissimo Domino summae sedis Nun-
cio Apostolico consignatâ & Imperiali diplo-
mate confirmatâ, testor me hunc Librum in-
scriptum Itinerarium Reverendi Domini Tho-
mae Carve Tripperariensis legisse nec quid-
quam Religioni orthodoxae aut bonis moribus
adversans reperisse, imo multa bona documen-
ta, verasque ab oculato teste scriptas Historias
invenisse; Quare eadem auctoritate ubi vis
locorum eundem Librum Typis vulgari & ab
omnibus Historia & veritatis amantibus legi
posse existimo & permitto. Franc. prid. Cal.
Maij Anno Christi M. D. C. XXXIX.

ALOYSIVS MAR-
E. C. A.

CAPVT

CAPVT I.

*Ingressus in historiam, & series primorum
è Germanis Imperatorum.*

A Primo mundi exordio, omnis
terræ ambitus, hodie tot bel-
lorum mortisque cladibus
exercitus, in quatuor partes distermi-
natus est; In Asiam à filiâ Oceani &
Thesbidis sic dictam (quamvis alij Fi-
liam Manæ Lydorum Regi progna-
tam volunt) quæ ab Europâ Oceano
Maiorico, & parte Mediterranei maris
separatur: ab Africâ verò Nilo fluuio
seu mari rubro discernitur; occupat in
longitudinem quinque millia ducenta
milliaria, in latitudinem quatuor mil-
lia quingenta sexaginta. In Africam,
quæ in Longum quadringentis centum
quinquaginta quinque, in Latum mille
nongentis viginti milliariibus proten-
ditur. In Americam, ab Americo vespu-
tio pri-

tio primo eius Inventore sic appellatam, cuius Longitudo & Latitudo omnibus orbis partibus maior, nec hodie quidem tanta quanta innotuit. Et Europam denique ab Agenoris Phœnicis filia sic vocitatum, à Tauro viro militari inuentam olim, probabilis Historiæ fert fides, determinatur hæc ab Asiâ & Africâ mari mediterraneo; in Longum duobus millibus octingentis, in Latum mille ducentis milliariibus protenditur. De hac nobis sermo potissimus suscipitur, quam multis viarum molestijs fracti bonam partem emensi sumus, Sectantes militiam, pro Libertate Germaniæ & Cæsare: viro in paucis prudente & strenuo fortunas, vitam & sanguinem paciscentes.

Dictam porro Europam à cascâ gentilitate Imperatorum sceptris moderatam, non nisi vetustatis ignari nesciunt; Quomodo vero vicissitudine rerû hæc potestas à gentilitate ad Christianos Reges ac Principes translata sit, historijs prolixio-

pr
Eg
m
nu
pe
II
E
cu
riu
lut
ces
per
tes
O
pio
den
rex
deg
bur
gen
Gal
qui
rest
diâ &

prolixioribus exequendum relinquo. Ego ab Henrico Aucupe, primo ex Germanis Imperatore, duco initia, continuam seriem vsque ad modernum Imperatorem, Ferdinandum eius nominis III. Semper Augustum protrahens. Erat hic Henricus ex Serenissimâ Ducum Saxoniae domo, adiitque Imperium Anno per Christum restauratae Salutis Nongentesimo Vigesimo; cui successit Otto Magnus, Aucupis Filius, imperavitque ab Anno Christi Nongentesimo Tricesimo Tertio. Fundavit hic Otto, seu complevit potius iam ante à pio Parente suo ceptas, Ecclesias Brandenburgensem & Mörsburgensem, erexitq; ipse insuper à fundamentis, non degener optimi Patris soboles, Havelburgensem, Misnensem & Magdeburgensem. Hic ipse quoque Ludovicum, Gallorum Regem, à suis subditis iniquissime regno pulsum, in eius solium restituit; verusque Augustus Burgundia & Belgio Imperium auxit. Anno post

post natum Christum Nongentesimo
 quadragesimo sexto, hoc Imperatore è
 vivis sublatò, moles Imperij ad Otto-
 nem II. devoluta est, qui tenuit sce-
 ptrum vsque ad annum Christianum
 nongentesimum septuagesimum quar-
 tum, sibi que successorem reliquit Fi-
 lium, Ottonem III. qui ius eligendi
 Romani Imperatoris penes Germanos
 esse voluit. Anno millesimo secundo
 Imperium gubernare cepit Henricus
 II. & post hunc Conradus II. Romæ
 est coronatus Anno millesimo vicesi-
 mo septimo, qui Arelatense regnum
 mortuò Rudolphò, eius Rege, & pulsò
 Ottone, sororis eius filiò Germanò, Im-
 perio adiecit Anno reparati per Chri-
 stum orbis millesimo trigesimo secun-
 do. Dein Cathedralem Spirensium Ec-
 clesiam condidit atque fundavit, in
 qua cum coniuge, Filio, Nepote, ac
 Pronepote Henrico III. IV. & V. eius
 nominis Imperatoribus humani voluit,
 quorum monumenta etiam nunc illic
 spectan-

spe
 no
 vit
 oc
 sim
 est
 tis
 & p
 Ch
 sim
 Bar
 du
 qu
 sua
 IV.
 no
 mo
 ros
 no
 Ab
 no
 to
 ter
 Ma

ſpectantur. Henricus autem III. Anno milleſimo quadrageſimo imperavit. Henricus IV. Anno milleſimo octogeſimo primo. Henricus V. milleſimo centeſimo ſeptimo. Hos ſecutus eſt Lotharius II. Anno inſtauratae ſalutis milleſimo ceteſimo vicesimo ſexto, & poſt eum Conradus III. ſub Annum Chriſti milleſimum centeſimum triceſimum nonum. Hinc ad Fridericum Barbaroſſam Imperij gubernacula deducta ſunt Anno milleſimo centeſimo quinquageſimo ſecundo, quem ætatis ſuæ anno trigefimo octavo. Adrianus IV. coronavit octavo decimo Junij Anno milleſimo centeſimo quinquageſimo quinto. Succellio dein ad Barbaroſſæ filium Henricum VI. tranſijt Anno milleſimo centeſimo nonageſimo. Ab huius morte ſceptrum accepit Anno milleſimo ducenteſimo octavo Otto IV. Quo imperante concilium Lateranenſe ſub Innocentio III. Pontifice Maximo Romæ eſt celebratum Anno

C

mille-

millesimo ducentesimo decimo quinto, cuius decreta passim iuri Canonico inserta extant. Post hunc Romæ coronatus est Fridericus II. Anno millesimo ducentesimo vigesimo. Friderico mortuo Rudolphus Habsburgi Comes maior animo quàm fortunis, cum varij Principes Imperium oblatum renuissent, Sceptum Cæsareum non sine omine suscepit Anno millesimo ducentesimo septuagesimo tertio. Ab huius obitu Nassoviæ Comes Adolphus Imperio Leges tulit Anno millesimo ducentesimo nonagesimo secundo. In cuius demortui locum substitutus est Albertus Austrius Rudolphi Filius Anno millesimo ducentesimo nongesimo octavo. Post eum floruit Anno millesimo trecentesimo septimo Henricus VII. cui Successor designatus Anno millesimo trecentesimo decimo quarto Ludovicus IV. Quem pone secutus Anno millesimo trecentesimo quadragesimo sexto Carolus IV. Carolum extrusit Wen-

fit Wenceslaus Filius Anno millesimo trecentesimo septuagesimo nono. Sedem Imperij de hinc occuparunt Rupertus Comes Palatinus Anno 1490. qui Heidelbergensem Basilicam Honori S. Spiritus erexit in qua etiam & sibi & coniugi tumulum statui imperavit; Sigismundus Caroli I V. filius Anno millesimo quadringentesimo undecimo; Albertus II. Anno millesimo quadringentesimo tricesimo octavo; Fridericus III. Anno millesimo quadringentesimo quadragesimo. His adnumeratus est Anno millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto Maximilianus I. Archidux Austriae Filius Friderici III. Hic genuit Philippum Burgundionum Ducem & Hispaniae Regem Parentem Caroli V. Qui Carolus orphanus relictus à patris obitu ad Imperij Gubernacula evocatus est, Adijt Imperium Anno millesimo quingentesimo decimo nono, tenuitque triginta novem annis multaq;

egregia facinora imperio digna perpetravit: laboribus denique fractus cum se imperio abdicare statuisset, Philippum Filium Regem Hispaniarum renunciavit, in Ferdinandum vero fratrem Imperium Romanum transferri fecit Coloniae Agripinae die quinto Ianuarij. Ferdinando postmodum successit Maximilianus II. Ferdinandi Filius Anno millesimo quingentesimo sexagesimo quarto. Fuit Maximilianus Parens sex nobilissimorum filiorum, quorum quilibet imperare merebatur si fata ita voluissent, scil. Rudolphi, Matthiae, Ernesti, Maximiliani, Wenceslai, & Alberti. In eius locum euectus est Rudolphus, deinde Matthias. Post Matthiae mortem Ferdinandus II. An. millesimo sexcentesimo decimo septimo Francofurti Electus est; Quo imperante immane hoc belli incendium in Imperio exarsit; cuius ad decennium prope spectator fui, ideoque posteritati quae vidi, certis monumentis relinquere volui.

Ferdinan-

Ferdinandus cum videret se paulatim virtute in tantis calamitatibus destitui, coacto Ratisponæ concilio Electorali petijt Regem Romanorum creari, qui sibi paulatim deficienti sine turbis à morte succederet in Imperio. Electus est vnanimi septem virorum consensu Anno 1637. Ferdinandus III. qui optime de Imperio merito Parenti substitutus est, cum is paulo post Viennæ vitam felicissimè pacatissimèq; posuisset. Plura non adijcio nisi quod Imperij habenæ semper DEI nutu singulari talibus concessæ sint, qui vel maxime eas renuebant: vnde ego nostri temporis iniquissimam conditionem incusans detestor, cum varios principes ambitioso ductos fastu ad potentiaë imperialis fastigium, nil pensi ducentes iurene an iniurià id fiat, sine DEO sine conscientia eniti video. Quam vero id periculofum sit, nostra docebit narratio recentibus omnino casibus facta. Tu amice Lector alieno periculo sape sciasque

sciasque me non nisi visa loqui, quippe qui multis tragœdijs vel actor vel spectator non otiosus interfui.

CAPUT II.

Vbi compendiosè agitur de bello Gustavi Adolphi Suecorum, Gothorum ac VVandalorum Regis contra Cæsarem.

GLadius Aquilonaris me iterum ac tertium Iberniam excivit sub annum Christi supra sequimillesimum trigessimum: Quo eodem tempore Gustavus Adolphus, Suecorum, Gothorum ac Wandalorum Rex, varijs Regis Galliae Legationibus Principum ac Ducum Germaniae pollicitationibus evocatus, magno cum exercitu, nec minoribus animis, in Cæsarem movit, magnisque passibus, quam mari tam terram, circa S. Ioannis Baptistæ natalitia, Stockholmiō Stralsundam perrexit; quam leviter petens, patentibus portis, bonam civitatis veniam ingressus est. Substitit illic parum-

parumper, quoad propugnaculis, vallis, fossisque, partim instauratis, partim de novo erectis, urbem quàm optimè munivit: inde postea ad alias civitates tendit, quas facile in potestatem redegit, cum Cæsareani in fugam versi, hosti nil quidquam obluētarentur. Vices Generalis inter Imperatorios tunc forte gerebat Excellentissimus Dominus Tuccatocont, qui cum exercitu Pomeraniam insidebat, Gartziūque ad Oderam in arctissimo aditu situm, occupabat; Hic cum militum animos in hostem magis, quam Cæsarem, propensos, panicōque Gustavi metu ante cladem excordes animadverteret, desertā vrbe, quantumvis munitā, mox se militiā & dignitate abdicavit. In eius locum cum potestate subvectus est Perillustis Dominus Comes de Schaumburg, animosus magis quàm fortunatus miles. Hic, cum, se à Suecorum exercitu peti, videret, viribusque haud parem agnosceret, Francofurtum ad Oderam cita-

tis itineribus perrexit, illudque omni
 armorum genere cæteroque apparatu
 bellicò, quò facilius hostem sustineret,
 munivit. Est Frankofurtum non minus
 Pallade quam Marte inclyta, ad deco-
 rem & amœnitatem locò iucundissimò
 exstructa, hortis, pomerijs, vinetisq;
 dives, potestati Serenissimi Principis
 Marchionis de Brandenburg subdita.
 Huc opportunissimè advolavit Illu-
 strissimus Dominus Jacobus Butlerus,
 vnâ cum Vicetribuno suo Waltero
 Butler Legionem insignem quindeno-
 rum manipulorum in Polonia proprijs
 impensis collectam adducens, Wal-
lensteinus quidem ipsi, omnique mili-
 ti ipsius, integram solutionem pactus
 fuerat, sed præter verba, postquam Im-
 peratori fidelissimè adstitissent à Wal-
lensteinio morte prævento, (vt suo Lo-
 co dicetur) pro Labore & impensis re-
 cepere nihil.

Interea Ratisponâ ex comitijs opti-
 matum Imperij, Excellentissimus Do-
 minus

minus

minus Comes de Tyllly expeditur, qui utrique exercitui, Cæsaris nimirum & Principum in Germaniâ Confœderatorum, (Ligæ vocabant) cum auctoritate præesset; Qui nihil cunctatus, vniuersalem militum delectum, non procul Francofurtô; indixit, cumque militiæ robur vidisset, sine morâ hostē varijs locis non sine aduersariorum clade audacter aggreditur, tum Rostockio, Novo Brandenburgo, alijsque ad mare sitis civitatibus in fidem acceptis, ad Magdeburgensem obsidionem exercitum applicuit. Erat Magdeburgum civitas æquè populo quàm fortuna-^{Magdeburgum} nis & facultatibus nobilis, situ & munitione celebris, quippe quæ densissimo muro, duplicibus fossis, aggeribusq; contra cuiusvis hostis impetum circumcincta; Inexpugnabilis meritò dici poterat virgo, nisi à virgine expugnari voluisset. Hanc ergo cum aliquanto tempore obsedisset Tyllius, multo quidem sed non vano labore,

C S arma

armatâ manu, in Imperatoris, cui multa cum pervicacia diu restiterat, redegit potestatem. Quis mihi hoc loco referat tam potentis ac validæ urbis excidium? Magdeburgum, quod olim fuerat univèrsi orbis spectaculum, nunc miseriarum calamitatumque omnium mœstissimum visitur amphitheatrum. Ecce quomodo sedet sola civitas, plena olim populo, facta est velut vidua Domina gentium, Princeps populorum facta est sub tributo: Plorans ploravit in nocte & lacrymæ eius in maxillis eius, non est qui consoletur eam ex omnibus charis eius: omnes amici eius spreverunt eam, & facti sunt ei inimici. Quot putas (dic sodes) hac vnâ expugnatione fortissimi nuptarum innuptarumq; fœminarum animi, militum infano furore expugnati, cesserunt libidini? Quot foci, quantumvis luculenti, vnico hoc rogo sunt consopiti? Quantæ opes, scelerata Vulcani audaciâ direptæ, in favillis & fumum exspiravêre? sed & imbelles mu-

les
m
ru
re
rio
pra
ce
bi
ob
ma
ni
era
ad
po
qu
cre
del
no
&
me
vel
ren
po
ste

les mulierum mentes, cætero qui ad omnem metum pronæ, malculos induerunt animos, subiecto que piriõ pulvere ædibus, ad motõ que igne, in aëra gloriosâ morte evolare maluerè, quam prædantium militem iniquissimis votis cedere? Hoc sincere & sine fraude orbitestatum constanter facio, plures, hac obsidione & expugnatione, propriâ manu, quam militum macheris machinisque bellicis occubuisse. Sic scilicet erat in fatis, vt, qui legitimõ imperiõ ad nullius Principis nutum adduci poterant, suomet iussu in perniciem quam sibi struxerant, ruerent. Quis credat, auctoratos vrbi milites sibi crudeles hoc in excidio extitisse, qui licet à nostris Ducibus sine negotio in fidem & tutelam recipi possent, omnem tamen clementiam excluderunt, cum se, velut murum, in fori medio opponerent, eligentes, patriõ bustõ implicari potius, quam incolumitatem cum hoste pacisci? vnde miles Cæsareus in iustissimas

stiffimas iras effervescens, obvia quævis sternere, ædes opulentissimas diripere, susq; deq; sacra profanis confundere, omnem petulantiam & crudelitatem exercere, nobiles pariter & ignobiles, aris simul & areis dicatos in vincula trahere. Ipsum etiam cleri caput, Archiepiscopum, captum Cæsari, ceu hostem plectendum, committere.

Finita tam funesta Tragoediâ, Illustrissimus Tyllius aliquantisper illic substitit, vix ipse suis oculis credens, tam nobilem urbem, nulli illuc vsque hosti subditam, à se suisque in potestatem Imperatoris esse reductam.

Postquam verò tot funeribus piè parentasset, victoriarumque Auctori Deo debitas laudes dixisset, in Saxoniam commigravit, vt fidem Ducis Saxoniae probaret: quem vt in Cæsaris iussa nutare animadvertit, hinc inde levibus velitationibus aggressus, ad fraudes & dissimulationes adegit. Simulabat enim mirari se, cur velut hostis impe-

imp
Cæ
set,
hab
exci
mita
esse
quo
dera
pro
lige
etat
mo
sub
Sue
cto
Cæ
stru
pla
vit.
nri
cla
dec
tiff

impeteretur à Cæsareano milite, cum in Cæsarem nullū, vnquā militem eduxisset, eum verò militem, quem penes se haberet, non in Imperij Imperatorisq; excidium, sed ad sui suorumq; in columitatem conservandam conscriptum esse: Quā quidem in sententia perstitit, quod Suecorum Rex, interceptō ad Oderam Francofurtō, in subsidium appropinquaret. Hic Tyllius demum intelligens quā vanis illuc vsq; spebus latus esset, ad Lipsiam exercitum admovit, urbemque (citra arcem tamen) subegit. Interea Saxo, coniunctis cum Sueco armis, quod diu tectum sub petore foverat, odium, vnō impetu in Cæsarem & Cæsareanos evomuit, instructāq; acie, in larissima circa Lipsiam planitie, adversarios in prælium invitavit. Quid hic faceret masculus Tyllij miles, pugnam detrectare, tot victorijs clarus, sine famæ iniuria non poterat, decertare cum duplici hoste ne cordatissimi quidem Herculis esse probe videbat,

debat, opponere tamen signa sua hostilibus maluit, quam metum prodere; coactis igitur in cumulum agminibus fidenter hostem aggreditur. Fit praelium, praeludunt maiora utrimque tormenta bellica. Caesariani, dum forte pluribus victorijs contra Daniae Regem, Comitem Palatinum & Mansfeldium aliosque Imperij hostes, se plus efferunt, quam par erat, victorias alias partas foedissima strage miserandum in modum commacularunt. Discite milites, alienam clade docti, nusquam hostem, quantumvis imbellem, esse aspernandum; induit nonnunquam trepidans etiam damula audaciam & in adversarios insultum parat, ut si qua ipsa vitae discrimen evadere nequeat, in eandem saltem perniciem simul hostem impellat. Ac licet prima pugnae auspicia Imperatorijs copijs favissent, hostisq; gravi strage accepta, cederet, ubi tamen vidisse temere contemptum, militemque Caesareum partim praedae partim quieti intentum, revocat

revo
in
opp
anir
in p
sten
bul
den
stan
pos
ped
ca t
des
An
mu
sis
agn
qui
Fra
pat
vel
gar
da

revocat in prælium animos, nostrosq; in cautions, nec tale quid cogitantes, opprimit fœdèque fundit. Hic, dum animosus Cæsarianorū Ductor, Tyllius, in prima acie obequitat, suosq; in hostem, quâ verbō, quâ factō, animat, globulo plumbeo graviter sauciatur; vidensq;, hostilia prævalere arma, honestam fugam ulteriori militum cladi præposuit, relictisq; post se tormentis impedimentisq; omnibus in tutiora se loca transtulit. Contigit hæc inopina clades, aliàs semper Victori hostium, Tyllio Annō partæ salutis supra sesquimillesimum centesimo tricesimo primo, mensis Augusti die sexto decimo.

Hac victoriâ vterque hostis erectior agmina bipartito dividit. Et Gustavus quidem suum militem per Misniam in Franconiam, ac postea in Archiepiscopatum Moguntinensem duxit, vbi, veluti desperatis omnibus, Principes fugam arripuere, relictâ opimâ hosti prædâ, quam amico ante militis in stipen-
dia

dia negaverant, simulq; munitiones vrbesq; fortissimas, solo auro argentoq; instructas, sine milite fœdissimè destituere. Dux vero Saxoniz, cum suo exercitu in Bohemiam movens, bonam eius partem cum nobilissimis vrbibus & arcibus, Brixa, Egra, Elenbogen, Brandusio, ipsiq; Bohemiz capite, Praga, victoriosis armis suis subiecit. Fuit hoc tantorum in Germania calamitatum primum exordium, quod, ex sola armorum præcipitatione natum, in sævissimas miserias excrevit. Si enim Cæsariani sustentare voluissent prælium, quoad Comes de Tieffenbach & Generalis Aldringer, uterq; cum suis copijs accessisset, illuc res Imperij nunquam descendissent. Sed ita erat in Fatis.

Hæc dum ad Lipsiam aguntur, Tieffenbach Silesiâ excedit per Lusatiam, & cum tribus millibus selectorum militum occupat Gôrlitz, Sittau, & Bautzen, civitates Saxoni duci subiectas, fecissetq; vltiores progressus, nisi, insperata Tyllij

Tyllij clade percussus, viam in Bohe-
 miam relegere fuisset coactus. Itaque
 cum copijs suis Equo-pedestribus Lym-
 burgensem ciuitatem ingreditur. Est
 Lymburgum vrbs omnino venustissi-
 ma, duplici muro cincta, quam circum-
 quaq; Albis allabatur. Huc Saxonice co-
 pia, decem millia militum, magnis pas-
 sibus contendunt, citerioremq; Albis
 ripam insident, eo loco, quo ponte li-
 gneo fluuius insternitur. Quoniam ve-
 ro Saxonicum exercitum a Caesariano
 flumen diuidebat, Comes de Tieffen-
 bach aditum pontis occupandum ra-
 tus, quo Saxo ne in vltiorem ripam
 suos exponeret: Mittit igitur cum le-
 gione Hybernorum Dominum Iaco-
 bum Butlerum, qui tumultuari o opere
 propugnacula turriculaq; humiliores
 excitat. Quod dum videt hostes, quam
 mox magnis aggrediuntur animis di-
 ctam legionem, sed haud minoribus re-
 pelluntur. Erexerat Iacobus in primo
 huius pontis aditu propugnaculum,

*Lymburgum
 vrbs
 omnino
 venustissi-
 ma*

D parvum

vr-
 q;
 ti-
 er-
 us
 ar-
 lu-
 to-
 an-
 ri-
 o-
 si-
 fa-
 m,
 Ge-
 oijs,
 am
 ef-
 &
 ili-
 zen,
 cif-
 ata
 llij

parvum id quidem, sed egregiè omni bellica arte munitum, in quod subsidarios abdiderat plusculos, quos vetuit sub pœna capitis ante exonerare fistulas tormentarias, quàm hostis omnis in dictum propugnaculū enixus esset: Huc dum Saxones multo cum ardore concurrunt, nil tale metuentes, semel iterumq; maxima cum clade repelluntur. Quia tamen impetus aduersariæ partis invalescebat, coacti sunt Butleriani, desertâ statione, pontem transire, quem post se partim demoliti sunt, partim igne iniectō exusserunt. Hinc hostis, ultimum capiendæ vrbs medium ignitos globos in ciuitatem eiaculatus est, eō successu, vt vrbs, varijs in partibus accensa, bonam partem conflagrarit. Nec tamen vel sic in deditiōnem cogere potuit, solutâ itaq; obsidione, multâ suorum clade, aliò commigrauit.

Butlerus autem, post multa in seruitio Cæsaris obsequia præstita, maleuolorum retulit odium, (nec mirum, cum

VIRTUS

virtus semper æmulos pariat) quibus tamen vt se liberaret, deposuit militiam Germanicā & in Poloniam postliminio reversus est, virtutemque suam contra Moscovitas (qui tum Polonos bellis laceſſebant) exeruit.

Hoc eodem tempore Albertus de Wallenstein Generalissimi titulum adeptus est, vt suo loco pluribus exponetur.

CAPVT III.

De Progressu Gustavi Adolphi Suecorum Regis in Imperium.

PARTĀ ad Lipsiam nobili victoriā, suisq; Cæsarianis copijs, in vltiorem Germaniam promouit Gustavus Adolphus, Suecorum Rex; Transitōq; Würceburgi Mœnō Francofordiam aggressus, nec magnā operā in deditio- nem accepit. Dein Moguntiam excurrens intra pauculos dies, Præsidij rerumque omnium ad diuturnum ob-
dionem

dionem sustinendum necessarium defectu, sibi subiecit, sicut & alias quasdam ciuitates, quas liberas seu Imperiales vocitant. Vnde facilis ei per Ducatum Wirtenbergensem in Sueviam paruit aditus. Mox Donauverdæ Danubium ponte nauali strauit. Est Danubius Fluviorum totius fere Germaniæ Princeps, & præter aliorum fluminum ordinem, contrariò fluxu, ex Occidente in Orientem, labitur; Ducens scaturiginem primam ex Arnoba monte, in Hercinia Sylua prope pagum Donefing sitò, allabiturq; nobilissimas Bavariae & Austriæ ciuitates, sibi semper cognominis, quoad se exonerans in Illicum nomen mutat Isterque dicitur. Hunc dum Suecus traicere cum milite sibi subdito omnibus viribus connititur, ex aduersà pontis parte oppositas Tyllij phalanges fortiter traiectum ipsius viginti quatuor horis prohibētis animaduertit, quoad tandem pilis plumbeis vltro citroque emissis fortissimum legionum

Danubi
is

num Cæsarianorum Ductorem, Tyl-
 lium, lethali vulnere stravit, ex quo non
 multo post Ingelstadium delatus ani-
 mam Deo reddidit; atq; æternā post se
 memoriam, tot hostium victor, apud se-
 ram posteritatem reliquit. Sublatō
 campi ductore, facile est vel coniecturā
 assequi, quanta celeritate se eius exerci-
 tus in tutiora loca receperit, quem non
 segniter insecutus hostis, totam late Ba-
 variam infestavit, iniectōque igne pa-
 gos, oppida ac vrbes exurendō; sacras
 Deo diuisq; ædes, monasteria virorum,
 foeminarumq; Parthenones depopu-
 lando, Sacerdotes & Religiosos mise-
 rum in modum mactandō, Deo deuo-
 tas virgines sacrilege incestandō, tan-
 dem Ingolstadio omnē exercitum suum
 admouit; qui tunc munitioni illi cum
 potestate præerant, haud multum ab
 hoste discedebant, cui etiam eam tra-
 didissent omni bellici apparatus muni-
 tionisque genere instructissimam, nisi
 tempore fraus fidelioribus quibusdam

D 3; Ducie-

Ducibus detecta fuisset; coniecti sunt in vincula proditores, ex quibus quidam Bruffiæ Comes de Farenbach, qui cum Suecis colluserat. Latebat tunc hostem de dolis detectis, cum vrbi ipse approximaret, portasque consulto patentes ingreditur, sed mox à disposito Cæsariano milite quinque vel sex milia capitum, nil tale opinantium sternuntur. Sed & ipse Gustavus Adolphus Suecorum Rex capitis periculum adiit, dum enim propior urbem mœnia speculari, Globus ex vrbe libratus in caput Equi qui Regem vehebat impingitur. Quo quidem periculo percussus solviffe obsidionem quantocyus putatur.

Hoc eodem Anno M. DC. XXXII. Generalissimus Cæsarianarum copiarum, numerosissimum militem in campum eduxit, ciuitatemque Pragensi Imperio reddidit, idq; triduo ante Pentecostes; pulsus dein tota Bohemiâ hostilibus copijs, in superiorem Palatinatum

tum

tum commigravit, vbi se Fridlando cō-
iunxit Serenissimus Bavariæ Dux, Maxi-
milianus, cum selectissimo exercitu.
Habebat Wallensteinius in comitatu
Esseda duo, quæ adeo vniformibus tra-
hebantur equis, vt ne minima pilo-
rum labe à se mutuo distinguerentur:
Equi potissimam partem candidi erant,
nisi quod candorem nigræ hinc inde
maculæ venustissimè confundebant.
Horum alterum ipse Dux insidens Bo-
iariæ Principi, vna cum cohorte cata-
phractorum, centuria Equitum sele-
ctorum, & turma Equopedestrium,
quos Dragones vocant, & agmine Sa-
tellitij obuiam processit, consiliaque de
modo obsistendi hosti contulit. Tum
contra Suecos, iam suis viribus diffisos,
& ad montem Noricum abscedere co-
gitantes, castra mouerunt, vbi conti-
nuis velitationibus sese laceffiuerunt
quæ vtriq; parti multo sanguine stete-
runt. Hic cum Nobilissimi tres exerci-
tus, ob annonæ difficultates, diu subsi-

stare non possent, Sueci, ut se periculis
 eximerent, omnia ad conflictum dolo-
 se disposuerunt, ne fuga, quam in proxi-
 mam vesperam meditabantur, adversa-
 rijs innotesceret. Totum dein diem, a-
 lijs atq; alijs contra Cæsarianos emis-
 sis, velut præludia pugnae dedit, eaq; in
 noctem suae fugae idoneam produxit:
 Sub noctem vero intempestant Norim-
 bergam per densam sylvam clam ad Saxo-
 nes movit. Postero diluculo ut nostri
 se lupos animadvertere, sine mora ad
 hostem prosequendum signa tollunt,
 ac Lipsiam versus abscedunt, quo ut
 ventum est, Wallenstein prælium Gu-
 stavo obtulit, ratus, satius esse de summa
 rei configere, quam tot terras ad men-
 dicitatem cogere, totq; millia hominũ
 fame sitiq; conficere. Consensit qui-
 dem hostis in conflictum, sed cum Cæ-
 saris militem sibi superiorẽ probe nos-
 set, noctu iterum sub silentio, signa ad
 quinque milliaria isthinc protulit. Qua
 fraude Wallenstein animosior, exer-
 citum

citum suum tripartito diuisit, cuius partem vnā Pappenheimio, alteram Holckio tradidit ducendam, tertiam denique secum retinuit; de hoc, vt per exploratores certior redditus est Gustavus, contra Wallensteinium iuit: de Regis contra se aduentu Wallenstein ex rustico doctus, totam noctem cum exercitu ad conflictum ordinatō vigilem exegit, simulq; euestigio Pappenheimium in succursum adesse iussit, qui nil cunctatus, adfuit praelio iam cepto, nec mora cum equitatu hostem & ipse Pappenheim aggreditur tanto impetu, vt præter cladem aduersarijs illatam ipsum etiam Sueciæ Regem strauerit, qui quidem non inultus cadere voluit, quando quidem & ipse Pappenheim eodem praelio fusus occisusque est. Ita vnō eodemque praelio duo fortissimorum ducum, quorum similes nescio an Germania toto retrō belli tempore habuerit, fatis concesserunt. Regium cadauer Suecis Scotisq; quantumuis ob-

nitentibus Cæsarianis è prælij loco sublatum est: totòq; reliquò die fortissimè vtrinq; dimicatum ambiguò diu Marte, quoad deniq; Pappenheimij pediatatus, cum nocte accedens pro Cæsareanis litem diremit, integra agmina Suecorum vt in loco prælij steterant, fusa sunt, reliqui fugati. In tenebris itaque discessum est vtrinque, relictis tormentis maioribus, ita ambigua victoria, vt neutra pars sciret victoræ an victæ esset.

Ego circa hæc tempora per Poloniam, Daniam, & Nortvvegiam in Iberniam contendi. Quo in itinere, cum Poloniam transirem, mirabile mihi portentum obtigit videndum. Erat crucifixi Christi simulacrum, more Christianò & Catholicò erectum, non procul à pago Grudin, in cuius caput Suecicus furor gladiò, seu, vt alij, securi sæuierat, ex quo vulnere etiam tum recentissimus scaturiebat sanguis, qui hodie etiamnum manare dicitur: Hoc, excita miraculo.

culo Iudæa mulier surda & muta plena spe optima contendit, integramque inde sanitatem retulit. Hoc ego ipse oculatus testis coram DEO verissimum adstruo.

CAPUT IV.

De nostro ex Iberniam per Britanniam in Germaniam Itinere.

PLuseuli olim Iberniam Insulam varijs Commentarijs illustrarunt, vnde longiore hoc loco discursu haud opus, illuc curiosum Lectorem qui plura nosse desiderat, remitto; hæc obiter nobis insinuasse sufficiant: Ibernia olim, ab *Iber* Himeco seu Hiberno Galhelis & Scotæ *nia* (vnde Scotia nomen Sortita est) filijs, dicta creditur; vel, quod vero similis, ab Ierna. Diuisaque Anno post Christum natum trecentesimo sexagesimo in quatuor partes seu Prouincias siue Ducatus, qui hodie quatuor Archiepiscopatus appellari videntur. Fidem ortho-

orthodoxam recepit Annō post parien-
tem Virginē quadringentesimō trige-
simō tertio. Hac in Insula visuntur quæ
omnem prope fidem humanam exce-
dunt, nisi etiam nunc hodie evidentissi-
ma extarent monumenta, quæ ipsemet
coram oculis vsurpauit.

In Vltonia, Insulæ huius parte, lacus
Niachensis est, in quem si palum figas
ligneum (mirabile visu) ea parte, qua
terræ inhæret, in ferrum quantocyus
abit, altera, quæ aquis alluitur, lapi-
descit, reliqua lignea manet, vt ante
fuerat. Visitur non procul inde & alia
Insula in Ducatu Mōmonia, Comitatu
Typerariensi, in qua nemo vnquam
moritur, & licet illic morborum vis ho-
mines affligat, nunquam tamē ad mor-
tem deducit, quam diu inibi detinen-
tur, vnde viuentium Insula vocitatur.
Hanc etiam Insulam ego ipse vidi. Ibi-
dem spectare est & aliam Insulam, in
qua mortuorum cadauera sub terra nec-
sabe nec alio quouis modo resolvun-
tur, yn-

Zeile: 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

etur, vnde post annos plurimos omnis
retro posteritatis aui, proaui, maioresq;
vniuersi clarissime distingui possunt.
Non procul inde alia monstratur Insu-
la, vbi præteruolantes auiculæ, virtu-
tem volatûs perdant, adeo, vt nisi alio
efferantur, alarû remigio vti nequeant;
solent huius Insulæ viciniore accolæ
quotannis hinc gregatim omnis gene-
ris auiculas scaphis ad externos deporta-
re. Fontem quoque aiunt esse in Co-
mitatu Cilkinensi, Ducatus Lageniæ,
prope territorium Domini Comerfort,
qui fluxum refluxumque intra viginti
quatuor horas patitur. Portenta omnia
excedit Purgatorium, quod S. Patricij
nuncupatur, estque antrum seu specus,
aquis seu lacu circumdatus, in Prouincia
Vitoniæ, in quem peregrini, ante sceleri-
bus expiati, ac sacro epulo muniti, in-
grediuntur, illicq; viginti quatuor ho-
ris orationi & vigilijs incumbunt, ac
sæpe miserabiles eiulatûs, ferarum
etiam clamores audiuntur, videntur-
que

que multa, quæ vix verbis explicari queant.

Est cæteroqui Ibernix Insula omni fructûs genere fœta, & ab aëris temperamento saluberrima, omnibus venenosis animalibus, etiam aliunde illatis, mortifera. Incolæ ab liberalitate educationis & morum commendati; nisi, quòd bonorum suorum sint prodigi, & gloriæ appetentissimi; qui licet literis non ita exculti sunt, in fide tamen orthodoxa firmi & stabiles, exterorum & maxime virorum Ecclesiasticorum amantes, ex Anglorum commercio dedocti sunt pristinam illam Barbariem, quam S. Bernardus Clarævallis Abbas, in vita Malachix, Vltonensibus & Conacensibus exprobrat, dicens; sicut piscis in mari non sapit salem, ita Malachias inter Barbaros (id est Vltonenses, inter quos Archiepiscopus Ecclesiam rexit) nullam Barbariem traxit. Est etiam hac in Insula multa varietas fontium, lacuum, fluviorum, montium quoque

quoque & camporum planissimorum. Conferuntur inibi horti, pomaria, viridaria; ciuitates quoq; nobiles ad omnē elegantiam exstructæ reperiuntur. Putabant ex antiquioribus quondam scriptoribus in Iberniam perdices non reperiri, sed nec carpiones, cum tamen hodie ipsa sit refertissima, ut videre est in nobilissima Illustrissimi Comitis Richardi Boye Piscina, ubi carpionum prope infinitus est numerus; non tamen abnuerim; Carpiones ab Anglis primum in Iberniam esse illatos: reliqua huius terræ bona, breuitatis memor, non attingo, sed aliorum prolixioribus historijs exequenda relinquo. Nunc ad iter meum reuertor.

Dicto igitur vale Amicorum integerrimis, Vaterformiam abij. Hæc Civitas à numerosâ populi multitudine, quàm mœniorum ambitu, potius est commendanda, quæ, ut in fide orthodoxa est feruens, ita virorum, Doctrinâ & sanctitate conspicuorum, ferax, neque
enim

enim orbis est Angulus, in quam eius
 virtutis gloria non penetrarit. Hinc ad
 Passagium contendi, ubi sex assium pre-
 ciò fat laute die integrò viuitur; vnde
 conscensâ nauiculâ in Angliam solvi, &
 primò Mimertum, tum Bristonem, am-
 plam civitatem emporiumq; nobile at-
 tigi, mox præteruectus Mersildam, Re-
 denam, Wengeriam, Londinum, ciui-
 tatem à commercijs & famâ notissimâ
 veni, in qua, præter celeberrima ædificia,
 tam sacra quam prophana, vidi tem-
 plum honori S. Pauli erectum, cui ne-
 scio an simile vsquam viderim, crassissi-
 mis enim columnis ad prodigium in-
 cubat, tectumque plumbi laminâ stra-
 tum altissimè exturgit. Instauratum est
 hoc templum Regis hodierni sumpti-
 bus. Cæterum ciuitas celebri fluviò al-
 luitur, in quem fluxus & refluxus est ma-
 ris, vnde nauigiorum opulentissimis
 mercibus oneratorum plurima illuc
 ducitur copia. Imminet fluviò imma-
 ni opere & sumptu pons lapideus, in
 quo

quo officinæ mercatoriæ visendâ serie erectæ sunt. Ostenditur quoque hac in vrbe turris vastissima, quæ vndiq; aquis alluitur, circum quam feræ dicuntur exterorum populorum rariores, & meo quidem tempore istuc videre erat tres Leones, duos Pardos, felem Indicam, quæ quantitate canem nostratè æquabat. Lupum insuper vnum, extra quem tota Anglia nullum ferre dicitur. Duas præterea aquilas, nigram vnum, alteram candidam. Vidi quoque hac in vrbe Telonium nobile, in quo mercatorum, illuc appellantium, causæ seu controversiæ, ratione nauigationis exortæ, deciduntur. Præsident hic quatuor equestris ordinis viri, non minus strenui, quàm docti, quorum arbitrio omnia relinquuntur definienda. Quisquis Londinò solute aliò desiderat, syngrapham, horum Iudicum sigillo munitam, habeat necesse est, quam inquisitoribus postea in Gravesin exhibeat. Solent hoc locò omnes aduenas severissimè exami-

E

nare

nare de fidei controuersijs, & iuramentō adigere, quōd Angliarum Regem caput Ecclesiæ Anglicanæ agnoscant. Sed facile est Catholico inuenire, pseudolum, qui, Iuramentō præstitō, syngrapham sibi vendat, quā tutus liberè à portu soluit. Vidi quoq; antiqui operis Basilicam, Westmonasterium appellant, in qua Regum sepulturæ visuntur & epitaphia sumptu regiō fabrefacta. Chorus interior Cathedram exhibet, super quam Reges Diademate impositō inaugurantur. Supra eam ex vinculo ferreo dependet tabella cum hac Epigraphæ:

Ni fallat fatum, Scoti quocunque locatum, &c. Quam Fergutius primus, Scotiæ Rex, ex Iberniam in Scotiam transfudit, hinc postmodum in Angliam ablata est. Prope dictum chorum locus spectatur, in quo Regum Icones ita ad vivum expressæ reseruantur, vt prope spirare in mutâ tabula videantur. Regias ædes, templo vicinas, aulam candidam

dam nominant, ubi quot diebus magnificæ extruuntur epulæ, ad quas liberrime omnibus magnatibus, tam exteris quam inquilinis, accumbere integrum est. Hinc Gravesin nauigavi, exhibitâq; syngraphâ meâ mox ad aliam navim transij, cui cum contrarius esset ventus, non nisi post viginti quatuor dies Hamburgi appuli. Hamburgo postea Lubecam cursum navigationis direximus, civitatem non minus elegantem, quam ab omni munitionis genere contra hostiles impetûs munitam, marique Balthico iniectam, ubi continuas est abeuntium aduentantiumque nauigiorum vicissitudo.

CAPUT V.

De itinere meo Gedanium versus.

AD ripam maris Balthici dum commodum ulterius promouendi expecto opportunitatem, duæ facilè labuntur hebdomades antequam Geda-

E 2 niam

niam soluere possem. Conscensâ tandem nauî aduersis ventis & tempestatis vi variè iactatus sum; sed cum procedendi non esset modus, anchoræ haud citra periculum iactæ sunt. Tempesta enim sæua, ipsis viginti quatuor horis, nos dirum in modum ita exagitauit, vt Scaphæ à prætoria rescandæ fuerint. Mitiùs tamen in nos, quam alios, hæc procella detontit, quæ quidem alibi naues plusculas fluctibus inuoluit. Hic igitur, dum nos inter mortis vitæque spem dubiam subsistimus, maris Domitori fluctuumq; Induperatori supplices sumus, qui, pro infinitâ sua misericordiâ, mortis nos faucibus clementissimè ereptos, incolumes tandem in Gedanensem portum sæpe diuque desideratum, Regique Poloniae subiectum, exposuit.

Hæc eâdem tempestate ex Lipstadianis, Danorum Regi subditis, interiere hominum triginta millia, vnâ cum ciuitatis Lipstadianæ medietate, nec etiam Hambur-

Han
quib
C
fos,
Funct
repe
nem
num
temp
span
hen
ope
proc
cum
eade
deca
nem
span
nem
est,
tabat
Eieba
exeq
dam

Hamburgensibus inſtoribus pepercit,
quibus immania damna intulit.

Gedaniæ diuerti apud viros Religio-
ſos, qui à S. Dominico, primò eorum
Fundatore, nomen habent: inter hos
reperi Patrem vnum, Hispanum homi-
nem, in paucis manſuetum & huma-
num, qui mihi retulit, ſe quoq; à dicta
tempeſtate, cum Comite ſuo (erat is Hi-
ſpaniarum Regis Legatus) etiam depre-
henſum, vix aut ne vix quidem, idque
ope magnæ Matris Virginis Stellæ maris
procellæ impetum euaiſſe. Hic enim,
cum alterius ſe etæ viri religioſiores, qui
eadem nauì vehebantur, ad ſolennem
decantandi pſalmos ſuos conſuetudi-
nem in vnum locum confluxiſſent, Hi-
ſpanos ad comprecationem veneratio-
nemq; Matris miſericordiæ adhortatus
eſt, cuius benignò fauore omninò pu-
tabat nauem ſaluam intutum euaiſſe.
Erebant tunc fortè hoc in Monasterio
exequiæ, ſeu iuſta funebria. Nobili cui-
dam Polono, Regi olim à cubiculis

E 3

(qui-

(quibus ipse etiam Hispaniæ Legatus intererat) hoc ferè ritu. In medio chori Cœnotaphium (castrum doloris vocitant) erectum erat, quatuor ianixum postibus, ac vndiq; instratum lugubri pannò, ac variò Emblemate Natalitiorum insignium affabre illusum; circumstabant in argenteis candelabris tædæ mortuales, Lampadesque plurimæ dubium lumen affulgebant, ad aram, pulchra instratam veste, Achimandrita quidam vir imprimis grauis, qui cum ad Evangelij lectionem peruenisset, tantisper substitit, dum pro concione Encomia seu laudes defuncti dicerentur. A cõcione, sacro præsentibus hanc ad oblationem (offertorium communiter dicunt) tenuere processionem. Mæsta imprimis vidua, comitata duabus nobilibus fœminis, cum sua sobole & famulari comitatu primum ducebat agmen, singulæ nobilem quendam heroem Ductorem ad latus habebant, vestiebantur omnes nigris, defluente ex capite in

te in
qua
rium
altar
lum
quid
num
Hos
quot
ri qu
dispa
cuius
eram
exhib
plo, s
bera
à Ch
ritur
sus ri
finit
luti
detu
dio
mitib

te in totum corpus crassioris fili tela,
qua se ita inuoluebant, ut vix oris na-
riumque extremitates apparerent. Ad
altare ubi ventum est, aræ libarunt oscu-
lum, simulq; ex disco, quod Nobilis
quidam manu protendebat, accepto
numismate, ante altare obtulerunt.
Hos eodem ritu sequebantur, quor-
quot funebri pompæ intererant, tam vi-
ri quam mulieres, Nobes seu ignobiles,
dispari tamen è panno, pro conditione
cuiusq; vestimentò. Ventum erat ad sa-
cram Dominici corporis in Eucharistia
exhibitionem, cum, ecce, tantus in tem-
plo, sese secundum genas & vultum ver-
berantium, in memoriam tristis alapæ,
à Christo olim in passione perpeßæ, o-
ritur fragor, ut prope in usitatò percul-
sus ritu extra me raperer. Sacro tandem
finitò, vespillones, nigris penitus obuo-
luti saccis, defunctum ad sepulturam
detulere: absolutâ sepulturâ, in me-
dio Ecclesiæ omnibus, ad funus Co-
mitibus, solennes sunt actæ gratiæ,

atque ita singuli domum dimissi redierunt.

CAPUT VI.

Rationem Itineris nostri ex Poloniâ in Germaniam ostendit.

Die vicesimâ nonâ Octobris Gedaniâ discessi, & Turroniam trium dierum spaciô veni, illic in S. Dominici Conuentu diuertens, à Reverendo Patre, Valentino Foldin, illius Familiæ Antistite, perhumaniter sum acceptus, & aliquot dierum spaciô benignissimè habitus, inde Posnaniam iter institui, iterumq; in D. Dominici Monasterium hospitio sum receptus, atq; à R. P. Alberto Margonio, plurimum humanitatis expertus sum. Degebant simul istic septuaginta Religiosi, qui, vt votis, ita animis admodum erant cōcordes. Post sex dierum commorationem pactus sum cum aurigis Posnaniensibus, vt me in Comitatu suo Vratislaviam deducerent,

cerent, quod sanctè se facturos polliciti sunt, sed parum albâ fide præstiterunt: vix enim Crotofinum, oppidum, in Silesiæ confinibus situm, attigeramus, cum ipsi, vinô effervescente, in saltationes & tripudia, præeunte tibicine, abierunt, & mox me, nil minus cogitantem, scomatibus diæterijsq; indecentibus impetiuerunt, cauillantes Literas, quas à Posnaniensi Senatu in saluum conductum acceperam, non esse, nisi supposititia Iesuitarum commenta, nec impoterum valere. Quid hîc agerem, in hostili terrâ expositus, & vndiq; Saxonice Suedicisq; copijs non procul inde absentibus circumcinctus, quibus me tradere aurigæ minitabantur? Suaviter quidem eâ nocte dissimulandum, & patiente silentio sales parum falsos perferendos esse ratus, omnia in sequens diluculum distuli. Postero igitur manè continuo accessi loci præfectum, per amice postulans, vt mihi consiliô auxiliôque succurreret. Hîc meam sortem

miseratus, aurigas ad se accersitos, conuocat, & vt varias vltro citroq; accusationes, excusationesq; audierat, fideiussorem ante discessum sibi constitui aurigis imperat, qui sponderet, quò me indemnem Vratislaviam sine iniuriâ essent deducturi, quem vbi dederunt, sine mora discessum est. In viâ varia variorum fuit coniectura & suspicio, Sacerdotem me, non Mercatorem quem simulabam esse, quod tamen Aurigæ constanter negabant. Interea appropiamus portis Vratislaviensibus, vbi de conditione singulorum, & patriâ, causisque itineris singulis, respondendum fuit; ad me vt venit quæstio, produxi literas salvi conductûs mei, ex quibus vt cognoverunt, me mercaturam exercere, de mercium genere inquisivere, ego Haleces magnò impediò illuc deduxisse aiebam, dum verò literæ nostræ ad Gubernatorem, deferuntur, deducimur ad forum, vt currûs nostros halecibus exoneraremus, volebam hic aurigis

gis r
mih
trip
qua
nital
cû in
unti
exig
dius
deba
non
rem
pace
rum
alim
quin
focij
trislav
cum
aleb
nens
sacra
lam c
stant

gis meis valefacere, cum ecce tibi novā mihi de vecturæ precio litem intentant, triplicatam à me exigentes mercedem, quam nisi penderem, proditionem minitabantur. Factum id reor ideo, quia, cū in singula capita, introeuntia & exeuntia portas Vratislavienses, Grossus exigeretur, vt stipendia militi commodius solvi possent, in immensum ascendebat vecturarum telonium. Itaq; cum non omnino à me exigi iniquum viderem, satis dedi omnibus, & bona cum pace abiui ad Patres Dominicanos, quorum tres istic vitam agrè trahebant, ob alimonix paucitatem, cuius defectu quinque iam ex eorum contubernio socij fame obierant. Civitas porro *Vra-Vratis-* Vratislaviensis munitissima est, quam *lavia.* circumlabitur Odera. In ea tunc præsidium alebatur Saxonicum, in quo locum tenens Colonelli Catholica profitebatur sacra, cuius auxiliò, cum Tympanista, Olam quatuor milliaribus Vratislavia distantem deductus sum. Erant Olæ præsidarij

sidiarij Cæsarei, quorum Colonellus
 Dominus Georgius Rostock, Cæsari fi-
 dissimus, vt de meo adventu audivit,
 Cymbâ per aquam transmitti fecit &
 ferâ nocte in urbem, apertis portis, ad-
 misit. Vrbs hæc potissima ex parte in-
 cendio absumpta est, arcem habet mu-
 nitissimam, quam ipse tribunus, inde
 oriundus, egregie munivit, & pro Cæ-
 sare contra Saxonæ Ducem, illius loci
 Dominum, pertinaciter tenuit multo
 tempore, obtrectatoribus, infidelitatis
 sibi notam impingentibus, respondens,
 se Domino suo (Saxoni) fidelissimè ser-
 vivisse, quamdiu pro Cæsare stetisset,
 quando verò ab eo defecisset, se contra
 ipsum non minore audaciâ facturum.
 Hinc ego, cum aliquot diebus quievis-
 sem, cum salvò militum conductu Nys-
 sam ad Perillustrem Dominum Ioan-
 nem Wanglerum, Generalem vigilia-
 rum, præfectum Equitatus peditatusq;
 per Silesiam recto itinere discessi, à quo
 amicè tractatus, post denum dierum
 inter-

inte
 min
 for
 qui
 pru
 min
 per
 por
 Era
 felo
 plu
 dig
 era
 ben
 ben
 rat
 vili
 dis
 hen
 fari
 vlt
 ren
 abe
 vni

intervallum ad Filium eius, eiusdem nominis, missus sum. Hyemabat ille tunc forte in Bohemiæ finibus, eratq; miles quidem ætate, vt apparebat, iuvenis, sed prudentiâ, & rerum militarium non minus, quam Linguarum peritiâ sane perquam egregius, pusillô quidem corpore, sed spiritu supra staturam erectô. Erat cum ipso Colonellus Equitum, Olfeldt dictus, ex Daniâ oriundus, Cæsari plurimum addictus, & plurimâ laude dignissimus, nisi liberalior Bacchus, cui erat plus nimio addictus, fidei eius labem aspersisset. Quam incolebant urbem, ad decorem multumq; luxum erat erecta, nusquam putem maiorem vilitatem annonæ belli tempore me vidisse, quam hoc loci. Sed & rustici Bohemiæ totius tam dicebantur tunc Cæsari obsequentes & subditi, vt milites vltro citroq; comeantes pagis exciperent, humaniter & lautè tractarent, imo abeuntibus ducatum ad tempus horæ vnius alteriusq; per expeditiora itinera præsta-

Praga.

præstarent; Horum ego ipse ductu ad
 Dominum Colonellum, Guilielmum
 Gall, Ibernium, perveni, atq; cum eo na-
 talem Domini celebravi, inde postea
 Pragam ad Dominum Colonellum, Ia-
 cobum Gordon, deductus sum. Est Pra-
 ga civitas Augusta & Bohemiæ totius
 Metropolis, quadripartitò divisa, in
 parvam (vt vocant) partem, in Anti-
 quam, Novam & Iudæorum civitatem.
 Saluberrimò locò sita est, à Molda al-
 luitur, quæ se non procul à Pragâ in Al-
 bim exonerat. Monti vicino incubat
 arx visendæ pulchritudinis, ex qua to-
 tus vrbis ambitus, qua latè patet, cir-
 cumspici commodè potest: Ex vna ar-
 cis parte porticus spectatur lōga & am-
 pla, per quam Reges ad templum vici-
 nū commeari consueverunt, ex altera
 pons ligneus, per quem in hortum da-
 tur transitus; in subiectis ponti foveis
 ferarum vititur multitudo, magnò ocu-
 lorum ludibriò. Vidi Pragæ locum, in
 quo S. Wenceslaus, Bohemorum Rex,
 Draho-

Dra
 filij
 tije
 dict
 tion
 anir
 qua
 Cap

S
 g
 lem
 rō m
 laut
 fed o
 h sun
 rimō
 rem
 maxi
 fare,
 tim g

Drahomiræ matris suæ fraudibus & cō-
silijs pro iustitia & fide mortem oppe-
tijt; sed & vestigia extant, vbi mater vin-
dictæ divinæ experta est iustissimam vl-
tionē, quam terra dehiscens vivam cum
anima simul & corpore abripuit. Hinc
quartō Ianuarij die discessi, vt sequens
Caput ostendet.

CAPUT VII.

Commigratio mea ad Butlerum.

SOL medium cœli attigerat cum Pra-
ga exij, comitabar Polonum Nobi-
lem, qui levandis viæ molestijs iumen-
tō me iuvit. Cum Iecclitum attigimus,
lautē quidem ab hospite sumus habiti,
sed ob aquæ penuriam multum perpes-
sumus, quoniam omnes fontes asper-
rimō frigore congelaverant. Fertilio-
rem Bohemiam nunquam aliās vidi,
maxime post duplicem, ab hoste & Cæ-
sare, direptionem, & indigenarum par-
tim gladio partim huc dissipationem:
omnis

omnis campus, quae late oculus spectare poterat, frumentis virebat. Est cæteroqui etiam Bohemia ligniferax, aliter ferarum, tam Sylvestrium quam domesticarum, & piscium quoque indicibilem quantitatem. Hinc bene pasti Egram perreximus, civitatem non quidem usque adeo vastam, sed abunde munitam. Prandium sumpsimus apud Vice-Colonellum eo in cōclavi, in quo postea Wallensteinicæ proditionis complices meritis proditoribus pœnas miserandâ morte luerunt; de quo suo loco.

Cronach. Inde Cronacum deductus sum. Est vero Cronach munitio, ad Episcopum Bambergensem spectans, non tam situ loci, quam animosâ Incolarum fortitudine munita, qui iterum ac sæpius obsessi, à præcipuis Suedicæ militiæ Ducibus, expugnari nunquam, nec minis nec pollicitationibus, potuerunt, quantumvis ipse Dux Wimaricus (quantus miles quis non novit?) alijque Duces optimi eam potentibus armis infestarent.

ren
line
bō
vtru
Pen
cro
mer
bita
nem
cro
non
liba
tim
tior
nor
terp
sus
ca b
mus
ben
vigi
præ
loci
iter

erent. Gerunt istic pro Pallijs mulieres
lineam penulam candidam variô Lim-
bô illustratam, quâ, circum humerum
vtrumq; amictæ solennioribus Paschæ,
Pentecostes, Natalis Domini diebus sa-
cro epulo accumbunt, maiori fere nu-
merô quàm devotione; pauci enim de-
bitam Sacramento reverentiam religio-
nemq; præstant, vt primum etenim sa-
cro pasti ferculô pleriq; templô exeunt,
non secus, ac si prophanam mensam de-
libassent. Præfectus arcis, quæ vrbi fini-
tima est, aliquantum quàm vrbs muni-
tior, ad prandium nos accersivit & ho-
norifice iuxta & humaniter habuit; in-
ter pocula varij de rebus bellicis discursus
sunt habiti, inter alia ad Ecclesiasti-
ca beneficia devoluti sumus, intellexi-
musq; non sine admiratione, nonnulla
beneficia esse, quæ quotannis decē, imô
viginti Imperialium millia beneficiata
præstent. Hic gratijs, de more Domino
loci factis, Neostadium contendimus
iter, ac varijs oppidis transitis, Fuldam

Fulda tandem attigimus. Civitas hæc Abbati
 (qui Romani Imperij est Princeps) sub-
 ditur. Tota illa circum patria multâ
 premebatur fame, non tantum à mili-
 tum variè infestantium hostili amicôq;
 incursu vastata, sed & à gliribus campe-
 stribus, qui segeti magno erant incom-
 modo, depopulabatur, qui magnam
 frumēti vim subterraneis specubus sub
 tempus mellis congesserant, quô vi-
 ctum in futuram hyemem parabant;
 rustici, sæpius terram effodientes, inte-
 gros modios reperiebant. Asschaffen-
 burgum postea perreximus. Civitas
Albat
frubio
gum. hæc Electori & Archiepiscopo Mogun-
 tino paret, eam tenebat tunc Marschal-
 lus campi Mansfeldius cum triginta
 militum selectorum millibus; erat ve-
 rò illic tanta victus penuria, vt etiam
 personæ Ecclesiasticæ, esuriali tempore
 vetitisq; diebus, ad esum carniū com-
 pellerentur, quas tamen perrarò obti-
 nebant. Vidimus hic arcem Episcopa-
 lem regiô fastu, & magnificentia exstru-
 ctam;

Sta
 tur
 tria
 eta
 bus
 dol
 pti
 dra
 era
 ma
 tam
 deh
 frac
 mu
 Etis
 qua
 tudi
 xilla
 bur
 tegr
 dere
 raru
 est n
 tia D

Etiam; Hæc quatuor, in quadrangulo, turres cōplectebatur, mirā ad Simmetriam Architectonicam elegantia erectas: cætera arx nobilissimis conclavibus ornata nitebat. Non hîc tangam dolia portentosæ amplitudinis vino optimo plena, quorum quædam quadraginta & quinquaginta plaustrorum erant capacia; Hæc passim apud Germanos obvia sunt, nec apud illos multam pariunt admirationem. Wertham dehinc abijac postea, vario viarum anfractu, Heilbrunnam, civitatem omniummunitionis & comæatus genere instructissimam. In eius foro exposita erant quadraginta quatuor stupendæ magnitudinis tormenta bellica, decemq; vexilla militaria nuper Gallis Philippoburgi erepta. Ad hanc urbem Sueci integro anno laborarunt, vt eam sibi subderent, quam Cæsariani quatuor horarum spacio sibi subiecerunt; tantum est militem habere fidelem & adservitia Domini sui promptum. Hic operam

suam ante alios probavit Dominus Iacobus Gordon, Capitaneus, ex nobilissima Scotorum prosapia oriundus, qui manipulum Equo pedestrium militum tunc temporis ducebat. Nobili illi familiae a quod omnem posteritatem laudi ducetur, quod inter praecipuos etiam Imperij status Caesari fidelissime & constanter serviverit: Ex eadem propagine tunc erat vnus Colonellus, Vice Colonelli seu locum tenentes duo, praefectus vigiliarum vnus & hic Capitaneus, cuius laus omni retro posteritati erit memoranda. Hinc Luneburgum commigravi, vbi Vice Generalis Gallas arcem tenebat, exacto inde Duce potentissimo, eo quod in Caesarem, contra omne ius fasque arma sumpisset. Inde movi Stuckardiam, Metropolim Ducatus Wirtenbergensis, vbi tunc forte hyberna habebat Ferdinandus III. Rex Bohemiae & Hungariae potentissimus, atque incolebat arcem Ducis Wirtenbergici sumptuosissime constructam excultaque:

que: Hic ubi certis nuncijs cognovi,
Butlerum meum iam mortuum atq; in
Svvarindorp, civitatē omni instructu
bellico refertissimam, esse delatum, eò
igitur cursum itineris mei direxi: ubi ap-
puli, Dictum ducem meū loculo plum-
beo obseratum vidi, simulq; de mortis
genere inquirens intellexi, pientissime
omnibus sacris munitum ipsum deces-
sisse. Dolui, vt debui, vehementer, vi-
rum, tantis animis pro Cæsare & fide or-
thodoxa inclitum, non potuisse obniti
mortis decretis: Erat is utiq; vita multò
longiore dignissimus. Interea tamen,
dum vixit, sibi ne utiquam defuit, nam,
vt famam æternitati, animam cœlo asse-
reret, divitias, quas æquissimo Marte
masculā suā manu inter hostes acqui-
sierat, in pia Legata ita fere distribuit.
Vicena Imperialium millia Patribus
Franciscanis, quos strictæ observantiæ
appellamus, legavit; hi Pragæ studijs
literarum excoluntur, instruunturque
in eum finem, vt quandoq; in Iberniam

Scotiamve redeant, seque Catholicis confirmandis in fide, vel Hæreticis reducendis ad eandem, sedulo impendant. Ducentos Imperiales Domui professæ, cui præerat R. P. Guilielmus Lamormainne Societatis IESU, Sacræ Cæsareæ Maiestatis Confessarius per modum Eleemosynæ transcripsit, R. P. Petro Vadingo Soc. IESU Ibero & pro tempore Vniversitatis Pragensis Cancellario tria Imperialium millia dari voluit, quas ipse Pauperibus Ibernis illuc comeantibus elargiretur P. Patrio Franciscano, strictam observantiam professo, quingentos Imperiales, sicut & alteri cuidã Sacerdoti similiter Ibero totidem. Legaverat & alijs, partim sanguine partim amicitia iunctis, scilicet sorori suæ sex Imperialium millia, Vicetribuno suo Walthero Deveroux mille Imperiales, alijsq; pro affectu & merito. Sed cum hæc ad iter nostrum exigendum parum attineant, alijs exequenda relinquo, ego in instituto itinere

ner
me
fari
gno
W
sub
W
beo
crus
vid
nici
salv
illio
qui

Bu

P
xit

nerē meo progredior. Cum optimo meo Domino Iacobo Butlero, viro Cæsari gratissimo & fidissimo, non sine magno dolore piè parentassem, ad arcem Wisensteigensem, Comiti de Holstein subditam, properavi. Detinebatur in ea Waltherus Deveroux globulò plumbeo ad Nortlingense prælium secundū crus vulneratus, vna cum mœstissima vidua Butleriana, quæ defuncti sui mariti funus paulò post in Bohemiam, cum salvo militum conductu, secuta est, ac illic ipsi sumptuosissimas fecit exequias.

 CAPUT VIII.

Butleri ante obitum Heroica facta & egregia erga Cæsarem fides. Maximè vero quæ Francofurti ad Oderam contigere.

Postquam ex Legione Iacobi Butleri Illustrissimus Tyllius secum abduxit duos militum manipulos, reliqui

Francofurti ad Oderam cum Vicetribu-
 no Herberstein relictis, famis & inediae
 perpeffi sunt plurimum: Quibus vt op-
 portunè succurreret Iacobus, comitatus
 vigillarum Praefecto, ad Tyllium, qui
 tunc Magdeburgum obsidebat, profe-
 ctus est, monuitq; de periculis, simulq;
 rogavit vt & vrbi & militi annonâ suc-
 curreretur: Interea Gustavus Adolphus,
 Suecorum Rex, exercitum suum Fran-
 cofurto admovent, cum pridie opportu-
 nè & dispositione plane divinâ Mare-
 schallus de Tieffenbach ingressus esset,
 reperissetq; in eo praesidio Vice Mare-
 schallum Thambrougk, militem sanè
 meliori fortuna dignissimum, Colo-
 nellos Behem & Fernamont, quorum
 exercitus excrefcebat ad decem prope
 millia. Qui vt viderunt, Suecorum Re-
 gem applicare vrbi vires suas, coniun-
 ctis animis per urbem circumqua; di-
 uiserunt militem suum, in qua Partitio-
 ne Walthero Butler, cum legione sua,
 vltima seu extrema contigit pars eaque
 admo-

admodum infirma; cui malo ut prouideret, terram in minores aggeres eruit, post quos ex insidijs abdidit Sclopeta- rios, simulque sub vesperam Colonel- lum Thambrougk accessit, explicauitq; periculum intercipiendæ vrbis, nisi illa nocte, antequam Suecus sese effossa terra magis muniret, in ipsum impetum facerent & virili eruptione ab obsidio- ne deterrerent: Infamiam præterea, quam ex deditioe accepturi essent, a- pertissimè pluribus exposuit; Petijt quoq; eam sibi expeditionem commit- ti cum quinque Equitum, totidemque cataphractorum cohortibus, sanctè promittens, se cum bono DEO certò hostem externis internisq; iam ceptis operibus expulsurum. Quæ quidem omnia audita sunt, sed quoniam ipse externus erat, cui ea laus ab alijs inuide- batur, negarunt id fieri vlla ratione pos- se: interim tamen alteri eam curam committunt, qui vix incautior aggres- sus hostem globulò plumbeò traicitur.

E S

mili-

milites verò ipsi comites, à Gustavianis
 circumuenti, potissimam partem perie-
 runt pauculis exceptis, qui palabundi
 cladis nuncij in urbem redierunt. Cæ-
 sareani in vrbe præsidiarij, omni metu
 expertes, securè tunc epulabantur, cum
 Waltherus Butlet sese hosti opponere
 omni conatu annitebatur: nec minori
 audaciâ assultus dabant Suecorû agmi-
 na, quoad tandem, tantos animos in
 Butleriano milite vix capientes, inqui-
 runt; quis Ducum eum locum tam per-
 tinaciter defenderet, cumque Scotos
 Ibernósq; intellexerunt, se suasq; ma-
 chinationes aliò amouerunt. Non ste-
 tit tamen hîc oppugnatio; sub quartam
 enim pomeridianam, cum hostis no-
 stros vinò incaluisse plurimò audiuis-
 set, animosè, alibi conscendendo valla,
 masculos dedit assultus: aderant isti lo-
 co tum fortè duæ Legiones, quæ cū re-
 sistendò pares hosti non essent, ad But-
 leri opera deserta veteri statione reces-
 sere: Quos hostes, ne, an amicos, esse
 cum

cum ignoraret Butler, atq; à Tribuno
 Wadt, Scoto, doceretur, Cæsareanos
 illos esse, imperavit etiam in ipsos eia-
 culari missoq; in eorum succursum di-
 cto Tribuno cum manipulo Sclopeta-
 riorum, domitos animos ad pugnam
 reuocavit, ac hostis impetum, non sine
 aduersariorū sanguine, viriliter repressit.
 Sed mox, relictis tantisper viribus, Sue-
 dice Legionēs contra nostros denuo in-
 surrexere, maioribusq; animis pugnan-
 tes supradictum Wadium, Tribunum
 longiori vita dignissimum melioremq;
 fortunam merentem, interemerunt :
 Stratō militum ductore, in paucis egre-
 giō, concideremultorum animi, & cum
 duabus horis fortissime restitissent, tan-
 dem aduersarijs viribus cedere coacti
 sunt. His in assaultibus V Valtherus ex
 suis, præter iam sepius nominatū V Vadt;
 desideravit Tribunos Barnabam Pa-
 trich Ibernum, Dermitium Carthij I-
 bernum, Hugonium Onel Ibernum,
 Locumtenentes Grafe Ibernum Tho-
 manna

mam Broone Ibernum & Thomam Butler, vexilliferum, ipseque V Valtherus, grauiter ictus, vix vitam ab instante ferociter hoste asserere potuit. Fugatis in hunc modum Cæsarianis, ad prædas itum est, repereruntq; hostes decem in foro plaustra argento factò infectòque, comeatu etiam & bellico apparatu ornata, quæ omnia, vnâ cum ciuium bonis, intra paucas horas Suedicus exercitus deprædatus est.

His peractis, Gustavus, cum ad tympani sonum deprædatorem militem à præda inhiberi iussisset, & receptui sub pœna capitis clangore buccinæ cantari, ad Australem portam lautam instruxit cœnam, cui interesse voluit V Valtherum ex vulnere faucium, qui cum pedibus, ob sanguinis profusi copiam, ægre posset, in hastilia more militari sublatus ad Regem est deportatus, vix venerat sub conspectum Regis, strictò mucrone rogatus est ab ipso met Suecorum Rege, Juniorne esset an Senior Butlerus. qui cum

cum
feru
feni
hæc
dex
cep
licit
clac
dop
tenc
peti
rem
cap
atq
pisse
la V
rum
red
qua
tium
rens
den
de.
riar

cum se Iuniolem afferuisset; superi te
 feruant, miles mascule, ait Rex, quòd te
 seniolem esse noluerunt, qui si fuisset,
 hæc tibi obtigisset fortuna, vt Regiã hac
 dextrã cecidisses; humaniter dehinc ac-
 ceptum regionum medicorum cure sol-
 licitè commisit. Interim qui, factã hac
 clade, ex Cæsarianis copijs partim nan-
 dõ partim curriculõ pontem transnit-
 tendõ euaserant, magnam Glockoviã
 petierunt, vnde Herberstein ad Cæsa-
 rem cursores misit, qui culpam cladis &
 captæ vrbis V Valthero impingerent,
 atque hostem ad ipsius stationem irru-
 pisse comminiscerentur. Non latuit il-
 la V Valtheri accusatio Iacobum Butle-
 rum, qui ab obsidione Magdeburgensi
 redux exprobratorias ad V Valtherum
 quam mox scripsit, totam labem & vi-
 tium ciuitatis vi expugnatae ipsi agge-
 rens, sciret itaq; (ait) V Valthero respon-
 dendum esse Cæsari pro tam infami cla-
 de. Non tulit iniuriam virilis V Valthe-
 ri animus sed, arreptis codicillis tradu-
 ctorijs

Storijs, Gustavo legendas exhibuit, qui
 simul ac luculentum V Valtharianę for-
 titudinis testimonium expediri iussit,
 quod & consignari voluit omnium Ge-
 neralium sigillō manuq; propriā sub-
 scribi. In eo testabatur, omnem culpam
 non in virum vigilem, sed in commes-
 satores, nimium in tanto periculo secu-
 ros, esse deriuandam, qui si cum V Val-
 thero pugnassent strenuē, nunquam se
 de vltiore impetu cogitaturum fuif-
 se. Quam hostis attestationem Vien-
 nam ipse postea V Valtherus ad Impe-
 ratorem detulit. Sed & Francofordia-
 ni ad Oderam paulō pōst libellum typis
 cudi & evulgari fecerunt, quem de ca-
 lamitatibus Francofurtensium inscrip-
 sere, in quo immortales Butlero in hęc
 obsidione laudes adscribunt; memo-
 rant verò, nullis vnquam sæculis delen-
 dam ignaviam Cæsariani militis, quo-
 rum negligentia, dum ignes festos S. Io-
 anni Baptistę passim excitant, ipsam
 urbem, tam nobilem tam vastam, vnò
 rogo

rogo
 lanc
 I
 the
 liun
 te, p
 ster
 But
 resc
 mo
 est
 qui
 far
 bac
 tra
 ten
 egi
 cet
 tā
 Va
 sis
 rur
 de

rogò Vulcano commiserint depopu-
landam.

Post sex mensium captiuitatē V Val-
therus tandem vincula mille Imperia-
lium litto redemit. Mouebat tum for-
te, post Lipsiacam stragem, exercitus no-
ster per Lusariam in Silesiam, ad quem
Butlerus noster cursum direxit, ac Ma-
rescallum Tieffenbach cōueniens, sum-
mo cum honore ac rarò fauore ab eo
est receptus. Hic Colonellum Behem,
qui potissimus fuerat Butleri apud Cæ-
sarem diffamator, auctoritate Tieffen-
bachij ad egit scriptò reuocare, quæ cō-
tra V Valtherum in Aula Imperatoris
temerè effuderat, in quo V Valtherum
egisse, quod masculum militem adde-
cet, asseuerat.

Famâ ritè assertâ, V Valtherus obten-
tâ à Generalibus veniâ in Poloniam
Varsariam profectus est, suisq; impen-
sis centum Equo-pedestrium selecto-
rum militum collegit, vt in Silesiam ea-
dem quâ venerat, via reduceret. In hoc
itine-

itinere non modicum periculum à ru-
 sticis adiit, qui se, in Dominio magni Du-
 cis Svvofoquit, ad trecentos college-
 rant, horisque matutinis dubio adhuc
 lumine in V Valtherianos mouerant, vt
 omnes sternerent. Sed, tempore frau-
 dem aduertens, Sagacissimus ductor fa-
 bam, in suum suorumq; caput cusam, in
 authorum retudit verticem. Inde Vra-
 tislauiam abiit, semper infesta rusticis
 itinera obseruans, quoad tandē in Tes-
 sinensi Ducatu in V Valachiaē confini-
 bus hyberna se obtinuisse certis rumo-
 ribus audiuit. Erant itinera per id tem-
 pus periculis plena, viæq; ad dictum lo-
 cum impeditæ, longæ, & asperæ, eun-
 dum tamen illuc fuit, quoad Tessinium
 Metropolim Patriæ illius attingit. Quæ
 istic Dominabatur Princeps vidua op-
 pidum Schvartz Watter Walthero
 assignauit, adiacet illud Fluvio Weissel,
 qui è montibus Wallagiæ erumpit, &
 per Poloniam means, Cracoviam al-
 luit. Hic vidimus è terra effodi Salem
 ad

ad saxorum similitudinem, frustra sæpe septem aut octo pedes longitudine, latitudine tres quatuorve, profunditate duos aut tres excedunt. Placuit imprimis industria eximendi tantum pondus ex profundissimis cauernis: ratio vero talis est. Exstruunt ad os antri, ingentem rotæ vastissimæ machinam, quæ à Camelo circumagitur, ex rota demittitur attolliturq; funis, in cuius summitate Vncinus, cuius adminiculò immania Saxa quibusdam quasi brachijs prehensa educuntur. Hic Sal, antequam aërem sentit, leuissimus est, quem manu solâ vir, non admodum fortis, sine negotio leuaret, vt primum vero extra cauernam aërem contingit, tantum induit euestigiò pondus, vt vix plusculi leuando tractandoque sufficiant. Hæc salis immania frustra, in partes minutiores ferrâ dissecant, tum in mortario, pro domestico vsu, comminuunt: ex omni sale hic dicitur optimus, eòq; vtuntur Silesij, Wallachæ, Bohemi, Hungari.

gari, Austriaci, Croatæ, Moravi, Sclavones, Poloni, Podullini, aliæque circumnationes.

Saganum.

Vix Waltherus noster pactus erat cū incolis loci pecuniam pro hybernis militum soluendis, cum à Wallensteinio sine mora diu noctuq; properandi Saganum, aduenit imperium. Est Saganum vrbs in Lusatia confinijs sita spectans ad ipsum Wallensteinium, quam cum hostes impeturi videbatur, Wallensteinus fideliori, quam Walthero, committi haud posse putauit, ideoque nil cunctatus Waltherus Wallensteinij decretis obsecundare, opinione hostiū citius adfuit, eosq; ex insperato adortus fudit fugavitque, ac immanem prædæ vim obtinuit, cumq; illic trimestri substitisset in Bohemiam, postea ac Lymburgum profectus est, inde Pilsam ad Wallensteinium abiit, qui eum ad obsidendam Pragam abduxit, eâ feliciter recuperatâ, hostibus inermibus excedere iussis sexaginta millibus optimorum mi-

rum militum totam Bohemiam per-
purgavit. His ita compositis Egram
cum octo cohortibus Equitum destina-
tur Waltherus, qui irruens in hostem
magnam illic stragem edidit, cui duo-
decim vexilla militaria forti pugna cri-
puit, ideoque, mirum, quantam gratiam
à Wallensteinio inierit, ita, ut in compē-
sam comitatum Iegerndorff, vnā cum
pertinentibus, pro hybernis suis accē-
perit. Hic dum commoratur diutius,
matrimonio sibi associat perillustrem
Dominam Comitissam de Phondona.
Quanta porro Waltherus noster Cæsari
obsequia præstiterit in varijs ijsq; peri-
culosissimis occasionibus, dici vix pot-
est, exequentur cæteras militis egregij
laudes alij, qui ex instituto Butlerum
commendandum suscepere: hoc vnum
addo, omnibus post nos sæculis memo-
randum, quod ad Nortlingam, coram
Serenissimo Hungariæ & Bohemiæ Re-
ge, & Cardinali Infante, viginti quatuor
horis continenter sine intermissione

fortissime præliatus sit, adeò, vt vicetribunum suum cum Præfecto vigilijs prælio amiserit. Nec tamen hosti pedem vnum cesserit, quoad Hispani (qui se verè viros & magnos milites eo in conflictu præstiterunt) cum Croatis in succursum venirent. Quanta hic sanguinis utrobique profluvies, facile est prudenti cogitare, dum audit eòdem præliò sedecim millia eòdem die, quæ fuit decima sexta Augusti Anni millesimi sexcentissimi trigesimi quarti, in loco conflictus occubuisse. Ab hoc conflictu missus est Waltherus cum octo Legionibus ad obsidendam ciuitatem Auracensem, cui fortissima adiacebat arx Duci Wirtenbergensi parens, quam feliciter, non tamen sine suorum militum iactura aliqua tandem obtinuit, & prædæ militum, cum vi cepisset, reliquit. Tandem, post varia oppida & Castella recuperata, vir sempiternâ memoriâ dignissimus, Cæsari fidissimus, ad Svarendorp vitam placidissime, omnibus prius

prius
niui

De

A

tis su

exor

mag

num

daci

ma p

sole

reun

tus a

tum

rò, v

mita

bus,

lerat

Cæs

prius sacris ritu Catholico munitus, finiuit.

C A P V T I X.

*De Successibus Alberti VVallenstein Ducis
Fridlandie.*

Albertus Wallenstein, Nobilis Bohemus, hæc ad altissimos dignitatis suæ gradus, duxit initia. Cum sub exordia belli Bohemici turbæ indies magis magisque gliscerent, huc hominum perfidissimorum progressa est audacia, vt iam, se rerum dominos suprema potestate potiri, crederent, eoque insolentiæ procederent, vt iam in Cæsareum conclaue multa obteuta copia latius armati (quod nefas semper fuerat) tumultuosè irrumperent. Accidit verò, vt aliquando Comes de Turn, Comitatus pluribus sui sceleris complicitibus, Sacrosancta Imperatoris Auita sceleratissimò pede violaret, nec quidquã Cæsareum vultum veritus, nescio, quæ

G 3 iniqua

iniqua à Ferdinando I I. impetuosè postularet, & ni votis Cæsar annueret, ensis capulum dextrâ feriens mucronem minitaretur; adfuit his in angustijs constituto Cæsari opportunè Wallenstein, cum manipulo Cataphractiorum, què in seruitia Imperatoris ex selectissima Bohemiæ pube suis impensis collegerat, vt se suamq; turmam ostentaret Cæsarisq; beneuolentiam acquireret; cum ecce tibi nefandissimi proditores, Equorum armorumq; sonitu perculsi ingenua procidunt, & veniam delicti rogant, opinantes nequitia suæ consilia esse detecta, quos quidem tunc Cæsar more suò humanissimè complectitur bonisq; animis esse iubens dimittit indemnes. Miratur interim prouidentissimi Numinis vigilem curam, quod se omni ope destitutum tam mirabili & nusquam sperato medio Capitis periculo exemisset. Wallensteinio quoq; quantumvis facti sui nescio, legionem integram in campum ducendam committit.

mitt
fide
peri
& p
ciat
hon
bran
à m
mo
rit,
cen
esse
ex
qua
Ha
nus
Cæ
lia
stu
im
sim
diu
nil
ple

mittit. Cum vero succedente tempore fides viri in pluribus Cæsari totoq; Imperio probaretur, ulterius promotus est, & plurium Legionum ductor renunciatus. Creuerunt porro cum diuitiis honores, ita, vt passim præ cæteris celebraretur: vnde etiam accidit, vt viduam, à magno quodam Principe Hungaro à morte relictam, matrimonio sibi iunxerit, quæ non multo post, fatis ita deponentibus, vitæ cessit, & cum sine liberis esset, dictum Wallenstein, maritum suum, ex asse hæredem omnium tam mobilium quam immobilium bonorum instituit. Habebat tunc forte Perillustris Dominus Comes ab Harrach, cuius in aula Cæsaris potissima erat existimatio, filiam nobilem, quam coniugem sibi postulavit Wallensteinus, nec multo post impetravit. Erat hæc Domina pudicissimæ vitæ & famæ, nec minus in DEVM diuosq; cœlites religiosa quam omnibus fortunæ naturæque bonis locuples. Creuit interea cum ætate Wal-

lensteinio animus & prudentia, adeo
 vsq; vt communibus Principum Electo-
 rum suffragijs absolutam in omnem
 exercitum Cæsareanum obtinuerit po-
 testatem. Eâ in dignitate talem se gef-
 sit, vt non tantum privatorum quorun-
 dam Principum odia, in domû Austria-
 cam erumpentia, oppresserit, sed & Da-
 niæ Regem, eique confœderatos, ad pa-
 ciscendum cum Cæsare, æquissimis con-
 ditionibus, compulerit; Quæ res ipsi
 Fridlandiæ Ducatum, libertatemq; cu-
 dendi auream argenteamq; monetam
 peperit: Sed & tam felices successus ho-
 minem fastuosum in pudendam &
 obscenam extulere superbiam, & quo-
 niam studia rei militaris, ipso Duce, vige-
 bant, omnes prope Imperij ordines sub
 ipso bellicæ scientiæ rudimēta addisce-
 re & stipendia facere appetebant, cum
 verò indies honores in fastuosam i-
 psam superbiam magis magisq; eleua-
 rent, tantum sibi in Imperio conflavit
 odium, vt vix vlli Principum charus ef-
 fet, sed

set, f
 Ipse
 rior
 bi P
 chit
 der
 F
 vior
 testa
 nia
 rem
 vus
 va
 rale
 Fra
 nov
 bus
 risp
 din
 ven
 vlla
 stei
 lue
 nia

set, sed & à vulgo despectui haberetur: Ipse nihilominus, omni invidia superior, hoc unum agebat, vt multorum sibi Principum animos, vel occultis machinationibus vel apertis armis subderet.

Hoc tempore clandestinis procurationibus Gallorum, & Nobilium Protestantium (quos vocant) per Germaniam, excitatur ad arma, contra Cæsarem suscipienda, Suecorum Rex, Gustavus Adolphus, qui se restauratorem Evangelicæ libertatis, & magnum Generalem seu Ducem Regum Britannicæ & Franciæ nuncupabat: vnde in imperio novæ indies turbæ excitabantur; Quibus componendis Cæsar Comitia Ratisponam indixit, ad quæ omnium ordinum & prouinciarum magnates conuenerunt, qui inter prima, antequam ad vllas tractationes accederent, Wallensteinium Dominio militari eximi voluerunt, varias contra ipsum querimonias adducentes. Quam ea res Cæsari

G 5

inspe-

insperata fuerit, facile est cuivis prudenti cogitare, eò maxime tempore, quò imperium amplius periclitabatur, ut tamen potiora mala præcaveret, Principibusq; Imperij obsequeretur, annuit ipsorum voits, Wallensteiniumq; militari potestate exuit. Quam impedita ex hoc facto rerum bellicarum oria fuerit confusio non attinet pluribus evulgare, ipsa experientia mox docuit: Qui enim ipsius locò, exercitum ducere debebant, vel dexteritatem in providendo militi comeatum non habebant, vel peritiã rei militaris destituebantur, vel sufficientes parum erant, tam diversis legionibus, hinc inde procul dispersis, imperia distribuere. Vnic⁹ tũcerat Tyllius, in quem omnium oculi convertebantur, quem Principes isti muneri præfici posse abunde idoneum credebant. Erat Tyllius vir quidem sagax, & sufficienti peritiã militari instructus multis eò usque victorijs probatus, qui vna cum armis, raro militum exemplo, pietatem

tate
geb
ritas
absc
ipso
Tyll
& L
ob i
diffi
erat
gred
gæ
esse
labe
casio
quic
in d
adeo
mul
coac
nup
stitu
affli
statu

tatem & religionem in DEVM coniun-
gebat, ipsum tamen destituebat aucto-
ritas illa, quam Wallensteinio fecerat
absolutum Imperium, quod Imperator
ipsi commiserat; accedebat, quod idem
Tyllius duos exercitûs, Cæsaris scilicet
& Ligæ ducere, & utrobique providere,
ob incidētes in singula prope momēta
difficultates, ægrè posset, & quod caput
erat omnium, nil ipse pene audebat ag-
gredi, quod non prius ad Cæsarē aut Li-
gæ confœderatos Principes delatum
esset; ubi dum consultabatur diutius, e-
labebantur optimæ hostem cędendi oc-
casiones. antequam in consilio bellico
quidquam definiretur, Suecusq; de die
in diem magnis passibus promovebat:
adeo vsq; ut Imperator, infirmo & iam
multis bellis fracto Tyllio, sero tandem
coactus fuerit Wallensteinium denuo in
nuper ereptas dignitates bellicas sub-
stituere. Hic Wallenstein, probe videns
afflictum ac prope desperatum imperij
statum, vasre excusavit laborum mole-
stiarum.

stiarumque pondus dictitans, ad quietem se animum appulisse, male se domi in toga, quam belli in sagō Imperatori subservire (vovebat interim animō, qua irrogatam sibi iniuriam, & ereptæ potestatis ignominiam, altō conditam pectore, vel hac ratione vindicare posset). Facile erat augurari Cæsari, quid Wallensteinium torqueret, itaq; ut hominem morosum pacaret Fridlandiæ Ducatum donavit, tum iterum tentavit, si blandiori alloquio vel tunc temporis expugnari posset viri in rebus bellicis dexteri animus. Annuit tunc quidem, sed ægrè (ut Cæsari gratiam obtulisse, non à Cæsare accepisse censeretur) Fridlandiæ Dux, sub ea conditione, si Generalissimus cum absoluta potestate, sine dependentia ab ullo Germanorum Principum præesse iuberetur, ita ut penes se esset ius belli pacisque condendæ, quod nec ipse Cæsar, quantumvis vellet, infringeret. Quid hinc faceret optimus Imperator hoste undique premens

pre
hos
mn
que
Prin
Prin
acci
dec
nue
par
din
exe
ru
mil
xon
aqu
hin
Ex
na
cur
E
ste
de
Pil

premente? vt hominem sufficientem
hostilibus successibus opponeret, o-
mnibus cōditionibus subscripsit, eum-
que ad Comitia, yna cum alijs Imperij
Principibus, evocavit, vt illic omnium
Principum suffragatione potestatem
acciperet; Wallensteinus autē reuens
decretum auctoritate Principum an-
nentiū Calculis obtinere, haud com-
paruit, sed ad Carolina Balnea valetu-
dini curandæ abiit, vbi mēsem integrum
exegit. Dicta Balnea à Carolo V. eo-
rum inventore, nomē habent, quinque
milliaria Egrā dissident, in confinijs Sa-
xonum. Duplex illic spectatur vena,
aquis omnino pugnantis manans,
hinc enim calida, inde frigida erumpit.
Ex stillicidio calidæ alicubi defluente
nascitur Lapis, qui ad vlcera Equorum
curanda valet plurimum.

Exactō mense optimē lotus Wallen-
stein, ducentis militum millibus abun-
de stipatus in campum progressus est,
Pilsamq; primò aggressus de ea felici-
bus

bus auspicijs triumphavit: Mox copias
 Pragæ admouit, quam non ita pri-
 dem Saxo Cæsari eripuerat, cumque
 eam premeret acrius, Præfectus Saxo-
 nicarum copiarum de compositione &
 pace inter Cæsarem & Ducem suum
 mouit sermones, sed cum parum pro-
 mouisset, ad avertendum à Cæsaris fide
 V Vallensteinium, vnâ cum Comite de
 Turn, Seniori, convertit dolos. Et hinc
 ducta sunt initia V Vallensteinianæ per-
 fidiaë, quæ paulò post in propriam cre-
 vere perniciem, & in publicum non si-
 ne fœdissima nota erupere. Erat forte
 tunc temporis non nemo, nescio quis,
 Poetaster, aut siderum inspex, qui ex
 astris fabulas comminiscebatur, qui &
 V Vallensteinio Bohemiæ Sceptrum ex
 aëre confictum addicebat, quâ fortuna
 homo vanissimus elatior pro corona
 tali quidvis paciscebatur, cum videret
 se id iure præstare neutiquam posse, in-
 iuria conatus est, ac primò Regni æmu-
 lum, Suecorum Regem, è medio tollen-
 dum

dum
 deir
 Ca
 que
 vt à
 mit
 quo
 dero
 tē a
 fans
 plu
 fidi
 gere
 hau
 stein
 lum
 ra te
 inte
 spo
 mn
 neg
 VV
 Cæ
 seru

dum esse putavit, quô sublatô duces
dein aggressus est, eosq; sibi devincere,
Cæsari exosos reddere contendit. In
quem finem Colonello Ilo auctor fuit,
vt à Cæsare, pro præstitis obsequijs, Co-
mitis postularet dignitatem & nomen,
quod facilè fuit iam inclinato persua-
dere: Ne verò Cæsaream ipsi dignita-
tē annueret, occultis egit nuncijs, cau-
sans, si eam huic concederet, fore vt
plures alij, qui æquè ac amplius imperio
fidi fuerant, eandem iure quasi suô exi-
gerent. Quod cum ipse Cæsar Reipub.
haud expedire intelligeret, V Vallen-
steinij consilij est obsecutus, Colonel-
lumq; Ilo ad patientiam in proximio-
ra tempora est adhortatus. Datâ interea
inter epulas opportunitate, quid re-
sponsi acceperit, rogat ex Ilo, quasi o-
mnium ignarus V Vallenstein; cui ille,
negativam sibi obtigisse, asseruit. Tunc
V Vallenstein simulanter excandescens
Cæsari, ait, Hæccine sincera meruere
seruitia nostra, quæ Cæsari tantô tem-
pore

pore fidelissime præstitimus, vt nec mihi, Generalissimo, iure meo postulanti pro amico, gratiam annuat, nec tibi id merenti concedat? Ecquis posthac Cæsari, tam ingrato, tam beneficiorum immemori stipendia faciat? Quis deinceps fidem ei spondeat aut præstet? Ego quantum quidem ad me ex nunciuro, me contra Austrios facturum, quamdiu vitalis spiritus hos reget artus, accessit V Vallensteinio, solennia verba præcuntiam pridem Cæsari offensus illo, primaq; istic fœdera stabiliunt. Itaq; confœderati simul cum exercitu contra hostem movent, non in hostem pugnaturi, sed Cæsarianas copias fame miserisq; perdituri. Hærebat tunc ad Svveiniz V Vallenstein, vnde Cæsareanos Glotzium duci iussit; istic ex fidelioribus Cæsari ducibus nō occultis signis animadvertere, quàm iniquum contra Cæsarem consilium agitaretur, nec tamen audebant palam infidelitatem Fridlandi arguere, quamvis in priuatis colloquijs

quijs
 ter lo
 inno
 das
 Hic,
 gita
 asser
 ficu
 cum
 prin
 suos
 lenf
 neic
 de c
 iniu
 sit e
 lom
 Cur
 mil
 fact
 ex i
 niç
 rat.
 sten

quijs multos eosq; infames sererent in-
 ter le sermones. Sveinitzij vitam suam
 innocentissimè reliquit, machinationi-
 bus Wallensteinij, Regis Daniæ Filius.
 Hic, cum impia in Cæsarem consilia a-
 gitarentur, à Succorum partibus pacta
 asserturus cum potestate missus erat,
 sicut & Piccolomini à Wallensteinio,
 cum vero iniqua (vt videbantur) dicto
 principi proposita essent, infectâ re ad
 suos reversus est, quæ quidem res Wal-
 lensteinium pessime habuit, cogitatio-
 neiq; omnes in eam rem intendit, vt se
 de optimo Principe (quasi magnam sibi
 iniuriam intulisset) vindicaret: Demi-
 sit ergo, vnâ cum dicto Principe, Picco-
 lominium, vt eum ad suos conduceret.
 Cum vero ad rivulum peruenissent, ac
 militari modò, Scloporû exoneratione
 factâ, sibi inuicè vale fecissent, interim
 ex insidijs miles globulû emittit & Da-
 niæ Principè secundum cor transverbe-
 rat. Hinc quàm mox Cæsareani in ho-
 stem ruunt, & partâ victoriâ Generalem
 H mili-

militiæ præfectum, Comitem de Turn, capiunt, & ad Wallensteinium ablegant, quem, cum retinisset aliquot dierum spaciò, tractassetq; cum eo de proditionis proposito, sine vllis pactis alijs aut litro immunem dimisit. De qua re cum Ducum præcipui stomacharentur, ait V Wallenstein, quid vultis agam cum infano homine? utinam Sueci ductorem meliorem nullum haberent, facilis nobis foret pugnandi & expugnandi totum orbem terræ ratio, plus ipse nobis proderit inter hostes, quam hîc nobiscum in captivitate. A clade hosti illatâ, pauculos in eodem loco dies substitit V Wallensteinus, postea verò cum omnibus copijs in Bohemiam abiit, istic hybernaturus, propositumq; suum ad finem deducturus. Statutum erat tunc, omnes Bohemiæ procures funditus perdere, eorumq; terras ad extremum vsq; minutal vastare, ne qua Cæsari, contra se suppetitas ferre possent, in eundem finem immanem pecuniarum vim con-
 flave-

flave
 bus
 dere
 mod
 quo
 alien
 gatô
 non
 qua
 nisse
 hibu
 post
 pess
 mù
 VV
 care
 vt C
 stein
 sito
 red
 stitu
 qua
 gita
 vt c

flaverat, sperans argenteis hisce gradibus ad Bohemici regni solium conscendere; ad id delegerat etiam locum commodum (montem album appellant, in quo olim Palatinus Comes, Fridericus, alieno honore sibi contra ius fasque arrogato & proprijs terris exutus est) sed non potuit diu latere Cæsarem tam iniqua machinatio, ad cuius aures cum venisset rumor, scripto quamprimum inhibuit fidelioribus belli ducibus, ne post hac à V Vallensteinio imperia capesserent; Hocque scriptum Pragæ primum innotuit. Accidit vero, cum V Vallenstein totum exercitum convocare proposuisset in dictum montem, ut Comes de Tersky, affinis V Vallensteinio, de pro palato proditorio proposito certior factus, ad V Vallensteinium rediret, ipsique proditum negotium instituti sui nunciaret, explicaret etiam, quam periculosæ plenum opus aleæ ageretur, eò V Vallensteinium adduxit, ut omnia tormenta bellica clavis ob-

durari præciperet, Pilsæque hominem sibi fidum præficeret, qui nullis pactis, pollicitationibus aut rationibus locum illum alteri, quam Wallensteinio traderet; Ipse verò se Egtam versus converteret cum millibus aliquot partim Equitum partim peditum. In hoc Comitatu comprehendebatur legio Waltheri Butleri, quæ iam à Cæsareanis passim Wallensteinianæ factionis esse iniquè arguebatur, quam verò id falso, declaravit eventus. Hoc quidem evidens est, V Wallensteinium sæpius conatum esse Butlerum in consilij sui societatem traducere, ipsiq; pollicitum esse amplissimas terras & opimas dignitates, ducentaq; Imperialium millia per cambium partim Hamburgi partim Segani destinasse ad colligendos milites Iberos in sua servitia fidos. Butlerum tamen semper suspectum habuisse, tam prolixè propensum sibi V Wallensteinij favorem. Quando verò clarius intellexit, quò res pessum vergeret, nunquam consentire voluisse,

volu
solu
ann
fare
ac I
trad
hau
end
buit
ri &
rum
vni
sua
add
libe
nici
iun

T

voluisse, vt Sacramento, Cæsari factô,
 solveretur; Dehinc omnibus viribus
 annixus est, vt Proditorem hunc à Cæ-
 sare adeo elevatum comprehenderet,
 ac Imperatori pro merito plectendum
 traderet: cum vero ipse solus sufficiens
 haud esset tam arduo negotio expedi-
 endo, in consilium propositi sui adhi-
 buit militem, inter paucos fidum Cæsa-
 ri & plenum masculino animo, V Valthe-
 rum Deveroux, tunc temporis turmæ
 vni præfectum seu Capitaneum, qui
 suam V Valthero operam fidelissimam
 addixit. Hoc adiutore securus Butler,
 libenter suam Legionem V Vallenstei-
 nicis copijs, Egram commigrantibus, ad-
 iunxit.

 CAPVT X.

*De Amplitudine & Pompâ Fridlan-
 dia Ducis.*

TEr, quater & amplius, felicem Al-
 bertum V Vallenstein, si sua felici-

tate rectè vti novisset, vel voluisset potius: Tot enim tamq; præclaris Naturæ, Fortunæ ac Dei donis hic vir auctus erat, vt sibi æqualem eâ tempestate vix vsquam reperiret. Accedebat in bello optimè administrando dexteritas, ob quam sibi Cæsaris favorem meruit sanè luculentum: Aderant ipsi divitiæ & pecuniarum vis maxima, quæ hodie omnem mundum animat, & principes gubernat vniuersos. De admirandis eius, iuxtâ & spectandis, subtractionibus nil tangam, ædes loquitur, quam Pragæ summô luxu excitavit. Hæc sex ostijs latissimis admittit dimittitq; aduenas, conclauia in eâ Rege digna, aula exterior opulentissimô fastu & laxissimis spacijs, picturarum quoq; artificijs, illustris. Inde in ante-Cameram (vt vocât) patet aditus, quæ aurô tota quantâ fulget. Hinc itur ad conclauem V Valenstein, curiosô plane artificum cultu conspicuum. Ad hoc excubabant semper, præter ephebos, quos numerabat pluscu-

plusc
bitu
opti
pali
tores
ri ven
eunt
inter
eam
rent
tium
cuiu
tis lo
vt n
lent
eius
Equ
fexa
lica
cert
hoc
mer
gis
qua

plusculos, vnô eôdemque omnes habitu opertos, quinquaginta Satellites optime armati, elegantiâque principali vestiti: ad hæc visebantur excubitores in porta aulæ exteriori, in interiori vero quatuor, quibus ius erat, introeuntes, vnde essent, quidve postularêt, interrogare. Quin decem denique in eam intendebant curam, vt vicos obirent, caverentq; perstreptium rixantiumq; molestias; quam enim strepitûs cuiuscunq;, vir hic fuerit impatiens, satis loquuntur mutæ etiam chartæ, adeo, vt ne passerculos, acutius vocem attolentes, ferre posset. Aderant etiam ad eius obsequia quotidie sex Barones, sex Equestris ordinis, viri nobiles, præter sexaginta ephobos, qui, vt civilem & aulicam vitam erudirentur, à parentibus certatim submittebantur. Non tangam hoc loco Gynecæum, nobilitate & numero spectabile, in consortium coniugis adlectum. Cum progrediendum quandoq; erat in publicum, quinquaginta

ginta effeda, tribus Equorum iugis tracta, ad V Vallenstemium solum spectantia, comitabantur, præterea, quæ aliunde honoris causâ accedebant. Plaustra, quæ culinarium apparatus vehabant, habebat similiter quinquagena, quorû singula quatuor Equis vehabantur. Auricularum Rhedæ, yndiq; vitrô clausæ, decem aderant, singulas sex Equi præcedebant; famulitium Equestrem quinquaginta Equis generosissimis sublime portabatur, quorum quivis ad latus ducebat alium Equum, operosissimè instratum in usum ipsiusmet Ducis Fridlandiæ. Stabulabantur eas Equi in unico equili mirô cultu fabricato. Præsepia erant marmorea, ad quodvis eorum fons vivacissimæ & limpidissimæ aquæ saliebat pro adaquandis iumentis. Non procul à Palatio hortus amœnissimus colebatur, aquæductibus & statuis elegantissimis ornatus, in fine horti Aviarium cõspiciebatur, ex omni avium genere instructissimum, in eo variæ erant plantæ

plan
bus
rete
posi
tur.
lis,
ban
ligit
lia
nisi
com
di r
Gid
fere
diã
sept
equ
tuit
sub
buc
can
equ
ture
arce

plantæ ac arbores ad nidulandum aui-
 bus aptæ, & ne qua forte caueâ egrede-
 retur auicula, filo ferreô, eleganter com-
 positô, totus ille ambitus concludeba-
 tur. In medio horti erat piscina nobi-
 lis, quam delicatissimi piscium imple-
 bant. Mensæ eius lautitia vel inde col-
 ligitur, quod eadem mappæ & manti-
 lia nunquam mensam bis sternerent,
 nisi optimè prius lotæ, & rectissimè
 compositæ. Hanc viuendi & ædifican-
 di rationem vbiuis locorum tenebat.
 Gidsini enim pallatium erexerat simili
 fere formâ, cum equili, vbi etiam me-
 diâ prope ab vrbe leucâ locum circum-
 septerat in educationem & seminarium
 equorum, in cuius medio turrim sta-
 tuit, quam incolit vigil, qui indies bis
 sub diluculum scilicet & crepusculum
 buccinâ conuocat stabularios ad fri-
 candos pabulandosque equos. Hoc in
 equili minimum trecenti stabulaban-
 turequi sumptuosissimi. De Sagantina
 arce nil memoro, cum imperfectum et-

iam nunc sit opus. Cæterum si mors ipsi vitam prorogasset, opus statuisset septem mundi miraculis adnumerandam.

CAPVT XI.

*De morte V Wallensteinij reliquorumq; Proditorum Tertzky, Ito, Kinsky, & Nye-
man Tribuni Equitum.*

E Gram custodiebant tunc temporis Dominus Ioannes Gordon, locum tenens in legione Comitis Terzky, eiusdemque vigiliarum præfectus Lösle, optimi ambo, Cæsarique in paucis fidelissimi, milites: Qui, cum multa de proditorio animo Wallensteinij, non obscuris rumoribus, sed apertissimis indicijs, passim ferri audissent, multum de veritate rerum exploranda sollicitabantur. Agebat tunc Wallensteinus Pilsæ, auidè que aduentum Gallassi, qui Aldringerum secum adducere Fridlando promiserat, in horas, imo momenta, operieba-

periebatur; voluebat interim inter
spem metumq; quid facto opus foret,
si forte dicti duo militum Duces in fide
Cæsaris persisterent, & an nihilominus
proditorios conceptus effectui dare
posset. Optimum tandem ratus, alios
sibi interim armorum præfectos, qua
auctoritate, qua humanitate, qua etiam
promissis conciliare atq; in suum sen-
sum pertrahere. Negotium itaque or-
ditur à Gordono, quem, Egrâ Pilsam
euocatum, perhumaniter accipit, mul-
taq; de ciuitatis, sibi in absentia sui Du-
cis Tertzky creditæ, cura, munitione,
militum fide & fortitudine, rogat, eique
Legiones aliquas, in Silesiam cum im-
perio ducendas, vltro benignè offert,
patientiam interim habeat in tres qua-
tuorue hebdomadas, quò interim tem-
pore necessaria ad iter prouideat dispo-
natque. His ita constitutis, Egram de-
nno dimittit. Alterò mox diluculò
Lôslium, cui iam ex amici cuiusdam lit-
teris de Fridlandi technis aliquid inno-
tuerat

tuerat, curriculô ad se euocari iussit.
 Lôsius vix tertiam ab vrbe horam ab-
 ierat, cum, ecce tibi Wallensteinium
 lectica incubantem habet obuium; in
 cuius comitatu ducenti pedites & quin-
 genti equites omniaque impedimenta,
 præfectô Butlerô, ducebantur. Comi-
 ter salutatum Lôslium primô congres-
 su rogar Fridlandus, quid nouorum de
 hoste ijs in partibus spargeretur? cui
 cum prolixè respondisset Lôsle, de se
 quoq; suisque machinationibus quid
 vulgi sermone ferretur, intelligere vor-
 luit; hic cum se tantum obiter & in ge-
 nere de offenso Duci Cæsare audisse
 dixisset, subiecit Wallensteinus; itaq;
 à me disces in particulari & punctatim
 vniuersa, simulque retulit, quam Cæsa-
 ris Cōsiliarij mira in suum caput cade-
 rent, eoque iam rem esse deductam ini-
 quissimis maleuolorum consilijs, vt à
 pridem oblatâ & ægrè acceptatâ, gene-
 ralatûs dignitate nunc iterum cum
 ignominia deijceretur: in suum v. lo-
 cum

cum substituendum Hungariæ Regem
Ferdinandum III. Cæsaris filium, na-
tu grandiore, Iuuenem nec ætate, nec
viribus, nec consilio satis maturum.
Post multa tandem in Cæsarem, Austria-
camq; domum, multo cum stomacho
egesta, conuitia, Lôslium Egram præ-
mittit, sui aduentus & omnium dicto-
rum Gordononuncium. Lôslius nil
cunctatus, vt primum Egram attigit, ni-
hil potius sibi esse debere duxit, quam
vt Gordonum conueniret, & de omni-
bus, quæ dicta actaque essent, certiore
redderet; dein, vnâ cum Gordononuncio,
occursum V. Vallensteinij, Egræ iam ap-
proximantis, iret, humaniterque intra
mœnia deduceret; Quæ res Fridlan-
dum maximopere delectauit, eoque
minus, quòd exteri seu Scoti seu Iberni
essent, de his Ducibus, sicut & de Butle-
ro, habuit suspicari: Ideoque humanis-
sime in domum suam honoris causâ in-
uitatis, omnem rerum statum, multa
cum exaggeratione iniuriarum à Cæ-
sare

sare sibi illatarum denuo exposuit, arguens, Cæsaream aulam, noxijs Hispanorum suasionibus nimium perniciosè regi, hinc sibi nil cōsultius videri, quàm vt ea domus per Germaniam stirpitus euellatur, orbiq; vel sic innotescat, alios etiam esse, qui Imperium recte possint administrare, habere nunc se ad manum media, queis tota ista tragœdia compendiò & sine magno tumultu absoluat; Neminem enim vnum esse, qui sibi remoram iniicere possit vel velit: Hortari proinde omnes vnà, & singulos seorsim, vt sua posthac sequantur iussa, & à suis partibus fideliter stent, se quidem haud difficulter repperit, quò singulorum fidem magnificè pro merito remuneretur. Quod si tamen quisquam ipsorum dubitaret suas partes sequi, libenter annuere, vt aliò, quò vellet, comigraret. Facile erat ex hoc & similibus discursibus arguere, in quem finem res omnis declinaret, dissimulandum tamen erat, ne qua antè tempus

pus

pus sine fructu fieret medicina. Quapropter Lôsle, suô quidem nomine, hoc duci responsum reddidit: Fateri se, & iam pridem agnouisse, quid posset Ducis Gratia, maxime apud exteros: se quidem ex Scotia in Germaniam commisse nominis sui amplificandi gratiâ, idcoque nullius stipendia renuere, nisi forte, quæ soluerentur Regis sui naturalis impugnandi causâ. Proinde si Sacramentô Cæsari datô exsoluatur, se cuius alteri militaturum fidelissimè, nec videre se, quorsum sub tali Duce arma detrectet, cuius prolixa beneuolentia iam annis plusculis fuisset cognita, se igitur, quantum ad se, suosq; istic socios, spondere, id facturum, quod sibi suisque esset gloriosum. Quô quidem responso totum Fridlandi animum sibi deuinciuit. Reddebat tamen ambiguus hîc discursus non parum perplexum Butlerum, & cum ambos comites ab orthodoxâ sciret dissentire fide, metuebat plurimum, vt se à Cæsare ad Fridlandum

dum

dum abripi vanis persuasionibus sinerent. Vale itaque accepto omnes simul abierunt attoniti. Cum vero inter ambulandum Fridlandici sermonis incideret mentio, dissimulavit Butlerus animum suum, finxitque se partes Ducis non omnino repudiare, & ut sociorum vicissim exploraret animos, & nunquid, Fratres mei, ait, putatis rem optimè Fridlandicis imperijs contra Imperatorem administrandam? quia igitur & nos eius sequamur iussa? Cui fidenter & absque simulatione Gordon: Malim ego quidem gloriosam pro meo Cæsare, cui Sacramento obligatus seruo, oppetere mortem, omnemque, quem corpore diffusum circumfero, sanguinem fundere, quam datam violare fidem, ei, quem à parvulo puero dilexi tenerè, patriaque discedens omnia deserui, ut ipsi, tam in prosperis quam aduersis, fidum præstarem seruitium, à cuius latere, ex quo milito, nunquam discessi, nec discedam post-hac

hac, quoad vitalis spiritus hos deseret
artus. Vobis integrum esto, quam vultis
sequi factionem: hoc mihi conclusum,
à qua sententia nec ipsa me Suadela di-
mouebit. Hic Butler tantam in extra-
neo constantiam obstupescens, ani-
mum suum similiter aperuit, simulque
educens è pera literas, sibi à Gallasso
nuper missas, quibus militare imperium
per Cæsarem Fridlando abrogabatur
ob proditoria consilia, non ita pridem
detecta. Inter hæc & similia duæ fa-
cile elabuntur horæ, cum, ecce tibi li-
teræ offeruntur à Francisco Alberto, Sa-
xonix Duce, ad Fridlandum, quas ipse
Lôslius (quem penes illa tunc erat cu-
ra) detulit, legendasque à Fridlando
obtinet. Summa scripti hæc erat: Bern-
ardum Wimariensem copias suas iuxta
pacta iam prope coniunxisse iamque in
certum locum, à Wallensteinio ipsi no-
minatum, progredi cæpisse, nil se porro
dubitare, quin Wallensteinus decem
peditum & quatuor equitum millia his
I adiun-

adiuncturus sit. Birckfeldium vero cum quatuor millibus, Palatinatum iam esse ingressum, nec nisi duabus Egrâ leucis abesse. Rogare proinde Fridlandum, ut sibi centum equites, qui saluum conductû Egrâ ad se præstent, mittat; habere n. quæ secreto cum solo Duce tractaret, statuisse autem sub horam nonam matutinam posterô mane corâ adesse. Lectis literis, quidquid Wallensteinius pestilitatis hucusque intimô corde abdiderat, coram Lôslîo euomit, qui cautè ad omnia respondit, quod ad rem videbatur, consilia etiam noua suggestit promouendæ proditioni accommoda. Interea ne momentum cunctatus ad Gordonum se transtulit, cui quam periculosa agitarentur consilia liberè detexit, addens, nil quidquam expectandum esse, cum de fama propria, ac incolumitate Cæsaris, agatur. Butlerum igitur in societatem consultationis accersunt, qui vnâ statuerunt, malo esse potentem medicinam admo-

admo
admo
diffe
tolle
pullu
tia, in
tores
milit
prim
duce
id co
rati, o
nè au
rent
impo
uitar
plices
ky &
donu
ad qu
tunc
quoc
& sub
bun

admouendam, etiam vel suó Fridlandi admistó sanguine. Dehinc de medijs differuerunt, vt totum malum simul tolleretur, ne qua truncatum solum, pullularet iterum. Prima erat sententia, in quam omnes ière, esse ad proditores singulos certos etiam ablegandos milites, qui vinctos securè in munitum primò locum, postea ad Cæsarem abducerent. Mutarunt tamen paulò post id consilij in melius, statueruntque iurati, omnes morte plectere. Opportunè autem cecidit, vt Baccho tunc fierent solennia annua. Gordono igitur impositum, vt Butlerum ad cœnam inuitaret. Hic sibi fumeret Fridlandi complices & proditores Architectos Tersky & Ilo; cui non inuitus paruit Gordonus, & Butlerum ad cœnam rogauit, ad quam iste se condixisse præsentibus tunc forte proditoribus asseruit, qui se quoque conuiuatores vltro obtulere, & sub vesperam Kinsky & equitum tribunum Nyeman (qui à secretis fuerat

in toto hoc proditionis negotio) vira
 secum adduxerunt in arcem, quam in-
 sidebat cum forti præsidio Gordon.
 Antequam vero ad cœnam conueni-
 rēt, delegere ex fidissimis militum pau-
 culos, quos gloriæ socios esse commo-
 de posse putabant. Ex his fuit Rober-
 tus Geraldinus vigilijs præfectus in le-
 gione Butleriana & V Valtherus Deue-
 roux Tribunus, quibus ad arcem per-
 posticum datus est aditus, commissum-
 que, vt, sub finem cœnæ triclinium in-
 gressi, confoderent, quos Cæsari infidos
 reperissent. Edmundus Borcke, Capi-
 taneus, cum centuria militum iussus est
 obire compita, & prouidere sedulo, ne
 qua tumultuaretur in vrbe. His ita con-
 stitutis, inter scyphos in sanitatem Du-
 cis Saxoniae, tunc cum Cæsare dissiden-
 tis, præbbitum est, quem haustum mi-
 ratus Butlerus abnuit, negans se in sani-
 tatem haustum alterius, quam Cæsa-
 ris, cui fidem iuratus addixisset. Atque
 hoc modo in pocula seu conuiuas po-
 tius

rius o
 duo
 locu
 cum
 Etis v
 uat F
 stria
 bus, c
 le est
 Bella
 lire,
 Etan
 ense
 ruit,
 stra,
 pon
 Ter
 mor
 has
 pass
 agit
 con
 dur
 cut

tius ortum est dissidium. Interea dicti duo Duces per diuersa ostia conuiuij locum ingrediuntur, hinc Geraldinus cum suis, inde Deveroux, cum suis stridentis utrimque ensibus, sic clamantes: uiuat Ferdinandus II. uiuat domus Austriae, quante ex insperata hac proditoribus, commotione, ortæ sint turbæ, facile est cogitare, cum alij mensam cum Bellariis subuertere, alij ad arma proficere, alij clamores ciere. Ille nil cunctandū ratus, cum manibus fideret, ad enses, ex vicino clauso pendulum, proruit, ut se opponeret aduersariis, sed frustra, in ipso conatu vitam cum gladio ponere compulsus est. Inde contra Tertzky actum, qui per varia vulnera mortem admisit, similiter & alij. Inter has turbas Tribuno Deuoroux, dum passim cæsim punctimque rem strenue agit, ensis per medium ruptus, & cum contra V Vallensteiniū adhuc sibi eundum esset, commode reperit hostile acutius, quod pro gladio deferens, in

1 3 domum

domum Proditorum principis non lento gradu festinauit: inter procedendum cum iam propyæum attigissent, vni militum soluitur sclopetum quod incautius manu versabat, id tamen nil quidquam turbauit in domo. Ingreditur itaque ante omnes iam sæpe nominatus Capitaneus Deueroux, cumque param suspensio gradu perstreperet, monetur à famulo, ad ostium Ducis excubante, vt modeste incedat, ne qua Duci decumbenti molestiam cieret. Cui Deueroux, non esse iam illa tempora, quibus à turbis vacet, nunc perstrependum esse, simulque ostio cubiculi appropinquans obseratum reperit, cumq; clavis, quem famulus à cubiculis abduxerat, non esset ad manum, ter summo impetu in ostium pedem illi sit, irritò tunc quidem conatu, itaq; ad auxiliandum ex militibus suis fortissimum acciuit, vnà simul incurrens, nec tunc quidem perfregerunt, ad quintum denique impulsus Deueroux solus seram per-

perru-

perru
mou
ple
respo
moti
non
nium
tant
ret, si
vero
sio, si
fiden
lenst
mam
brum
simã
gniss
ingre
pœn
H
tores
riani
Scot
qui,

perrupit, gradumque in conclaue promouens; primò aspectu petijt, essetne ipse Imperij & Cæsaris proditor? Sed responsi locò nil tulit, nisi labiorum cõmotionem, sine articulata voce. Hic non statim feriendum esse Wallensteinium putauit, sed expectandum potius tantillum, dum se ad Deum conuerteret, signaq; contriti animi ederet, cum vero nil quidquam obtineret, in indusio, sicut tunc erat, hastili per ilia infixò fidentissimè cõfodit, ex quo ictu Wallensteinius quàm mox concidit, animam q; per vulnus emisit. Ita orbis probrum, Cæsarisq; infamis proditor, iustissimà DEI manu vindice scelus suum dignissimà morte luit. Cauete Duces eius ingredi vestigia, ne consimili morte pœnas pendatis.

Huius Tragœdiæ Actores, seu spectatores potius, fuerunt è militibus Butlerianis triginta circiter, inter quos duo Scoti, vnus Hispanus, reliqui Iberni, qui, vnà cum Deueroux, cadauer mor-

tui tapete obuoluerunt, carrucæque impositum, quàm mox ad arcem deduxerunt. Nec morâ in scripta seu Cancellariam Fridlandi indagatum est, currus aliaque eius bona in tutum locum conuecta. Posterò mane Butlerus omnes in vrbe Colonellos adiit, eos etiam, qui tunc forte pro mœnijs tentoria fixerant & statua tenebant, Wallensteinijq; noxias strophas, ob quas, iussu Cæsaris, morte multatus fuisset, pluribus aperuit, omnesque ad fidem Cæsari denuo iurandam seruandamque serio hortatus est, quam illi, se interiectu corporis ac vitæ præstituros, receperunt. Dein expediuit centum equites selectos, qui Francisco Alberto Saxoni, iuxta pridianas ad Wallensteinium datas literas, comitatum in urbem præstarent. Hi nil cunctati repererunt in via, quem volebant, humanitèr q; primò salutatum varijs colloquijs sustentârunt. Cum verò propius urbem accessissent, militum ductor Saxonix duci ait: Quid

si Tu-

si Tu
nam
mitte
respo
cama
quo
mult
ditio
res a
frust
liber
fieri
tur,
cum
Butl
stitu
dem
preo
Cæ
con
bis
pos
con
sibi

si Tuam Celsitudinem Butlerus Viennam Austriae ad Cæsarem captiuum mitteret? ad quæ verba attonitus alter respondet; se id quidem haud vereri, cum ad Wallensteinium Legatus iret, à quo saluum conductum obtinuisset non multò antè. Cum vero detectam proditorem sublatosq; è medio proditores audiuit, Comiti suo mille ducatos frustra obtulit, vt se remitteret ad suos liberum; quod Cæsareus miles negauit fieri posse. Inter hæc in urbem deducitur, & paucis post diebus Viennam, vnâ cum totius tragoediæ decursu; Ipseque Butlerus paulò post omnibus recte constitutis, cum V Valthero Deueroux eodem perrexit, Cæsaremque tunc forte precibus in templo vacantem adiit, cui Cæsar ad primum conspectum, **D E V S** conseruet, & benedicat dilectum nobis caput, Butlerum nostrum. Finitis postea sacris, ad se domum in secretius conclaue inuitauit, vbi pro fidelitate sibi impensa collaudatum varijs maesta-

uit præmijs, & primò quidem Archiepiscopo Viennensi (qui tunc forte præfens erat) insignem torquem aureum porrexit, quem Butleri collo, cum amplissima benedictione, nomine Cæsaris, imponeret; dein ipse Imperator numisma Iconis suæ ex purissimo auro porrexit, hoc, inquit, feres in Cæsaris memoriam, quem, vnâ cum tota eius domo, incolumem seruasti; erit occasio, cum tuam fidem pro merito remunerabimur. Simulq; Comitum titulum impendit, & sibi à cubiculis posthac futurum, clauæ aureæ oblatâ, renunciauit: & ne nudum titulum ferret, multas terras in Bohemiæ regno adiunxit. Dedit quoque alium torquem aureum aliosque honores detulit Capitaneo Deueroux: nec minora præmia Lôsle reseruata sunt, cuius vero Capitaneo viginti florenorum millia, numerata pecunia, assignata sunt. Gordon interim sibi aliquantisper expectandum ratus, ne videretur Cæsari, pro terris potius & bonis

boni
præst
ea à
acce
funt
fidel
hoc
colu
porr
stein
tria
volu

De

N
inse
vari
que
Ex
lent

2110

bonis, quàm gloriâ & honore, seruitia præstitisse, Egræ substitit, qui tamē postea à Cæsare ex Tertzky terris plurimas accepit. Æternâ sane memoriâ digni sunt Gordoni, qui strenuam semper & fidelissimam Germaniæ operam, totô hoc turbatum tempore, pro Cæsaris incolumitate, exhibuerunt. Optimus porro Imperator, ne animæ V Vallensteinij & complicum iratus videretur, tria missarum millia Viennæ celebrari voluit.

CAPVT XII.

De Elogijs V Vallensteinio à morte variis in locis pro cuiusque affectu positis.

NON putavi hoc loco omittenda funebria elogia seu sepulchrales inscriptiones, quæ V Vallensteinio apud varias nationes, non sine affectus cuiusque testimonio, in vulgus sparsæ sunt: Ex quibus facile patebit, quibus V Vallensteinijus amicus, quibus hostis fuerit. Omit-

Omittam verò illa, quæ Germani, exte-
 rique Hispani, Itali, Galli suâ linguâ,
 nō sine Lepore, evulgarunt; illa tantum
 complectar, quæ Latinō Idiomate con-
 scripta sunt & in nostras manus delata.
 Nemo, reot, mihi vitio vertet, si verita-
 tem totidem verbis scripsero, quam
 quisque suōmet stylō exprimere non
 erubuit, neq; etiam succensebunt alij,
 qui in mortem V Vallensteinij acute
 variō versu & prosâ luserunt, illorum
 sane lucubrationes meas manus fuge-
 runt: fas interim esto, nostrum opuscu-
 lum suis Epigrammatibus augere; nil
 auctori erit iucundius. ad rem.

Germania primas habeat.

Hæc appellat V Vallensteinium Hero-
 dem, Iudam exauctoratum. Ita por-
 ro loquitur:

*Albertus V Vallenstein de presumptuoso
 Heroë.*

Herodes.

Intra-

Intravit vt Vulpes, Belliger vt Lepus,
 Superbit vt Pavo, Gratus vt Cuculus,
 Vixit vt Tygris, Mortuus vt Canis.

Proditor Iudas.

Præclara alia Epitaphia passim Germanicâ linguâ conscripta sunt, quæ alijs compilanda & disseminanda relinquo.

Hispania.

In æs incidit, Madritiq; omnium conspectui exposuit, quæ sequuntur.

Epitaphium Ducis Fridlandiæ.

Stupescite cœlites scelus intentum,
 Gaudete mortales detectum,
 Lugete demones destructum.
 Siste viator rem disce.

Anno M. DC. XXXIV. Urbano VIII.
 Papâ sedente, Ferdinando II. Occidentis Imperatore triumphante, Philippo IV. Dominico victore Hispaniam Gubernante, Ludovico

*Libro XIII. Barbonio Galliarum Sceptra te-
rente*

*Carolo I. Angliam possidente,
Ferdinando Pannoniam Gubernante,
Ladislao Poloniam dominante,
Solimanno Tyranno Tyrannizante,*

*Lutheranorum Promissionibus, Cardinalis
Blessij de Richelieu Sollicitationibus, Idibus
Martij captato Luna deliquio, vt totum caput
impleret, vt totam stirpem Austriacam dele-
ret, stimulis ambitionis actus, Dux Fridlan-
dia Nefando mucrone extinguere voluit,*

Et Numen noluit.

Mirabitur aeternitas tantum nefas,

Stupebit orbis tantum scelus,

Lugebit & mater Ecclesia.

Filium suum primogenitum,

Cardinalem ipsum,

Destructioni suae Patrocinantem,

Lector tanta monstrorum portenta,

nisi resipiscant,

Diris devoue:

Et disce,

Volubi-

ITINERARIUM.

115

*Volubilem fortunæ rotam,
Dignitatum iter lubricum,
Et tot millium militum capitibus imperantem
Veneno ambitionis,
Nec Imperare voluisse nec potuisse.*

Italia hæc dedit.

Nobilis Miles,

Dux,

Imperator,

Cæsari similis,

Hic iacet.

Victor victus,

Desertor desertus.

Dum Sceptrum quarit, feretrum inuenit.

Disce viator.

Non semper Audaces fortuna iuvat.

Aliud Elogium

Wallensteinio.

Hic iacet

Corpus & fama Principis VVallenstein,

Vtrum-

Vtrumque simul perdidit;
 Reddidit non perdidit,
 Fraudi commissa sors assumpsit,
 Fortuna auxit,
 Perfidia destruxit.
 In ascensu serexit,
 In vertice præcipitavit,
 Bene egerat si bene finisset.

Ex Gallia Hæc prodierunt.

Vitam priuatam odit animus Regius,
 Magnanimus ardua molitur.
 Ambitionis nec meta nec regressus,
 Aut Pereundum aut Regnandum.
 Nec Iudicanda euentu, quæ ratione acta sunt,
 Actiones sunt virtutis, euentus
 Fortunæ.

Iustum erat, vt Sceptrum regium quæreret, qui
 Casareum, dedit.
 Quod fecit, licet,
 Quia fecit vt regnaret.
 Casarem cadentem erexit VValenstein,
 Casar erectus prosternit VValenstein.

Qui

Qui

Volu

Glori

Vitan

Vit

Quis

Nisi

Ac

es Po

mè p

mini

dulus

in eo

quod

iuraq

ITINERARIUM. 117

*Qui in aduersis socium habuit, in prosperis
servum non sustinet,*

Voluit perdere, quem non potuit remunerari,

Nimum meritum odium peperit,

Dum victoriam alij parat,

Inuidiam sibi struxit.

Gloriam dedit Imperio; Imperiū sibi ruinam.

Vitam, opes, amicos pro Casare toties exposuit,

Vitam, opes, amicos Casar semel abstulit.

Vita cessat,

Fama durat.

*Quis nescit tuā virtute partum, auctum, fir-
matum Imperium?*

Nil aliud iniustum fecisti,

*Nisi quod ingrato nimium fideliter serui-
uisti.*

Acutè sanè, si æque verè. Quisquis
es Poëtarum pessimè, in eo te vel maxi-
mè poëtam facis; quia fabulas aptè cō-
minisceris, fallāque pro veris nugiuen-
dulus adulterinā merce distrahis. Sed
in eo turpiter à tuo aberras instituto,
quòd iniquum iuris-peritum te fingis,
iuraque, quæ nunquam didicisti, Cæsa-

K

ribus

ribus Regibusque iniustissimâ dispen-
 sas trutinâ. Iustusne tibi foret, qui do-
 mum tibi patriam eriperet, aliâque bo-
 na, quæ iam pridem debebat, concede-
 ret? Sed nec Wallenstein Cæsareum
 Imperatori Sceptum dare poterat,
 quod ante versabat Cæsar, quàm de
 Wallensteinij nomine esset memoria.
 Itane verò, iniquissime rerum tibi igno-
 tarum æstimator, Wallenstein vide-
 tur fecisse, quod licebat? Eodem reor
 iure optimo tuo Regi Ludouico Iusto
 coronam à Fridlando ereptam, fauisses.
 Ergone Imperandi libido impunita-
 tem inducit scelerum? absit facinus, vel
 in tuum caput omnis regnandi appeti-
 tus desæuiat. Noua narras & orbi in-
 cognita, cum adstruis, erectum esse Cæ-
 sarem per Proditorem suum: Stabat
 Imperator & staturus erat, nisi Wal-
 lenstein casum procurare intendisset.
 Poterat Wallenstein Cæsari fuisse in
 prosperis socius, si in aduersis seruum se
 præbere fidelem voluisset. Erras ca-
 lumnias

lum
 ris æ
 nem
 qui i
 uolen
 stein
 fidia
 fello
 quan
 maio
 despe
 vti n
 mort
 immo
 lendu
 libera
 imper
 pibus
 reor
 vniue
 post v
 durass
 dum
 de) vi

ITINERARIUM.

119

lumniatorum pessimè, si æstimas, Cæsaris ærarium adeo exhaustum, vt nec benemeritis beneficia promere possit, qui in hostes plurimam semper benevolentiam profudit. Odium V Vallensteinio peperisse non meritum, sed perfidiam, vel tuâ conscientia teste, in confesso est. Si porro victoriam parasset, quam in manu habebat, omni inuidia maior, vniuersos suæ fortunæ inuidos despexisset, sed quoniam felicitate sua uti nolebat, accidit, vt, pro gloria immortalis, ruinam sibi sempiternam & immortale probrum nullis sæculis delendum struxerit. Utinam verò tam liberaliter vitam, opes, amicos, Cæsari impendisset, quam ipse Cæsaris vitæ, opibus, amicis est insidiatus: staret nunc reor erectus V Vallenstein, & pro ipso vniuersum pugnaret Imperium, aut, post vitam gloriosè cessantem, fama durasset æuiternum. Quid verò ais, dum quæris Quis Nescit tuâ (Fridlande) virtute partum auctum firmatumq;

K 2

Impe-

Imperium? & quis contrarium non asserit? In glorio tuo stilo, vanissime Poëtarum & mendacissime Encomiastes voueo ac faueo, vt Iustissimi (quem ais) patroni tui Iustitiã plectare, quoniam tam grato scilicet Proditori Elogia finxisti.

CAPVT XIII.

Pacta quadam inter Fridlandia Ducem & Principes, cum eo paciscentes, Ducem scilicet Saxonie & Marchionem Brandenburgensem, Electores, vltro citroque missa & proposita.

ARTICVLI PACIS.

Q Vos Albertus Fridlandiæ Dux exercitui Evangelico (vt vocant) in Silesiã tunc existenti, proposuit approbandos.

I. Cupit Fridlandiæ Dux, cum Regno Sueciæ, Electoribusque Saxonie & Brandenburgensi, sinceram inire pacem: Et si qua fortè Cæsar propositis vtrimque

ITINERARIUM. 121

utrimque & admissis pactis intercessurus esset, & articulos ab utraque parte confirmatos subscriptosque improbareret, obligat se dictus V Vallenstein Imperatorem vi ad consensum adigere, ad quam rem apta media ipse iam partim disposuit, partim adhuc disponet.

II. Omnia Priuilegia Imperialia, à quibusvis alijs Imperatoribus concessa, redintegrandas & de nouo confirmanda sunt. Omnium etiam exulantium bona, inique ablata, aut vltro deserta, restituenda; in qua restitutione à sua Persona Fridlandus initium faciet, omniaque bona sua, vel sibi donata, vel quouis modo acquisita, ad alios olim pertinentia, libenter primus restituet, quibus ablata sunt; damna vero, bellorum iniurijs, interim illata bonis, primi possessores obliuioni tradent, nec deinceps vllam compensam exigent.

III. Iesuitæ omnes penitus, ceu bellorum auctores & incentores malorum, ex Romano Imperio proscribantur, ne

se Principum aulis posthac insinuent, & noxijs consiliis turbent.

IV. Maxima illa: (Hæreticis non est seruanda fides) penitissimè abolenda est, omnibusque pactis conuentis sincerissimâ fide, sine vlla fraude & dolôue firmissimè standum.

V. Saxoniz Dux & Marchio Brandenburgicus, Electores, cum damna ipsis illata, sumptusq; in militem aliosq; vsus impensi, compensari vel restitui minimè possint, communem faciant Amnistiam, nec post hac aliquid repetant.

VI. Exercitus vtrimque ex Imperio contra hostes externos seu Turcam potius abducantur.

Præter hæc pacta Fridlandus etiam alia adiecit, quæ suam potissimum personam tangebant; quæ cum pauca sint, & ambitionem auaritiamque hominis superbissimi, sordidissimi que abunde ostendant, hunc adijcere non abs re esse duxi.

Frid-

Fr
con
mem
ditio
ctore

I.
Fridl
bus,
Bohe
liber
bona
que v
suru
in su
armis
reduc

I
sibi a
uitio
alijsq
Fridl
natur

I
milia

Fridlandi postulata, suam personam concernentia, quæ simul, cum supra memoratis proximè articulis seu conditionibus, proposita & ad Saxoniam Electorem missa sunt.

I. Si Coronam Bohemiam obtinere Fridlandus possit, pollicetur, se omnibus, superioribus annis iniquè regnò Bohemiam pulsus, & à quovis tempore liberè vel coactè exulantibus, sua inibi bona fideliter restitutum; Libertatemque ubiuis locorum religionis permittiturum: Palatinum quoque Comitem in suam patriam seu palatinatum, seu armis, seu alijs amicabilioribus medijs, reducturum.

II. Pro Mechelburgo, Sagano, &c. sibi ab Imperatore in sumptuum & servitiorum suorum compensam donatis, alijsque debitis sibi adhuc restantibus, Fridlandus non nisi Moravia Marchionatum postulat.

III. Cum sibi Bavariae Dux Maximilianus in Collegiali Principum con-

uentu Ratisponæ habitō, obstitisset, auctorque præcipuus fuisset, vt militare Imperium sibi abrogaretur, velle se ei oppignoratam ab Imperatore terram, ob der Ens dictam, vi armis que in compensam debitorum eripere.

IV. Petit Fridlandus, vt Exercitus vtriusque coniungantur, sibi que contra hostes ducendi concedantur. His se Cæsarem coacturum promittit, vt omnibus pactis subscribat, articulosque inter se & Principes Electores, Ducem Saxonie & Marchionem Brandenburgensem, conclusos nolens volens ratificet & confirmet.

Iure quasi suo se hæc petere putabat VValenstein, nec nisi cum summa iniuria, à Principibus abnui posse credebat: adeo hominem fastuosissimum, & primæ suæ conditionis immemorem abripuerat superbia, & militum, quos ad nutum suum regebat, propensus animus. Ne tamen sæpius dicti Principes sibi quoque deessent, sua etiam pa-

eta

eta so
dia
daqu
H
bilie
puno
niqu
obla
pes h
lose

SA

I.

suum
etur

II

patu
se, r
quan

II

vel p
hoc
dijsa
de ve

Et a scriptis consignarunt, & ad Fridlandiæ Ducem examinanda, confirmandaque miserunt.

His omnibus pro se & pro pace stabilienda à V Vallensteinio propositis punctis, & Saxonix Duci Marchionique Brandenburgico Electoribus, oblatis & discussis; ipsi quoque Principes hos ad roborandam pacem articulos ex sua parte proposuerunt.

*Saxonis & Brandenburgici Electorum
postulata.*

I. Sua Cæsarea Maiestas omnem suum militem extra Imperium deductum quantocyus dimittat.

II. Magdeburgensem Archiepiscopatum cum Halberstadiensi, nec pro se, nec pro Serenissimo filio suo unquam repetat.

III. Liga Catholica Regi Sueciæ, vel potius militi eius, omnes sumptus, hoc bello impesos, soluat, ac bonis medijs adducat vt ex Imperio contenti unde venerant reuertantur.

IV. Iesuitas omnes, & à Concilio
& ex Imperio amoueat.

V. Pro sumptibus in bella præteri-
ta à se impensis, & damnò à Cæsarea-
nis copijs ducatu suo illatis (quod idè
pro Marchionatu suo petebat Branden-
burgicus) Imperator vtrique totam Si-
lesiam pendat.

VI. Libertatem religionis vbique
permittat.

VII. Pro octo auri vasis, quæ sua
Cæsarea Maiestas Saxonix Duci debet,
superiorem & inferiorem Lausnitiam,
& dimidiam Regni Bohemici partem
hæreditariam transcribat.

VIII. Electoris Palatini Primoge-
nitum Heidelbergæ restituat. Ad hæc,
si renuat Imperator, Dux Fridlan-
diæ Cæsarem cogat.

CAPVT XIV.

*Copia Literarum, quibus fidem suam Equi-
tum Peditumque supremi Præfecti obligant*

Alberto V Vallenstein, Fridlandia Du-

ci, Pilsæ 12. Ianuarij Anno

M. DC. XXXIV.

Et

Cæsareum mandatum de remotione eius-

dem Fridlandi ab Imperio

militari.

L Vbet hic exprimere duplex scri-
ptum, alterum obligatorium, quò
se milites Fridlando, & fidem suam pro-
bant: Alterum inhibitorium, quò pro-
hibetur militi posthac Fridlandicis Im-
perijs subdi. Prioris hæc est summa.

Virtute præsentium notum omni-
bus facimus, postquam nos, subsignati
Generales, Officiarij & Colonelli, certis
relationibus accepimus, quòd Illustris-
simus Princeps ac Dominus, Dominus
Albertus, Dux Mechleburgensis, Frid-
landiæ,

landiæ, Sagani & Magnæ Glockouïæ,
 &c. tum ob varias acceptas iniurias, &
 quotidianas prope inuidorum contra
 se machinationes, tum vero ob recusa-
 tum ab Imperatore victū seu commea-
 tum, militi sustentando necessarium, ar-
 ma seponere, seque militiâ abdicare o-
 mnino concluderit: cum vero nos pro-
 bè intelligamus, quanto hæc resignatio
 non tantum suæ Cæsareæ Maiestati, sed
 & bono publico, ac Cæsareanæ mili-
 tiæ vniuersæ, incommodo sit futura,
 quippe vnde penitissima omnis exerci-
 tūs ruina pendet; viderimusque huc-
 usq; omnem spem nostram in hoc vno
 capite, cui hæctenus ad omnia pericula
 obsequentes fidi que fuimus, collectam
 subsistere, fortunasque nostras cum o-
 ptimi ducis remotione periclitari, cum
 ipse vnus solus sit, qui obsequia nostra
 pro sua in nos beneuolentia compen-
 sare velit & possit: non potuimus non
 grauissime sentire hanc in vno capite
 militis nostri cladem: Ei porro vt ma-
 ture

turè
 nimi
 landi
 lo, cu
 tuor
 Losy
 nuos
 que p
 preca
 tes di
 sum
 tam &
 per,
 aliunc
 dem
 mum
 potuit
 sine n
 tu, mil
 miseri
 gueren
 Sacra
 mnen
 timan

turè prospiceremus, allegauimus vna-
nimi consensu ad Illustrissimum Frid-
landiæ Ducem, Marecallum Campi Il-
lo, cui, vt maior foret auctoritas, qua-
tuor Colonellos: Morvvaldt, Predavv,
Losy, & Hinneisam, viros in paucis stre-
nuos, adiunximus, qui propositam, iam-
que propè conclusam apud Ducem, de-
precarentur resignationem, obligan-
tes dicto Duci vniuersæ militiæ nostræ
summam fidem, imo omnes vires, vi-
tam & sanguinem, si adhuc aliquantif-
per, quoad militi aliqua saltem media
aliunde prouideri possent. Quæ qui-
dem nostra fides, & sincerus in opti-
mum Patrem nostrum amor, tantum
potuit, vt votis nostris annueret, ita, vt,
sine nostro consensu vel saltem præsci-
tu, militiam neutiquam deserere pro-
miserit. Cui ipsius gratiæ ne ingrati ar-
gueremur, vniversi, quotquot sumus,
Sacramento dicto nos obligamus, o-
mnem ipsi fidelitatem, ac vitam, ad vl-
timam vsque sanguinis guttam, impen-
dere.

dere. Iuramus quoque formâ, quâ possumus, solenniore, vt si quis forte nostrum, decursu temporis, ab hoc promisso descisceret, nos omnes opes, fortunas, vitam & sanguinem impensuros, vt eius perfidiam debitô modô vlciscamur. Hæc omnia sine vlla fraude, dolo, æquivocatione, nostrâ subscriptione & subscriptione roboramus & confirmamus. Pilsæ 12. Ianuarij Anno 1634.

Hinc facile colligitur, quàm Dux Fridlandiæ omnium prope militum animos sibi devinxerit, quàmque funestum incendium exoriturum fuisset, nisi sub cineribus iam iam erumpens, fuisset opportunè sopitum.

Mandatum Cesareum

Ad Duces Belli de amotione Fridlandi ab Imperio Bellico.

NOS Ferdinandus DEI gratia Imperator Electus & Imperij semper Augustus, &c. Salutem omnibus
Gene

Gene
etiam
gilia
que
te mi
tia or
mur.
vniue
prægi
coact
Camp
omne
mus
quô d
mus a
seu vl
dilect
Galla
mino
rentia
quam
grauis
tione
vitæ.

Generalibus officialibus; Colonellis
etiam & eorum locum tenentibus, vi-
giliarum præfectis, Equitum peditum-
que tribunis, omnibusque in auctorida-
te militari constitutis, cum Cæsarea gra-
tia omnique faustitate, ex animo preca-
mur. Notumque tenore præsentium
vniuersis facimus, quod, postquam
prægnantibus vrgentibusque de causis
coacti sumus, Generalissimum nostrum
Campiductorem nec essario mutare,
omnes, auctoritate Imperatoriæ, exima-
mus soluamusque iuramentum militari,
quod dicto Ducierant obligati. Statui-
mus autem, & in eius locum, ad interim
seu vltiorem ordinationem nostram,
dilectum & fidelem nobis Matthiam
Gallas: volumusque, vt omnes ei haud
minorem præstent obedientiam, reue-
rentiam, submissionem, quam vlli vn-
quam à nobis constituto Generali, sub
grauissima nostræ disgratiæ commina-
tione & ineuitabili pœna bonorum &
vitæ. Ac licet ad nos delatum quoque
fuerit,

fuerit, quod aliqui ex Ducibus nostris
 præcipuis, in conuentum Pilsæ institu-
 tum aliquantum amplius, quàm decuis-
 set, consenserint; quia tamen, illos ex fal-
 sa imaginatione vanisque pollicitatio-
 nibus huc adductos esse, facilè videam-
 us, declaramus omnia ea, quæ tunc
 forte contra nos Imperiumq; nostrum
 acta sunt, omnibus penitus, præterquã
 duobus, quos nostræ Quæstioni & pœ-
 næ nobis reseruamus, gratiosè ignosce-
 re. Asseturamus denique omnem no-
 bis subiectum militem, nos nunquam
 defuturos, omnibus gratiam nostram,
 vt hætenus semper fecimus, continua-
 re, exercitui commeatum aliãq; neces-
 saria, quantum in nobis erit, prouidere.
 Vt vero hæ nostræ omnib. innotescant,
 nec tempus modò patiatür plura expe-
 dire exemplaria, volumus vt eadem fi-
 des, quæ authographo, adhibeatur ijs
 quas dictus Matthias Gallas nostrã au-
 thoritate iuxta authographum transcri-
 bi & publicari faciet; quæ nostra seria
 est

est v
 nuar
 Rom
 hem

Osten

Ita

A

fuit a
 mi, a
 guæ c
 posse
 sub le
 stuli, c
 nem a
 spacijs
 maciu

est voluntas. Viennæ Austriæ 24. Ianuarij, Anno 1634. Nostri Imperij Romani Anno 15. Hungarici 16. Bohemici 17.

Ferdinandus.

(L.S.)

CAPVT XV.

Ostendit Commorationem meam cum D. Colonello Deueroux.

Item Augustanæ vrbis expugnationem tempore Quadragesimæ.

A Morte optimi mei Domini Iacobi Butleri, nondum extinctus in me fuit ardor iuuandi inter milites proximi, atque cum passim quosvis, ob linguæ commodam peritiam, iuuare non possem, me ad conterraneos Iberos, sub legione Domini Deueroux, transtuli, quô cum ad Augustanam obsidionem abij. Quantò Augusta Sueuorum spacijs & populo auctior, hòc contumacius resistebat Imperatori, vnde ad
L
tantam

tantam deducta est inopiam, ut illic nec carne quidem humana abstineretur, reliquarum rerum ad sustentationem necessariorum tanta erat penuria, ut cereuisiæ mensura sex florenis veniret, libra vna ouillæ carnis triginta quatuor Imperialibus venderetur. Sed & canes, feles, mustelæ, mures, glires & huiusmodi alia erant in precio, ita ut libra eius carnis vnica solueretur duodecim Bazzijs. Asinina etiam caro in victum dabatur, cuius libra constabat nouem bazzijs. Non tango siliginem crassioremfurfuribus mistam, cuius modius viginti Imperialium precium excedebat. Vini porro amphora communis sex imperialibus mutabatur. Nihilominus tamen in tantis rerum precijs repertus est non nemo imprudentis audaciæ orator, qui frequentissimæ concioni suadere non erubuit, satius esse fœnô & paleâ bouum instar & iumentorum pasci, imo militibus sinistram potius esse arrodendam, & dextrâ pugnandum, quâ
Cæsari

Cæsari
pude
resp
præir
foret
mulq
miser
I.
fius C
II.
reliqu
tent.
III
ptibus
millia.
Hir
mò qu
omniu
mox v
plitud
diquac
ling, al
contra
armis i

Cæsari submitendum: cuius quidem pudendæ insanix recte à militibus est responsum, vt ipse consul suo exemplò præiret, experireturque, quàm arduum foret, vnâ manu mutilum præliari; simulque his pactis se Imperatori submiterunt.

I. Vt miles omnis in vrbe præsidarius Cæsareanis signis iuraret.

II. Vt præter vnâ Ecclesiarum, reliquæ omnes ad orthodoxos redirent.

III. Alerent intra mœnia suis sumptibus tria militum Cæsareanorum millia.

Hinc Ulmam properatum est, ac primò quidem huic vrbi pridie Paschatis omnium victualium accessus præcisus, mox vero collectò milite tota eius amplitudo cincta, ac tam vberes opes vndiquaque obsessæ. Nos autem per Geisling, alterâ paschæ feriâ, in Lotharingiâ contra Gallos mouimus, qui fœdere & armis iuncti pro Sueco faciebant, de

qua expeditione dicam plura, vbi de Lotharingæ Duce disseram. Multus illô tempore erat sermo de Urbano VIII. Summô Pontifice, quasi ipse potius pro hostibus quàm Imperio ageret: de quibus quidem sermonibus aliorum esto Iudicium. Lepidum imprimis fuit illud, quod inter Calvinistas cœnæ accubituros, egit Hispanus miles sub paschales ferias, hic, cum in fanum eorum esset ingressus, siccis plane & ex succis faucibus, opportunè reperit poculum in Pseudo-cœnæ partem dilutum, quod aggressus totô ore vnôque hausit spiritu. Tum Panem alteram cœnæ medietatem fidenter arripens, ne noceret haustus, absumpsit omnem, vnusque solus eô die omnium nomine liberaliter cœnauit.

Tubinga. Hoc in itinere Tubingam diuertimus. Est Tubinga vrbs Academiâ celebris, ac bonis moribus literatisque viris clara, cui in edito colle adiacens arx multam præstat securitatem. Inde per
pagos

pagos
igne
tissim
(Schv
ter di
ram
molin
mus
Vice-
porta
lenti
Hoch
eam
fes te
cede
libus
vole
& in
versu
busq
lade
cum
tio v
quat

pagos, ad extremum exhaustos, partim igne partim fame & situ solitarios, altissimosque montes ad syluam nigram (Schvartzvvaldt Germani vocant) iter direximus, in quô cum sub vesperam pagum, illic pernoctaturi, ingredi moliremur, valide ab incolis repulsi sumus, quorum audaciam haud ferens Vice-Colonellus, iussit vi perfringi portas, rusticosque ad omnem benevolentiam cogere. Inde per Waldkirch Hochburgum versus tendimus, & cum eam arcem sex Legionibus Turlacenses tenere audissemus, cautè nobis incedendum fuit, ne qua à ducentis milibus, furtim & ex insidijs nos impetere volentibus, opprimeremur: tuti tamen & incolumes transiimus Friburgum ^{Friburgum} versus, vrbs hæc à bonis literis liberalibusque disciplinis nota est, magis Pallade quàm Marte potens. Hinc Brisacum ^{Brisacum} perreximus. Est Brisacum munitio vna ex primis Europæ, in colle sita, quam Rhenus duplici ferè ambitu cin-

git, optime arte æquè & natura munita; foueas habet profundissimas, muro duplici admodum denso ambitur, circumcirca planicies sese aperit tanta, quantam oculorum assequi potest acies. In fori medio turris visitur editissima, in qua puteus ad portentum altus, aquas hinc extrahit in usum civitatis continuum, iam mentum aliquod illi labori publico sumptu destinatum, habet præterea propugnacula omni instrumento bellico instructa, ab occidentali vrbis parte pons bene longus & latus Rheno insternitur, ab Austro innatant aquis molendina cymbis seu pontonibus artificiosè sustentata. Vidimus etiam illic tormentum bellicum nouem vlnarum capacitate. Obsidebatur tunc forte hæc ciuitas à triginta militum millibus. Hic dum aliquantisper cum Domino meo Colonello Deueroux subsisto, incidi forte fortunâ in Historiam, à Germano quodam conscriptam, in qua de varijs orbis Principibus facun-

facun
in ma
icone
comm

Entibi

In la

Infrate

Qua

Quant

rerum

cessaria

explica

minibu

duû co

cti sum

cunqu

nomina

manan

ximus,

difficu

ximis i

proper

nostris

facundè differit auctor, ac inter cætera in magnæ Bricanniæ maximi Principis iconem pereleganter in hunc sensum commentatur.

En tibi Rex supra cum Palladè doctus Apollo

In laudes merito, magne Iacobe, tuas:

Infrate posita est cunctarum copia rerum,

Quam felix populus, magne Iacobe, tuus?

Quantam hoc in districtu passi simus rerum omnium, ad sustentationem necessariorum, penuriam difficulter verbis explicari potest, vnde, cum & pro hominibus & pro equis abesset ipsum triduum comitatus, Ensisheimium profecti sumus. Allabitur hoc oppidum, ut cunque munitum, Fluvius, quem Ilam nominant, ex montibus Alsatiaë promanans. Molsheimium deinde perreximus, illicque non minorem annonæ difficultatem experti sumus, quare maximis itineribus in castra Lotharingica properauimus, vbi edocti sumus de nostris copiis, quæ non procul inde in

hostem intentæ sedulo excubabant. Mox à nostro aduentu, Dux Lotharingæ, Carolus, commodam sibi visus est occasionem nactus Befordiæ occupandæ, misit igitur cum centum Equo-pedestribus militibus Tribunum Mercy animis & armis instructissimum, cum quo iam erant turmæ aliquot Croatarum, de successibus huius propositi dicam alibi.

Interea nunciatur, quàm felicibus auspicijs Recens Imperatorij exercitus Generalissimus, Hungarorum Rex, Ferdinandus III. ad Ratisponam Nortlingamq; pugnarit: Quò quidem nunciò Hungari adeo sunt excitati, vt suo Regi immanem pecuniæ vim ad bellum in Germania prosequendum pepigerint. Hoc penè eodem tempore, postquam Hispanorum forti audaciâ & vigili studio Treuiri expugnati essent, captusque Princeps Elector, Philippus Christophorus, ex Nobili à Söteren profapia, ob consilia (quod dicebatur)

cum

cum.
nicat
riæ D
liam
cum c
iugem
ex Ap
cæpit
sangu
natura
na sem
re, no
vrbes
vitam,
pericul

De

P Rüd
dian
Tabelli
means,

cum Gallo contra Imperium commu-
nicata, Bruxellas deductus est. Bava-
riæ Dux, Maximilianus, Imperatoris fi-
liam natu grandiolem, Neptem suam,
cum cōsensu Pontificis Maximij, in con-
iugem sibi adsciuit. Dux Lotharingiæ
ex Apostemate periculose decumbere
cepit, periculumque, superatō non, sine
sanguine, morbo, euasit. Dux hic, ut
natura comis, ita Cæsari in omni fortu-
na semper fidelissimus, pro cuius amo-
re, non tantum ducatum suum, totque
vrbes in eo nobiles & opulentas, sed &
vitam, & quidquid habuit, ambiguae &
periculose alexæ exposuit libentissime.

CAPUT XVI.

*De Bello Ducis Lotharingiæ contra
Gallos.*

PRidie Nonas Maii, cum ad Befor-
diam haeremus, a nostris Croatis
Tabellio, cum literis ad hostem com-
means, interceptus est, & quantocys
L. 5 suspen-

suspensus. Quinto vero Idus Maij, cum
 ij, qui in praesidio erant, multo nos im-
 peterent impetitu, adeo, vt & vice Co-
 lonelli nostri Equus secundum femur
 traiceretur, obsidionem soluere coacti
 sumus, non sine nostro damno. Qua-
 dringentorum enim equorum iactu-
 ram intra breue spacium passi fuera-
 mus; in huius vrbis obsessæ solutione,
 suppetias tulit ipse Serenissimus Lotha-
 ringiæ dux cum quatuor militum mil-
 libus, & mox, delectu militum iterum
 habito, denuo duces fidem sibi iurare
 voluit; quam rem cum admirarentur
 plusculi, ipse causam facti sui libere red-
 didit, aiens, adhuc esse & in conspectu
 suo proditores pessimos, quos tamen
 ob varias causas cogeret etiam tunc
 tolerare. Excurrebat noster exercitus
 duodena militum millia, à quo, eodem
 die, emissi Croatæ tres legiones aduer-
 sarias equitum pessum dederunt, ac tria
 vexilla victoriæ monumentum Duciat-
 tulerunt. Spolia fuerunt vnius legionis
 impedi-

impe
 uere
 & cit
 sent,
 duxe
 cum
 alium
 Inde
 Gallo
 exped
 adori
 ribus
 coact
 exerc
 nostra
 parte
 Burgu
 oimò
 stem
 tunc p
 (pleri
 le cast
 tis, qui
 ta nost

impedimenta omnia, ex quibus pul-
uerem tormentarium, cum commode
& citra periculum abducere non pos-
sent, succenderunt. Inter captiuos ad-
duxerunt Vice-Colonellum vnum, &
cum pluribus mortuis adnumerarunt
alium supremum vigilijs præfectum.
Inde mouimus diuersò aditu contra
Gallos, dumque ex insidijs Gallorum
expectaremus impetum, Croatae nostri
adoriuntur hostem, & tantis in eum vi-
ribus agunt, vt fugam capessere fuerit
coactus. Dehinc bipartitò diuisimus
exercitum nostrum, ne qua Gallis vires
nostræ innotescerent, & vnã quidem
partem per Alsatiaë montes, alteram per
Burgundiam promouemus, ac duode-
cimò Calendas Iunij offendimus ho-
stem ad oppidum Luyr, sed cum nos
tunc peditatu sufficienti destitueremus,
(plerique enim Equites eramus) in col-
le castra metati sumus, emissisq; Croa-
tis, qui à tergo eos impeterent, tormen-
ta nostra à fronte opposuimus, multaq;
hosti

hosti damna dedimus; cum vero nobis nunciatū esset, octo ipsis millia suppetiatum venisse, intempestā nocte succensis castris Belfordiam versus movimus. Posterō die hostis nos insecutus multos è nobis mactavit. Ibamus interim rectō itinere in planitiem Brisacensem, sperantes illuc nos hostē profecuturum; cum vero Dux Gallorum vir esset senex & sagax (La Force eum appellitabant), nobis relictis, Bruntrudum obsedit, & quam mox in deditio- nem accepit. Hic cum multi Gallorum ob aeris Germani desuetudinem, emor- rerentur, plures verò languerent, in Lo- tharingiam denuo exercitum revoca- vit. Nos vero cum hinc novas suppetias opperimus, accipimus tandem Mare- scallum Colorado & Vice-Marescallum Ioannem de Werth, cum Barone de Suis, Generali præfecto vigiliarum, Ge- nerali præfecto Tormentorum Reina- cher, qui validum ducebant exercitum, & mox duo oppida, in quibus insigne Gallo-

Gallo
nem
Colo
Cæsa
omne
sam p
enim
faretu
Imper
hortib
misera
stemq
iterum
nam p
comit
ambo
per au
ac via
munda
monij
Ioanne
vexilli
tharing
itinere

Gallorum erat præsidium, ad deditio-
nem cogimus, omnesque segetes circa
Colmariam ciuitatem munitam sed
Cæsari rebellem metimus, vineasque
omnes perdimus. Huic calamitati cau-
sam præbuit infidelitas huius vrbis; cū
enim Suecus vndiquaque nuper gras-
saretur, ipsa Colonellum suum, quem
Imperator cum septem peditum co-
hortibus in defensionem huius loci
miserat, adultâ nocte trucidauit, ho-
stemque intra mœnia recepit. Mox
iterum diuisimus exercitum, cuius v-
nam partem Dux Lotharingiæ (in cuius
comitatu erant Baro de Suis, & Mercy,
ambo generales præfecti vigiliarum)
per auia & deuia, multasque ambages
ac vias arctas impeditasque Ramiro-
mundam, ciuitatem amplam & merci-
monijs claram, deduxit: Alteram vero
Ioannes Werthius cum septuaginta
vexillis equitum, per aliam viam in Lo-
tharingiam præiuit. Mirabile hoc in
itinere spectaculum præbebant montes
— superius

superius niuibus horridi, in medio segete diuites, in pede pratis & arboribus florentes. Vix in Lotharingiam pedem intuleramus, cum in primo aditu de quinque peditum Gallorum cohortibus, in vicino loco præsidij causâ commorantium, monemur, in quos dum arma expedire statuimus, de nostro aduentu certiores facti, viriliter se nobis opponunt & in Schirmeck vsque repellunt, vbi ipsum triduum exegimus.

Interea rem feliciter agit Gallassus, Spirâ enim & Manheimio potitur, expulsôque ex varijs vrbibus Wimariensi præsidio, fortiter triumphat. Quo ad Dux Bernardus Wimarius, se de nouo colligens, contra Gallassum, Moguntiam tunc obsidentem, cum omnibus copijs iuit, ijs etiam, quas recens in auxilium Wimariensis è Gallijs adduxerat Cardinalis La Valette, hi coniunctis viribus ab obsidione Moguntinâ Gallassum repulerunt. Hoc tempore in fidem Cæsaris rediere ex Imperialibus vrbibus

bibus
fordi
N
riatu
uet,
vexil
vnum
pit; &
Force
quân
scilic
litum
N
ad L
à cui
qua
& Re
iam a
præc
meri
Iber
exeg
Q
signi

bibus Norimberga, Ulma, & Franco-
fordia ad Mœnum.

Noster vero Werthius alibi non fe-
riatur, sed tum felici ausu in Gallos mo-
uet, vnâ eadêmque pugnâ vicena trina
vexilla hosti eripit, Vice-Colonellum
vnum & præfectum vigilijs vnum ca-
pit; & cum audisset Marefcallum de La
Force, Gallum, contra nostros mouisse,
quàm mox se reliquæ exercitûs parti,
scilicet peditatui, qui ad duodena mi-
litum millia se extendebat, coniungit.

Nec minus fortiter Piccolominius
ad Louanium rem contra Gallos gerit,
à cuius obsidione hostem vi repulit, in
qua expeditione Louanienses studiosi
& Religiosi variorum ordinum suos et-
iam animos contra Gallos ostēderunt.
præcipuam tamen hac in acie laudem
meritus est Colonellus Priston cum suis
Ibernis, qui primi Gallos è fortalitiis
exegerunt.

Quintô Idus Iulij Ioanni de Werth
significatum fuit, Gallici exercitûs ca-
taphra-

raphraetatorum manipulum in quo-
 dam pago, non procul à castris de la
 Force, agere, contra quos, per sylvarum
 abdita, curriculo contendit, sed que-
 niam excubias sollicitè seruabant, non
 nisi paucos nobiles Francos in reditu
 secum abduxit. Parum hic abfuit, vt &
 Wimarix Ducem Bernardum & Car-
 dinalem de La Valette interciperet, qui
 à rustico commodè moniti, Equorum
 præsidio euaserunt. Stabat tunc penes
 Gallassum, vt totus Gallorum exercitus
 periret. Huius enim an negligentia an
 prudente cunctatione, nescio, aduersa-
 rius exercitus, relictis tormentis & im-
 pedimentis omnibus & aliquot mili-
 tum millibus, Metas euasit. Quem dum
 nostri rectò tramite fugientem sequun-
 tur, suspicionem ingerunt, ac si de vrbe
 obsidenda cogitarent: quod vt impe-
 diat Gallorum dux, nostros suo exerci-
 tu cingit, & intra vrbis mœnia & se con-
 cludere annititur, id vero consilij cum
 nostros latere non posset, mox emisere,
 qui

qui e
 cum
 stros
 nebr
 thius
 milite
 Hi
 tharin
 migra
 strent
 horas
 cerit.
 Ducis
 infim
 pita e
 postli
 affect
 gioni
 nitio
 tissim
 scop
 non r
 comp
 arcem

qui ei facerent negotium. Itaque cum Mareſcallus de la Force videret, noſtros viribus præualere, nocturnis in tenebris fugam cepit, quem Werthius à tergo ſecutus quingentos facile milites cecidit.

His ita tranſactis, Sereniſſimus Lotharingiæ Dux Carolus Romervillam migrat, tormentisque maioribus tam ſtrenuò impetu quaſſat, vt intra paucas horas præſidium Gallicum ſibi ſubiecerit. Tantum fuit in vrbe gaudium ob Ducis ſui ingreſſum, vt gregatim ſummi infimiſque, ſacri & prophani, ſeſe in cõpita effunderent, & occurrerent eius poſtliminio ad ſe reditum toto cordis affectu gratulantes. Data hic fuit Legioni noſtræ cura occupandæ arcis, munitione & ſtructurâ præaltæ, & ſex fortiffimis turribus formidabilis ad Episcopatum Metenſem ſpectantis, quam non multò poſt multò quidem labore compilatis omnibus eius bonis, quæ in arcem comportata fuerant, in poteſta-

tem redegere. Hoc Mense Iulio exeunte, Cæsar cum Duce Saxonie alijsque Germanie Principibus quibusdam iniit de nouo pacem.

Interim dum hostes coeunt in cuneos, nostrique se ad prælium parant, Ioannes de Werth in Gallosex inopinato irruit, legionemque integram Equitum concidit, captis ipsomet Colonello & supremo eius vigiliarum Præfecto. Septimo decimo Septembris expediuntur duo millia militum ad S. Nicolaum ciuitatem & amplitudine & munimento visendam, quam cum Galli pœne omnes ægri insiderent, facile fuit nostris irrumperere, & mactatis aduersarijs pro libitu prædas agere optimas.

CAPVT XVII.

De Progressu Ducis Lotharingia contra Gallos.

Die vigesima Iulij Iberni nostri ab hoste reduxere triginta sex captiuos;

nos; Hungari vero octoginta, præter
 eos, quos occidere plures. Vigesimo
 septimo eiusdem mensis Galli annuam
 Natalis Regij commemorationem, fe-
 sto tormentorum sonitu, ter repetito,
 concelebrarunt, cuius tumultus cau-
 sam cum nostri ignorarent, totam no-
 ctē in armis exegerunt, biduo post
 hostes sua castra soluerunt. Altero O-
 ctobris die Serenissimus Lotharingæ
 Dux amicorum literis certior factus,
 quam sine negotio Wimarius, cum o-
 mni Gallorum exercitu, à Gallasso in-
 terneccione deleri potuisset, adeo indo-
 luit, ut nullius sermonem, sed ne con-
 spectum quidem etiā intimorum suo-
 rum, sustineret. Cum & ab hoste com-
 pulsi fuissent nostri Moguntinam ob-
 sidionem solvere, & ob victus penuriā
 (cuius defectu magna indies militum
 multitudo peribat, cum amphora vini
 duobus Imperialibus, & panis libra tri-
 bus florenis solueretur) aliò tantisper
 recedere. hostis quoque easdem mise-

rias ferens, ultra subsistere non potuit,
 cum pabuli inopia equi indies magnò
 numero caderent, ita, vt relinquere in
 discessu viginti tormenta bellica maio-
 ra cogeret. Poterat vtique tunc Gal-
 lassus magnam in hoste stragem exerce-
 re, cum ipse cum quadraginta militum
 millibus lentò passu, sine vlla hostis in-
 festatione, Wimarium. Mussipontum
 euadere finit & cum Mareschallo de la
 Force vires coniungere. Et hoc erat,
 quod Lothoringum pessime (vt par e-
 rat) habere poterat : tristior itaque
 septimò Octobris die, de re bellica con-
 sultaturus, ad Gallassum proficiscitur.
 Hoc in itinere, ab emissis in eam rem
 exploratoribus intelligit Dux Regem
 Gallia non inde procul venationi ope-
 ram dare, contra quem comprehen-
 dendum ipse Dux cum millibus aliquot
 egressus est, sed, nescio quò fatò aliò
 deerrans, ab itinere recto & Rege deui-
 auit. Circa eadem tempora Fortissimus
 Campiductor Ioannes de Werth cum
 paucis

pauci
 qui
 rebat
 nitus
 luten
 rius
 reper
 ginti
 ne vni
 ipse in
 uit,) f
 sariore
 gentis
 porro
 abduc
 uit. Se
 uimus
 bilem,
 cum d
 cem, d
 festim
 Gallas
 stras co
 pia à

pauculis Legionibus contra hostem, qui tunc fortè per Pagos dispersus hærebat, mouit, sed cū ille in tēpore monitus esset de Werthi aduentu, fugā salutem redemit. Quem postridie ulterius profecutus in planissimis campis reperit, & ad velitandum coëgit, ac viginti quatuor turmas ita salutauit, ut ne vnus, sed ne vexilla quidem, (quæ ipse in nostra castra gloriosè deportauit,) superesset; Quin & reliquæ aduersariorum legiones, relictis mille quingentis curribus, fugam dedere; currus porro cum defectu Equorum Ioannes abducere non posset, igne concremauit. Sexto decimo Octobris castra mouimus versus Blomont, arcem nō ignobilē, quam tunc Galli tenebant, hic cum de nostro accessu cognouere, arcem, disturbatis turribus & muris, confestim destituerunt. Atque sic tandem Gallassica castra attigimus, virēsque nostras coniunximus, cumq; hostiles copias à nobis nonnisi duarum horarum

spaciō abessent, vallis fossisque ita nos
 sepimus, vt nullus aduersariorū machi-
 nis pateret accessus. Interim optimus
 Lotharingæ dux, non putauit æquum
 tantum se defensiue contra Romani
 Imperij hostes gessisse, nisi & offensiuæ
 arma contra Wimariensem Marte pro-
 pitio expediret. In Wimariensia itaq;
 impedimenta cum incidisset & saluum
 conductum fudisset, ipsos currūs cum
 prouehere nō posset, vnā cum tormen-
 tis bellicis, concrematis rotis omnia
 disperdidit. Quam iniuriam non feren-
 tes Galli magnis copijs in nos irruere,
 tantisque viribus nostros prouocauere,
 vt totum diem Croatæ, Hungari, &
 Poloni rem gerere, & eorum impetum,
 moderatè sustinendō, infringere coacti
 fuerint. Vniuersus exercitus noster tunc
 nō sperabat aliud, quam atrocissimum
 prælium, sed Ducibus visum, vt in com-
 modiora tempora differretur. Quanta
 interim hic militū & equorum, fame &
 tabe pereuntium, multitudo in castris
 nostris

nostr
 redif
 tot m
 amico
 suam
 tus e
 riose
 stris
 redit
 expe
 etu r
 sump
 puos
 cum
 Floro
 rum
 lecto
 tius
 Tor
 Gall
 samp
 nistr
 lis H
 ralis

nostris fuerit dispersa, difficile est dicere, difficilius credere: Dolebant plerique, tot martios animos extra prælium inter amicos sterni. Postridie cum stationem suam aduersarij nostri soluisset, insecutus est eos Werthius, satius ratus gloriose in prælio occumbere, quam in castris desidem cum inopia luctari. Eius reditum cum præcipui ducum auide expectarent, tandem sine magno fructu redijt. Hoc tempore Gallassus ad sumptuosissimas epulas ducum præcipuos inuitauit, & primum quidem locum in mensæ capite occupabat Dux Florentinus, eius latus cingebant dexterum quidem Legatus Eminentissimi Electoris Moguntini, Archicancellarij totius Imperij, Comes de Gronsvveig, Tormentis præfectus in Ligæ exercitu; Gallassus, Werthius, & Marchio Passampier, generalis vigiliarum præses. Sinistrum autem Eminentissimi Cardinalis Hispaniæ Legatus, Colorado generalis Mareschallus in exercitu Imperatorio,

torio, Comes de Götz, locum tenens
 Marechalli, senior item V Vangler, vi-
 gilijs præfectus alijque nonnulli gene-
 rales, pro sua quisque conditione: Nec
 erat ex colonellis ullus, qui illi mensæ
 assideret. Die tertio & vicesimo No-
 vembri, dissolutis castris, Pfaltzburgo
 Tabernas contendimus: sunt Tabernæ
 locus admodum munitus & ex præci-
 pui Alsatia munitioibus, quem re-
 center à Gallis recuperauerat Marchio
 de Grana. Hoc loco aliquamdiu sub-
 stitit Gallus, & ne miles otia retur,
 iussit valla instaurari & munitioi isti ea
 addi, quæ deesse videbantur. Non de-
 fuit Maleuada fames, quæ nostrum
 exercitum identidem secuta est. Vidis-
 ses, amice Lector, hoc in itinere, si vnquam
 alias, splendidissimam miseriam, ma-
 tres parvulos suos exponebant, ne ipsæ
 essent tam crudelis mortis testes ocula-
 tæ; vidisses militum præcipuos inter-
 niues animam fame extortam reddere
 & qui nulli hosti externo vnquam ces-
 serant

ferant
 vltro
 in ca
 inqu
 ad e
 Has
 Duc
 quid
 ad L
 verè
 temo
 rali
 cend
 Colo
 gunc
 lassu
 Gen
 gler,
 eke
 non
 fare
 Nass
 ti qu
 per S

ferant, nunc domesticæ miseriæ victas
 vltro porrigere dextras: vidisses passim
 in cadauera equina & bovina sedulo
 inquerere militem, vt tantisper animam
 ad euolandum promptam retineret.
 Has inter miserias coacti fuerunt belli
 Duces exercitum dividere, & aliquam
 quidem Ligæ partem ad Treuiros, aliam
 ad Leodienses ablegare. Cæsareanas
 verè copias tripartitò secuerunt, par-
 temque vnam seniori Coloredo, Gene-
 rali Mareschallo, in confinia Galliaë du-
 cendam commiserunt, alteram iunior
 Coloredo, Vice-Mareschallus, in Bur-
 gundiam abduxit. Tertiam sibi Gal-
 lassus retinuit. Nostra tunc Legio, cum
 Generali Præfecto vigiliarum Wan-
 gler, in hyberna abiit, recta igitur Bo-
 ekenheimium direximus iter, quod
 non ita pridem Duci Lotharingiaë à Cæ-
 sare camera Spiræ post longam contra
 Nassovium disceptationem, cum vigin-
 ti quatuor pagis assignatum fuerat, dein
 per Sarbruck transiuimus, est ea ciuitas

M. 5.

satis deus

fatis ampla, in medio Saræ cōstituta, visiturque in ea arx magnifice extructa, conclauibus & aulis egregijs visenda. Incidi hīc in Nobilem Dominam, Marchionis Turlacensis Filiam, Mariam Elizabetham, Comiti Nassoviensi tunc nuptam, quæ disertissimè linguam Latinam loquebatur, Philosophicisque etiam disciplinis commode exculta erat, versus item artificiosissimè in metrum stringebat, multâ militum nostrorum admiratione. Hinc in V Valderfangk à Gallis infessum progressi sumus, à quibus oppidum nobis tradi postulauimus, qui cum renuerent, vi cepimus, & ad vnum omnes in præsidio existentes mactauimus. Hoc oppidum hybernis nostris assignabatur, cum vero id abnuisset Colonellus noster ob victus inopiam, atque ad Gallasum indignitatem rei detulisset, ab eodem nihilominus iussus est iterum locum illum acceptare. Hoc annò exeunte ex Poloniâ nobis suppetiæ missæ sunt octo millia.

millia
rum
phen
stes p
plici
tus p
allig
scrip
los, S
land
Gall
item
tas n
Duc
liæ p
faust
cum
men
coa
Vico
Me
fes
Ber

milia militum selectissimorum, quo-
 rum vexilla hanc præferebant Epigra-
 phen Avis Aquila grandis, magnos ho-
 stes pellit. Quilibet militum eorum du-
 plici armabatur acinace, altero ad la-
 tus proprium, altero ad equi ephippiū
 alligato. Eodem tempore ad nos per-
 scriptum est de dissensione inter Gal-
 los, Scotos, & Anglos exorta in Hol-
 landiæ partibus, sicut & de luculenta
 Gallorum clade istic accepta. Quod
 item Dûnkirkani viginti supra ducen-
 tas naues ab Hollandis obtinuissent.
 Ducem item Roannensem, Regis Gal-
 liæ per Italiam Mareschallum, rem in-
 faustè contra Hispanos gessisse, & vnā
 cum eximio exercitu Ducatum Par-
 mensem è manibus Gallicis dimittere
 coactum esse. Postremo Decembris die
 Vice-Mareschallus Colorado, vnā cum
 Mercy & Passampier, ad Luxeuburgen-
 ses mouit, eò quòd V. Vimariensis Dux
 Bernardus, nescio, quas turbas ciceret.

Ad Annum Christi M. DC. XXXVI.

Ingressus.

Ineunte anno supra sesquimillesimum centesimo trigesimo sexto, dux noster, extrema pressus inopia, omnem indagavit viam se à duplici hoste, fame & Gallis, defendendi; Illam itaque ut expugnaret, hos aggressus est; ac copias suas cum Theonis villam abduxisset in ripam Mosellæ fluminis, cui ciuitas adiacet, explicauit. Ducit hoc flumen nomenclaturam suam à confluentiâ Mosæ & Sellæ. Mosa enim postquam à montibus Alsatiaë prorumpit variò ambitu ad Sellam ciuitatē, flumini cognominem, cum Sellâ fluvio, se coniungit, & ne auctori Sellæ ingratus sit Mosa nomen eius suo adsciscit Mosellaque deinceps nuncupatur. Hic dum subsistimus Molitorem, prope metas habitantem, aduersarium habuimus sane infestissimum; Eum Necromanticum multi putauerunt, sed vanis, reor, augurationibus, cum ipsum potius militari solere

sole
Hic
mili
rust
nera
te n
omn
cum
las a
Car
con

De I

C
bi S
com
nisi
secu
nere
hoc

solertia omnia sua præstitisse opiner. Hic dum multa varijs in locis damna militibus intulisset, tandem & ipse à rusticis circumuentus est & occisus. Generalis noster ad Theonis-villam ponte nauali stravit Mosellam, cuius ope omnis exercitus traiecit. Postea vero, cum ritè omnia ordinasset, ipse Bruxellas ad Eminentissimum Hispaniarum Cardinalem abiit, de rebus bellicis consilium petiturus.

CAPVT XVIII.

De Initio & causis Belli à Lotharingia Duce contra Gallum suscepti.

CVm Gallorum Rex Ludouicus XIII. videret se confœderatis sibi Suecorum copijs contra Cæsarem commodè suppetias ferre non posse, nisi Lotharingiæ ducatum certum & securum in Germaniam aditum obtineret, petijt primùm consuetis Regum, hoc est, armatis precibus, à Lotharingiæ

giæ Duce Carolo III. eius nominis, ut
 sibi ad tempus quasdam vrbes in suo
 Ducatu relinqueret. Quas cum se
 prudentissimus Dux citra totius patriæ
 interitum Francorum Regi negare non
 posse videret, ne se simul suosque per-
 deret annuit postulatis quantumuis sa-
 gacissimus Princeps probè perspiceret
 quo transuersum res tota itura esset.
 Non steterunt hoc loco machinatio-
 nes Ludouici; cum enim tam felici
 principio vidisset Ducem, quem con-
 sensurum haud putauerat vrbes suas si-
 bi concessisse, plura postulare est ausus;
 accitum ergo iussit arma quæ pro Impe-
 ratore Ferdinando contra Sueciæ Re-
 gem sibi foedere iunctum susceperat,
 deponere, sibi que in suam suorumque
 securitatem dare Nanceium munitio-
 nem Lotharingiæ totius præcipuam.
 cui Lotharingiæ Dux pro ea qua est hu-
 manitate, respondit id fieri difficulter
 posse, excusans feuda quæ ab Imperio
 haberet, ideoque ut fidelis Vasallus de-
 bere

bere
 cur
 mè
 cum
 Rex
 pert
 nis p
 sui ab
 uent
 san
 Caro
 rat,
 gian
 caul
 gi in
 spira
 rona
 rore
 nem
 gis o
 Nan
 que
 suan
 tem

bere se Domino feudi in necessitate succurrere: Quod ad Nanceium suauissimè apertam iniuriam apud Ludouicum Iustum est deprecatus, cumque Rex acrius ita se fieri velle vrgeret, apertè diserteque negauit se à Cæsarianis partibus abscessurum, cum maiores sui ab omni retro vetustate pacta conuenta cum Cæsaribus semper inuiolata sanctè seruassent. Hæc res, quæ Duci Carolo laudem fidelitatis dare debuerat, initium fecit Gallici in Lotharingiam domum odij. Interim vt belli iusticius; causam plebi Gallus obtruderet, spargi in vulgus fecit Carolum contra se cõspirasse; ac velut Vasallum Gallicæ coronæ obedientiam debitam negare: sortorem in super suam, contra inhibitionem Regis, & Regni statuta Fratri Regis obtrusisse coniugem, &c. Itaque Nanceium valido exercitu cingit, atque post aliquantam obsidionem in suam potestatem cogit. Reliquerat id temporis Carolus Fratrem suum Nicolaum
laum

Clauum Franciscum Sacrae Romanae Ecclesiae olim Cardinalem qui Ducatum in sua absentia cum pleno iure regeret, paciscereturque amicitiae conseruandae gratia Neutralitatem pro se suisque tunc subditis ad libitum cum Galliarum Rege, & vel sic ipsum placaret, sed nec hoc quidem ex voto cessit; capta enim urbe, & Cardinalem nuper, vna cum recens Nupta Claudia in captiuitate detinuit, probeque, custodia adhibita intra domesticos parietes conclusit. Hi cum se retineri tam sollicitè vidissent suspicati quod res erat, de clandestina fuga cōsultare inter se cœperunt: adhibitis dein in consortium consilij fidelioribus aulicis, honestam fugam, probrosæ captiuitati, quantumuis iniquæ præponendam esse seriò concluderunt. Posito ergo Ducali habitu, plebeias & rusticas vestes adsciscunt, impositisque dorso fimineis corbibus, veluti finum deportaturi in vineas dexterrimè elabuntur, directoque Italiam versus itinere

nere
 min
 sis e
 com
 ex op
 in vr
 lore
 De ip
 inuis
 batu
 xitq;
 siti,
 est in
 rent.
 per G
 Equ
 runt.
 tatan
 hen
 viros
 nae f
 rent.
 xella
 alter

nere rectissimis semitis deducuntur. Nec
 minus Henrica Principis Pfaltzburgen-
 sis coniux prudens inuenit euadendi
 commentum. Erat tunc forte Iuuenis
 ex optima Angliæ nobilitate oriundus
 in vrbe, qui ob tibiæ periculosum do-
 lorem vouerat ad dies aliquot Sacrum
 Deiparæ Sacellum, miraculis clarum
 inuisere, Hic in suo effedo, quo vehe-
 batur hanc Principem abscondit, edu-
 xitq; ad Sacellum vbi erant equi dispo-
 siti, qui vtrumque in tutiora loca hoc
 est in Comitatum Burgundiæ deporta-
 rent. Hinc postea periculosa audacia
 per Gallias cautissimè profecti, in duos
 Equites nobiles forte fortuna incide-
 runt, qui Dominam hanc comiter salu-
 tatam agnouerunt, cum vero se depre-
 hensam vidit ad preces cōfugit, rogans
 viros Gallos ne qua sibi Principi fœmi-
 næ fraudi essent, vel hostibus prode-
 rent. Quod ipsi polliciti, securam Bru-
 xellas dimiserunt. Margaretha porro
 altera Ducis Lotharingiæ foror, & vxor

N

Frattis

Fratri Regis Galliarum virum mentita Nanceo Theonis villam delata est. Domina denique Nicolaa vxor Ducis Caroli capta Parisios deducta est, vbi etiam nunc detinetur.

Rex Franciæ cum totum Lotharingiæ Ducatū sibi subiecisset in ciuitate Barrensi æneam erigi iussit columnam cui inscribi fecit causam proscripti Ducis, vetuitq; Nancæi, edito & in publicum evulgato edicto, ne post hac ab vilo cuiuscunque status aut conditionis indigena vel extraneo Carolus Lotharingiæ Dux appellaretur. Mox in Religiosos sæuitum est, pluresque Lotharingiâ esse iussi, reliquis seuerè inhibitum est, ne posthac pro alio quam Galliarum Rege preces in toto ducatu funderent. Quàm verò id recte, viderint æqui rerum æstimatores. Scio quoque certorum & fide dignissimorum virorum relatione id ipsum etiam pluribus in tempestate Suedicâ ex Germaniâ in Gallias exulatū exactis contigisse, quib. & vincula

cula
pœr
Impo
tiono
missa
nunc
Se
Corp
gion
nibu
mas
tum
eius
cem
man
cisce
tēpo
que
dien
si su
rat i
Lot
solu
bue

cula interminata & carceres, aliaque
pœnæ statutæ si post hac pro Romano
Imperatore solennem Ecclesiæ preca-
tionem, quam ipsi quoque Galli suis
missalibus imprimunt, publicè pro-
nunciarent.

Sexto decimo Januarij Colonelli
Corpus, & Ludouicus Croatarum Le-
gionibus Præfecti cum nostris Drago-
nibus septem Equitum gallorum tur-
mas viriliter ceciderunt, interceptis cē-
tum quinquaginta Equis. Trigesimo
eiusdem Longovicum perreximus ar-
cemque vicinam gallico præsidio fir-
mam obsedimus, nec multo post ad pa-
ciscendum gallos coëgimus. Sub hæc
tēpora Moguntia & Confluentia alia-
que adhuc vrbes ad Imperatorem re-
diere. Vigesimo septimo Februarij ius-
si sumus Martis villam aggredi, parue-
rat illa nuper partim Hispanis partim
Lotharingo, iam verò ciues aduersarijs
soluebant vectigal strenueque contri-
buebant hosti, vt vero paulo post no-

stris se subdidit armis, quatuor Scuto-
rum aureorum millia (Duplones voca-
mus) iussa est pendere nostro generali
Colredo, & quot septimanis mille im-
periales militi. Arlunam quoque ciui-
tatem cepimus quæ nomen à Luna for-
tita est, cui olim indigenæ aram erexe-
rant, cuius monumenta etiamnum ho-
die spectantur. Arluna ergo dicitur
quasi Ara Lunæ. Veris huius anni, ini-
tiū sicut & reliquus progressus asperri-
mus fuit, ita vt miles malè vestitu in-
structus vix posset se à frigore defende-
re: multi rudes boum suumque pelles
arcendo frigori corpori circumliga-
bant. Ineunte vere Croatæ tres Legio-
nes Gallorum animosè adorti omnes
contrucidauerunt, pauculis primori-
bus quos in captiuitatem abduxerunt
exceptis. Poloni quoque & Hun-
gari opimas tulere prædas, sed cum
se auro locupletassent, pugnam renue-
re quoad Mercy pontem naualem stru-
xit, per quem transire omnes compulit

vt

vt in
qu
rabi

L
mn
subi
que
nob
ro P
vell
mo
nos
gan
fis in
fella
lam
tem
dan

ut in Campaniam excurrerent gallosque infestarent, quod paulo post declarabitur.

CAPUT XIX.

De Progressibus nostrorum contra Gallos.

LEgio nostra in mandatis acceperat pontis aditum custodire, quoad omnis exercitus transisset, in quem finē subitaneum opus immanem securumque aggerem egresserat contra hostium nobis iminentium incursum. Cum vero Poloni negarēt se pugnare posse aut velle, nisi stipendia ipsis soluerentur, imo retro ad hyberna pristina cederent, nostra legio coacta est adulta nocte fugam capessere, pontemque post se accensis iniectis fascibus, asseribusque in Mossellam deiectis disturbare. Hinc Aruillam contendimus ac stationem illic ad tempus fiximus, multaque inde Gallis damna dedimus. Dicit haud potest, N. 3. quan-

quantam Croatae Dragonesque nostri
 hisce in partibus exercuerint saevitiam,
 pagos obuios concremando, depræ-
 dando vrbes, trucidando sine discrimi-
 ne nobiles ignobilesque, mulieres no-
 biles sacrasque Deo virgines ad suam li-
 bidinem rapiendo, prædas iniustas fa-
 ciendo. Diuis dicatas Ecclesias violan-
 do, pudet dicere, non reor ipsos Tur-
 cas Saracenosque grauiora vnquam da-
 mna in ferre Christianis potuisse. At-
 que, quod maxime detestandum est,
 hæc omnia impune faciebant milites,
 indulgentia vtique eorum qui exerci-
 tui summo cum iure præerant, qui vt
 se locupletarent, nihil pensi ducebant,
 iurene an iniuria miles præliaretur, nec
 durabant magnopere an amicis an
 ab hostibus prædas abstulissent. Vnde
 mox Diuina ultio nostros nec lento pe-
 de insecuta, hostilique manu in ea loca
 vnde exieramus repulit, vbi in explica-
 bilis erat annonæ difficultas. Rustici
 quoque nobis infesti, plures nostrum
 ex

ex insidijs partim, partim aperta vi ma-
ctabant, & vbi arma deerant, sudibus
palisque res rustica agebatur.

Quartâ & vigesima Martij cum Lo-
tharingiæ Dux iterum se negatorum
causa Bruxellas contulisset, in Vice-Ma-
reschallum Colorado Iuniorem circa
Luyr Galli impetum fecerunt, & licet
Colorado se tunc virum fortem, impe-
tum multo tempore sustinendo, ho-
stique obsistendo præbuerit, ipseque
semper in prima acie pugnarit, dissipa-
tis tamen copijs captus est, Parisiosque
abductus. Hoc anno etiam plura quam
viginti militū millia fame enecta sunt:
atque illa erat tunc pugnandi ratio vt
integri exercitus qui nec hostem vide-
rant vnico quasi flatu dissiparētur. De-
cimo Aprilis nostri missi sunt, vt aditum
Metis vicinum interciperent, sed non
multo post non sine clade & ignominia
redire compulsi sunt. Non procul hinc
rustici plusculi tumultuantes in arma
ruerant, qui ex syluis & insidijs militem

infestabant, opimasque sæpe ducebant prædas. Hi ut eo securius prædarentur, rem omnem familiarem cœmiterio infoderunt, crucemque ligneam iuxta posuerant, ne quis illic aliud præter cadaver latitare suspicaretur: quorum insolentiam & latrocinandi impunitatem cum ægrè diu tulissent Croatæ, agmine tandè facto, magno in eos impetu ruunt, ac partem rusticorum sternunt partem capiunt, cumque domos illorum diripere vellent, præter nudos parietes omni subsidio vacuos reperiunt nihil; ad quæstionem itaque nonnullos abripiunt, acriterque in obstinatrè mutos animaduertunt, qui tamen tanta constantia, superatis plurimis & sæuissimis tormentis silentium seruaerunt, ut nil quidquam de Thesauris & prædis illorum resciri posset. Quo ad demum mulierculam immani haustu (Suedicum ab inuentoribus Suecis appellabant) saturam ad prodicionem coëgerūt. Haustus hic (immane dictu)

hoc

hoc
nab
dent
tulu
tum
quo
præf
pano
tem
resta
Hoc
fide
tori
pati
cun
Qu
opt
Ch
per
nâ
vi
ob
me
&

hoc fere modo propinabatur. Reclinabatur supinus rusticus, intra cuius dentes interijciebatur bacillus, qui patulum & apertum rictum retineret, tum verò tamdiu infundebant aquam quoad distento instar tympani ventre præfocaretur, vel pecunias absconditas panderet. Hanc tantam in humanitatem immanitatemque pio Lectori detestandam execrandamque relinquo. Hoc anno, qui fuit multorum sermo, fides sit penes Auctores, Galli Imperatoris Effigiem Virdani in crucem seu patibulum ignominiosissime egisse dicuntur: quod quidem ego haud reor. Quis enim credat tantam in Principem optime Catholicum iniuriam à Regi Christianissimo subditis impunem esse permissam? Calendis Maij ex Sebachiana Legionè turma vna Gallorum sensit victricia arma Lotharingiæ vero Dux obsidere cœpit Leodium sine fructu tamen aliquo, cum ciues essent & viribus & loci securitate superiores. Interea

N s sub

sub nonum Iulij Dux Bernardus Wi-
 mariensis cum Cardinale de la Valet
 Gallo validissimum exercitum admo-
 uent Tabernis Alsaticis, simulque com-
 meatum, quo omnino destituebatur,
 Haganoam deducunt, opportunè ad-
 fuere, cum magna illic glisceret fames.
 Nos verò Luxenburgum versus iussi
 sumus pergere, sed cum nos hostium
 insignis turma impedire vellet, resolu-
 tis mox animis in eam mouimus, &
 quamprimum in fugam coniecimus,
 eam nostri secuti sunt ad rudera templi
 alicuius, ex quibus illa non sine sangui-
 ne nos impugnauit, cum vero nos igne
 iniecto contra ipsam ageremus fortius,
 mori potius voluit quam se nobis de-
 dere, pauculi ex turma illa per amplam
 ingressi cauernam, inde acriter prælia-
 bantur, quoad omnes vitam in sangui-
 ne ponerent. Hoc eodem tempore Gal-
 li ad luodium Polonorum pecora abe-
 gerunt, simulq; prima irruptione duo
 vexilla ipsis eripere, quam ignominia
 non

non
 bus
 nuò
 gent
 prer
 bus
 Mo
 libu
 fidio
 sept
 duc
 equ
 deci
 ptio
 licib
 vigi
 tes.
 mo
 run
 abd
 mo
 obs
 gior
 cor

non ferentes Poloni, conuocatis viribus collectisque animis in Gallos denudò irruerunt, trucidatisque quadringentis, tria signa cum signiferis, & supremo vigiliarum Præfecto vno, pluribusque Tribunis in castra retulerunt. Mouerat interim Mercy cum octo milibus vt Ducem Wimariensem ab obsidione Tabernensi impediret, ac die septimo decimo in campis pabulantes ducentos Gallos offendit, quos cum equis ad sua castra deduxit. Die nona decima eiusdem Poloni iterum irruptionem in Wimarienses parant, ac felicibus ausis mactat plusculos, capiunt viginti circiter non infimæ sortis milites. Hoc successu animosiores vicessimo tertio Huius egrediuntur iterum secumque quadringentos equos abducunt. His modicis cladibus nil motus Bernardus Dux premere pergit obsidionem, vnde ex Ibernorum Legionibus duæ mittuntur in succursum eorum qui ad Tabernas hostem impetebant;

tebant; Per media itaque hostium castra Saræ pontem primo, inde in Hom-
 burch, tum per Keiserslaudern, Neosta-
 dium in Palatinatu inferiori sitū, hinc
 Landauium magnis itineribus prope-
 rauimus. Hic etsi Gallassum non pro-
 cul ab Argentinâ validum exercitum
 habere, pontemque non procul inde
 naualem struxisse intelligeremus, Ta-
 bernis tamen succurrere vel non po-
 tuit, vel neglexit. Interea hostis im-
 maniter quatit mœnia, & suis spem fa-
 cit vi occupandæ urbis: Hic cum Iber-
 ni periculū imminere urbi viderunt, in
 hostem strenue excurrunt, in qua ex-
 cursione Butleriani egregie se habue-
 runt: ducebat eos tunc forte Colonel-
 lus Mulheim, cum quo non minoribus
 animis recta in hostem ibant Capitanei
 Stivin, Alexander MacDaniel, & Petrus
 Geraldinus. Ex hostibus occisi Ducen-
 ti circiter, ex quibus officiales viginti,
 inter quos Generalis Hebron Scotus,
 & Comes Hanoviensis, ipse etiam Dux.

Wima-

Wim
 vuln
 Tab
 serab
 nole
 Cun
 ita vt
 posse
 dion
 Iulij
 nibu
 I.
 I.
 ta av
 II
 gnar
 cere
 G
 dere
 stiu
 & li
 potu
 funt
 tium

Wimarius secundum manum leuiter vulneratus. Nondum cogitabant tunc Tabernenses ciuitatem dedere, nisi miserabilis & obscœna fames eos etiam nolentes ad deditiōem compulisset. Cum ergo cōmeatus omnis defecisset, ita ut ultra præliari exhaustis viribus nō possent, viderentque hostium in obsidione pertinaciam die quintâ decimâ Iulij pacti sunt ciuitatem his conditionibus tradere.

I. Ut vexellis pannis egrederentur.

II. Ut liceret cuiuis sua impedimenta auerere.

III. Ut militari modo paratis ad pugnam armis ad Gallasica castra deducerentur indemnes.

Gloriose sane præsidarij se defendere, octo enim insultus cum graui hostium incōmodo animos è repulerunt, & licet Tabernas Cæsari seruare non potuerint immortalem tamen laudem sunt consecuti. Sub vigesimum tertium Iulij Hungariæ & Bohemiæ Rex
Ferdin-

Ferdinandus III. castra nostra inuisit, atque ab omni exercitu maioribus minoribusque tertium exoneratis fistulis est salutatus. Cumque vniuersa rectè ordinasset in Marchionatum Badensem est reuersus; Quocum iuit Lamboy vir in paucis strenuus & rerum bellicarum imprimis gnarus qui quinque Legiones ducebat, inter quas erat legio Iacobi Gordoni. Hic Lamboy paulo post Brisacum cum suis discessit, seque cum Reinacher coniunxit, qui militi enerui in tres dies commeatum liberaliter vt potuit præstitit.

C A P V T X X.]

De vltiore progressu nostro contra Gallos.

BRisaco, Commeatu, vt dictū est, in triduum instructi, per Dann in Burgundiæ Comitatum mouimus. Burgundi sanè nouos nos hospites liberalissimè habuerunt, nilque nobis ex bonis

nis omnibus subditorum, præter Eccle-
 sias & molendina, sanctum esse & clau-
 sum voluerunt. Est cæterum Burgun-
 diæ Comitatus fertilis omni genere
 rerum vini & frumenti ferax. Hic dum
 quiescimus tantisper, Croatæ nostri ex
 insidijs in sylva Gallos expectant, quos
 cum magno impetu in nos tendere vi-
 dissent, à tergo ex improviso adortos
 egregiè salutant, mactatis eorum pluri-
 mis captis reliquis. Hinc ad Balansa-
 ram arcem expugnandam ducti su-
 mus, quam post aliquas molestias supe-
 ratas vndecimo Augusti Gallis eripui-
 mus. Hic cum præterea nihil obstaret,
 vt copias nostras cum Burgundicis con-
 iungeremus, viginti quinque millium
 exercitum confluximus. Die vigesimâ
 tertiâ Augusti Serenissimus Lotharin-
 giæ Dux cum quatuor militum milli-
 bus ad nos accessit, vt toti exercitui cū
 imperio summo præesset; quem festo
 bombardarum sonitu submississimè sa-
 lutauimus, ipseque nobis vicissim qua
 verbis

verbis qua signis, Galerum semper ma-
 nu præferens, summam humanitatem
 exhibuit. Obsidebat tunc Dolam ciui-
 tatem Burgundiæ & omni munitionis
 genere, & bonis literis clarissimã Prin-
 ceps Condæus Gallus cum eximio &
 selecto exercitu, contra quem arma ex-
 pediuimus; Hic verò cum vires nostras
 maiores, quã crediderat, audiuit, haud
 securum expectare ratus, succensis
 tentorijs soluit castra, & fuga infam-
 mi quidem sed secura elapsus est. No-
 stri etsi libentissime aduersarios insecu-
 ti fuissent, quia tamen vineta, inter
 quæ incedebant, expeditum cursum
 impediabant, spiritum promptum li-
 cet ægrè admodum comprimere de-
 buerunt. Obsederant hanc urbem tri-
 bus ipsis mensibus maximis impensis
 Galli, sed propè nihil laude dignum,
 vel memorabile tota illa obsidione
 peregerunt, & pro gloria summã igno-
 miniam retulerunt. Soluta igitur ob-
 sidione pars exercitus nostri in vltorio-
 rem

ren
 gu
 sub
 ges
 tun
 sper
 uit
 Gra
 Gra
 mur
 furo
 mus
 dedi
 castr
 stras
 inter
 sem
 riore
 lum
 in it
 fato
 manu
 liatur
 Tridi

rem Galliam promouit, pars in Burgundia in omnem fortunam intenta, substitit. ne tamen plane otiantur vigesimo secundo Augusti septem equitum Gallorum turmas omnimodè disperferunt. Lamboy vero ponte strauit fluvium, per quem exercitum suum Graium versus traduxit. Est porro Graium ciuitas non tam vasta quam munita, aptaque saeuientium hostium furorem retundere. Hic dum subsistimus multa hinc inde hostibus damna dedimus, quoad vndecimo Septembris castra nostra soluere iussi sumus, ac nostras copias cum Gallassianis iungere, intendebat enim Gallas Wimariensem cum Cardinale de la Valet in vltiorem Galliam cogere, ne post se vltimum metuere deberet exercitum. Hoc in itinere Croata quidam nescio quo fato in Burgundicorum rusticorum manus solus delatus est, quem exoliatum omnibus viuum inhumarunt; Triduo post cum nostri Dragones illum

O

lum

lum locum transirent viderentque in-
 fuetum & novum illic tumulum puta-
 runt preciosas illic res defossas latere,
 effossaque humo, in Croatam nondum
 exanimem inciderunt, qui cum erecto
 brachio petisset auxilium se surrigen-
 di, mox rogavit quis ille esset dies? ve-
 neris responderunt nostri, Itane vero,
 ait, ego tertium iam diem hoc in Erga-
 stulo egi, dies enim Mercurij erat, cum
 viuis à pessimis Latronibus rusticis ad
 mortuorum sum delatus habitaculum.
 Septimâ & vigesimâ dicti mensis die
 Gallassianas copias attigimus, & mox
 sequenti die vigesimâ octava contra
 Gallos non procul à nobis distitos e-
 gressi sumus, qui cum de nostro aduen-
 tu audierunt, mox metu dilapsi sunt.
 Hic verò dum Marchionem de Grane
 cum tormentis bellicis expectamus, va-
 rii excursionib. nostri plures hostium
 in castra adduxerunt captiuos. Pridie
 S. Michaëlis Archangeli Marchio de
 Grana adesse nunciatur, Gallas ergo
 conuo-

conu
 mnib
 inuita
 & Co
 de So
 pugn
 Ange
 vniue
 DEO
 tra h
 enim
 præli
 die D
 auspi
 milite
 reper
 ipsem
 tæ po
 cum
 Equo
 Win
 tit, er
 diuer
 que v

conuocatis ipso Archangeli festo omnibus Generalibus & Officialibus inuitauit eos ad Missæ Sacrificium, & Concionem audiendam quam Pater de Societate JESU habuit, egitque de pugna S. Michaëlis in rebelles cælo Angelos, ductaque inde similitudine, vniuersos ad fortiter præliandum pro DEO & Cæsare hortatus est. Hinc contra hostem mox itum est, mandatum enim Regis Hungariæ vrgebat vt res prælio decerneretur. Sexto Octobris die Dux Wimarius Croatas infaustis auspicijs imperere voluit, Nam cum militem nostrum præter spem vigilem reperisset, quam Croatis intenderat, ipsemet cladem tulit. atque tunc Croatæ post cæsos plurimos duos Tribunos cum Equitibus octo & quadraginta Equos cæperunt. Hac clade accepta Wimarius ad dolos animum conuertit, emisit enim in Castra Croatarum ex diuersa parte turmam duplicem, cumque vna in Croatas pergeret, Croatæ

O 2 nil

nil ex altera parte periculi metuentes,
 totos se in eam partem conuerterunt,
 cumque hostem in cautijs longiusque
 insequerentur, altera turma ex alia par-
 te irruit, omnesque eorum currus & im-
 pedimenta subducit. Hæc dum fiunt
 epulabantur interim & Baccho lita-
 bant plurimi, cognita vero post mo-
 dum fraude, deinceps magis magisque
 hostem obseruarunt nostri, nec aude-
 bant ante in campum egredi, quam Pi-
 colomini & Ioannes Werthius adue-
 nissent. Interea Marchio S. Martini
 cum Butlero Generali vigiliarum Præ-
 fecto aduentat cum octo militum mil-
 libus & duodecim tormentis bellicis:
 de quorum aduentu hostis monitus,
 solutis castris aliò abiit, quem vigesima
 Octobris in silentio sine sonitu bucci-
 næ & tympani plena & formata acie in-
 secuti sumus numero circiter ad qua-
 draginta militum millia, hoc fere ordi-
 ne. Quatuor Legiones agmen duce-
 bant in acie, has sequebantur pedites
 conclu-

conclusi ex vtraque parte insigni equi-
 ratu, succedebant ex parte dextera &
 sinistra tormenta maiora centum o-
 mnino & triginta, quorum medium
 legiones aliquot tenebant. Ita igitur
 progressi vigesimo quarto die eiusdem
 venimus ad oppidum Mirbo, ad Mar-
 chionem de Mirbo spectans, Hic cum
 se Gallicum praesidium dedere nollet, à
 Butlero & Wangler vi expugnatum est:
 caesis omnibus praeter eos qui ad arcem
 confugerant, quibus incolumitatem si
 se dederent sponderunt. Vigesimo
 quinto Huius Croatiae nostri Postilio-
 nem cum literis Regis Galliarum ad
 Cardinalem de la Valet interceperunt.
 quo eodem die iussi sunt Dragones o-
 mnes Lotharingiae Ducem sequi, quos
 vigesimo nono sub noctem applicuit
 ciuitati quam Galli nominant S. Iean.
 de Loan.

Calendis Nouembris hora noctis
 prima Gallos in suis propugnaculis im-
 petiuimus & felicibus auspicijs expuli-

O 3 mus,

mus, pugnavimus dein & mœnia maioribus tormentis quassavimus donec diluxit. Ducebat tunc forte agmen & semper in prima acie præliabatur Generalis præfectus excubiarum Enckeforth miles sane masculus, hic sua præsentia adeo militem animabat, ut contempta vita in propugnacula, tanquam si nostra forent eniteretur. Superatis his omnibus denuo mœnia quassa sunt à matutino scilicet diluculo, usque ad horam pomeridianam tertiam, sequentem vero noctem quietam exegimus. Sum vesperam tamen tormenta nostra alio reducta sunt, vocatique omnes Dragones exceptis solis Ibernis & Scottis qui periculis quam maxime erant expositi, seu id factum fuerit odio gentis alienigenæ, an negligentia & oblivione haud liquet, certum est eos hac in statione tam viriliter pugnasse ut spectatores meruerint habere summos viros, ipsum etiam Gallassum, Duces Lotharingiæ, Florentiæ, Portugalliæ, Colorado,

loredo
tem
Lan
ipsis
su, v
lonel
turm
non
tunc
vero
In S
vene
lome
D'es
Fürst
vigil
vin &
Post
Gall
di ha
vnde
insec
lacet
Gall

loredo, Marchionem de Grana Comitem Rippergensem, Baronem de Suis, Lamboy, Fernamont, Mercy, quoad ipsi tandem suppetiatum missus est, iussu, ut creditur, Ducis Lotharingiæ Colonellus Verni cum duabus Equitum turmis, quorum ope hostem repulerunt non sine graui clade. Immortalem sibi tunc laudem peperit Waltherus Deveroux, qui illic cum Imperio præerat. In Societatem vero fortitudinis eius venerunt Colonelli Worlochi, & Salomon de la Mouille. Vice-Colonelli D'esmond, Iacobus Gordon, Florinus Fürstennavv. Ioannes Henricus Gall vigiliarum Præfectus, Capitanei Stevin & Robertus Purcer omnes Iberni. Post hæc voluit hanc solui obsidionem Gallassus, quanta vero confusione credi haud potest. Hostis videns nostros vnde venerant redire magnis animis insecutus est, nostrosque validis armis lacessivit, tandem diu ancipiti pugna Galli in fugam abierunt, nostri vero ad

ro ad Mirbo castra seu stauia posuerunt.

CAPVT XXI.

De vltioribus contra Gallos Progressibus.

AD Mirbo dum subsistimus, nulla memorabilis expeditio suscepta est, nisi quod tormentis bellicis se aduersarij exercitus impeterent. Summa hinc perpetienda fuit inopia, cui subleuandæ commodum vicesimo Nouembris adducti sunt centum currus com meatu instructi, quos commiseratione militum passim deficientium fame, durus, miserat in exercitus aliquantulum refocillationem Gallastus. Quam hoc loco Burgundiones rustici cum nostro milite iniquè egerint, nemo mihi assenti quamuis oculato testi credet. Hi militem sibi ante paucos menses saluare morte & quidem violenta remunerati sunt, ita vt nec ipsis etiam primoribus

mori
in eo
per
sean
expe
H
diaca
intul
fuit
fuerit
de Fe
Rege
in ex
diffic
fama
vt en
berg
ad R
detul
signa
nis vi
succe
in vul
No

moribus exercitus pepercerint, si qua in eorum manus delaberentur. Ita semper beneficia aliquando præstita nauseantur, præstanda vero multis votis expetuntur.

Hic edocti sumus de clade Hartzfeldiaca quam Banirius prope Witstock intulit iniuria an incuria nescio. Hæc fuit causa cur retro nobis cedendum fuerit. Allatum quoque est nuncium de Ferdinandi III. inauguratione in Regem Romanorum: quantam illa res in exercitu causauerit lætitiæ calamus difficulter exprimet. Sed & in Hispania fama tam læti nunciij fuit celebrata, ut enim Illustrissimus Comes de Schönberg Cæsareus apud Hispanos Legatus ad Regiam aulam insperata hæc noua detulit Rex continuo insolita lætitiæ signa dedit captiuos etiã magni nominis vinculis eximi voluit, Festos ignes succendi, & ad duo Ducatorum millia in vulgus spargi.

Non multo post in Germaniam eun-

O 5

dum

dum fuit cum omni exercitu, sæuente
 frigore & altissimis niuibus, in quibus
 non pauci militum iam fame semiani-
 nes, reliquam emiserunt animam. Cum
 octauo Februarij Anni 1637. Syluam
 nigram (Germanis Schvartzvvaldt
 dictam) transiremus, delatus sum in
 monasterium ordinis Cisterciensis, in
 cuius templo vidi columnas vtrunque
 duodecim vastissime altitudinis ex vno
 Saxo continuo excisas, vidi & Bovinam
 pellem ex templi Tholo pendulam
 quæ exuviæ illius pecoris dicebantur,
 quod dictas columnas in eum locum
 Olim adduxisset. Pellis hæc, fateor,
 tantæ erat latitudinis quantam vix esse
 posse existimassem nisi coram inspexis-
 sem: an vero vires bouis vnus tanto
 ponderi trahendo suffecerint, penes
 eos, qui id asserunt, sit fides. Hinc pro-
 fecti sumus septimo decimo Februarij
 ad Fontem salutis, hoc est Heilbrun-
 quo in loco vidimus Eminentissimum
 Dominum Electorem Moguntinum,
 Prin

Pri
 de
 in
 nu
 cæ
 nu
 stei
 ran
 ipsa
 W
 flue
 bet
 P
 citu
 Fra
 iuss
 pass
 vix
 cum
 dian
 M
 XX
 rij se
 ta di

Principem Portugalliae, Marchionem de Grana, Generalem Geleen. Dehinc in Franconiam iuimus, in via affertur nuncius de quindecim turmis Hassicis caesis, curribus trecentis commeatu onustis, interceptis, quos ad Ernbreitsteinianam arcem suppetiatum miserant; Sicut etiam non multo post de ipsa arce tanti momenti à Ioanne de Werth capta. Adiacet hæc arx Confluentiae ciuitati insigni quæ nomen habet à confluentia Mosellæ & Rheni.

Parta nuper victoria Banniricus exercitus totam late Franconiam, plurimo Francorum metu infestabat, huc ergo iussi sumus excurrere latrunculosque passim itinera infestantes compescere: vix hostis de nostro aduentu audierat cum per Syluam Thuringicam Erphordiam se subducit.

Mortuus est hoc Anno M. DC. XXXVII. Die quinta decima Februarij sempiternâ memoriâ & longiore vita dignissimus Ferdinandus II. Imperator,

xator, multis calamitatibus diu exerci-
tus cœlo maturuerat, in aduersis omni-
bus Fidelis DEI famulus, vir vitæ in-
nocentissimæ, prudentiæ singularis,
quem nisi cœlum terræ huic inuidisset
dubio procul æternare debuisset in so-
lio Romano. Magnifice ei Viennæ
Austriæ in templo Patrum Societatis
JESU, quos semper, totamque Socie-
tatem, vt filios dilexerat, parentatum
est. Erexerant dicti Patres in medio
Chori ante altare præcipuâ magnorum
sumptuum structuram tanto Cæsare
dignam, quam castrum doloris vocant.
Hanc structuram sicut & totum recens
exstructum templum atro panno ve-
stierant exornauerantque varia pictura
& docto Emblemate. Dum vero nos
in Franconia ageremus obtigit Capita-
neis nostris Stevin, Parcel & Geraldino
in Fuldensi Patria pagus ad quem
rustici trecenti confluxerant Ligonibus
alijsque similibus armis quæ cæcus im-
petus cuique dabat bene instructi vt
nostros

nost
rent
nell
runt
runt
capti
post
princ
missi
que
pua
dogr
Nob
berer
cum
M
batia
equis
retur
ria C
dum
rator
tate,
mitti

nostros illuc appropiantes prohibe-
rent, de quibus cum monuissent Colo-
nellum, Croatarum suppetias accepe-
runt hi obstinatos in proposito cinxe-
runt, partim interfecerunt, partim in
captiuitatem abduxerunt, qui tamen
post quatuordecim dierum carceres
principis Herbipolensis precibus di-
missi sunt. Francones quidem pleri-
que sunt Catholici, ex ijs tamen præci-
pua nobilitas Lutheranum sequitur
dogma. Hinc ortum vt cum nuper
Nobilium bona fisco Cæsaris transscri-
berentur, Domini ad Saxonem Sue-
cumque transierint.

Mense Martio tanta in Fuldensi Ab-
batia fuit rerum omnium penuria, vt
equis & canibus mortuis non abstine-
retur, & hoc loco tamen post tam va-
ria Cæsari præstita seruitia Hybernand-
um nobis fuit, non quidem Id Impe-
ratoris in nostros propensissima volun-
tate, sed eorum quibus omnis cura cō-
mittitur pudenda inuidia. Sed nec hic
quidem

quidem diu subsistendum nobis fuit, sub vndecimum enim Aprilis in Hassiam euocati sumus, vbi variè à Rusticis infestabamur, quibus tamen semper superiores esse conati sumus. Die sexto decimo Memingam venimus ductore Generali Geleen viro mansuetissimo Cæsarique perquam fideli, inde postea vltcrius in Saxoniam progressi sumus.

CAPVT XXII.

De Successibus nostris in Hassia & alijs partibus inferioris Germaniæ.

Post diuturnam longissimorum itinerum emensionem, & per varios principatus discursionem in Hassiam denuo redijmus An. M. DC. XXXVII. quartâ & decimâ die Aprilis. Postquam enim nostri felici auspiciò cecidissent duodecim hostium turmas de exercitu Banniriano, ad Comitatum Honsteinnensem, iussu Geleen Generalis nostri tantisper quieturi, profecti sumus per Götting-

Göttingam (ubi nuper Suedicus miles
virum religiosum viuum & spirantem
excoriauit) & Dutterstadium. Hic
Croatae nostri, varijs excursionibus, ho-
stium plures mactarunt. Die vicesimo
octavo Aprilis ad Bleicherodam por-
tentum se nobis ostendit; Nocturnis
enim horis apparebat crux candida mi-
rae magnitudinis in aëre, ad quam con-
templandam plurimi omnis sexus, æta-
tis & conditionis homines, docti indo-
ctique, euocati concurrerunt, variaque
super ea re, pro genio & ingenio cuius-
vis, dictæ sunt sententiæ, alijs bonum, si-
nistrum alijs, ex eo augurantibus. Post-
quã pauculos istic dies substiteramus,
nocturnis diurnisque itineribus curri-
culo in Wanfredt nos transportare ius-
si sumus, ad occupandum locum, quem
hostis, non multo ante, aliquantum di-
rutum reliquerat; eum miles noster, vt
accepit, facili labore reparauit. Hic in
nostros Croatas hostis primò se vertit,
cui ipsi strenuè aduersati sunt, ac altero
die

112

die Maij Tribunum vnum, cum sexaginta captiuis alijs, ac centum Equis, in castra nostra adduxere. Fortibus etiam prælijs hoc loco nobi cõfligendum fuit cum fame, cum enim & hominibus & pecoribus alimenta deessent, immature segetes depascendæ fuerunt. Croatia interim solennes suas excursionses continuarunt, ac multoties ceterum ducentosque ab hoste captiuos reduxerunt, adeo, vt totus exercitus aduersarius maturimã fugã sibi consulere coactus fuerit. Potuissemus tum commode omnem hostem extinguere, sed cum Generales longius à nobis distarent, quorum arbitriõ pugnandum erat, nec tam subito literæ perferrentur, occasio paulatim optima effugit. Sed & ipsi dum fugerent in Legionem Waklij iruperunt & vnã prope turmam omnino pessumdederunt. Vicecimã Maij Castra mouimus, prætervectique Mülhusium & Langensaltz die tandem vicecimã tertiã Erfurtum attigimus. Non

procul

Handwritten notes in cursive script, likely a marginalia or correction.

proc
Cro
tu h
quac
runt
cent
caltra
quõ
hoste
cum
iussu
exim
classi
tes ad
uõqu
Hac
runt,
tius P
ctus.
ciosq
sum
curric
cater
remus

procul hinc aberat Druckmüller cum
 Croatis & cataphractis; Hic vnò impe-
 tu hostem aggreditur, & bonò euentu,
 quadringentis captis, sexcentos occide-
 runt, simulque, cum impedimentis, du-
 centos quinquaginta equos in nostra
 castra intulerunt. Intra hunc mensem,
 quò hoc locò subsistendum fuit, sæpius
 hostem ad pugnam lacessiueramus, sed,
 cum nusquam compareret in campo,
 iussu Generalium Geleen & Sperreuter,
 ex improviso ad arma conclamatum &
 classicum cantatum est, quod audien-
 tes aduersarij in aciem prodierunt, sæ-
 uòque præliò nobiscum congressi sunt.
 Hac pugna vtrimque plurimi cecide-
 runt, vulneratusque è nostris est Patri-
 tius Purcel, supremus vigiliarum præfe-
 ctus. Promouimus deinde castra, nun-
 ciosque Lipsiam ad Generalem Gallaf-
 sum (illuc enim Pragâ dispositis Equis
 curriculo venerat) misimus, vt, quid de
 cætero nobis agendum esset, intellige-
 remus.

Decimā septimā Iunij Gulielmus, Wimariæ Dux, nostrum Generalem honoris gratiā adiit, pluribúsque cum eo perhumaniter locutus est. Dum vero nos ad Hatzfeldicas turmas pergimus, veniunt in succursum nostrū decem Croatarum Legiones, una cum Legione Junioris Wangler, & Legione Comitis de Broy, ita, ut eādē horā simul in castra Hatzfeldica, in quibus erat Götzius, perueniremus. Hic dum aciem in Bannirium paramus, ipse, cum omni suo exercitu, elabatur fugā, & celeri gradu, nostris semper vestigia hostium legentibus, Landispergam discedit. Cum verò Gallassus certis nuncijs accepisset, Bannirium cum exercitu transire in Pomeraniam, quò contendebat, commode non posse, conciliō coactō conclusit, transitum ipsi, præmissis selectis aliquot equitum turmis, præcludere. In hac statione omnem quidem rerum copiam reperimus, præter aquam, cuius tanta fuit penuria, ut milites etiam

iam T
aqua
Indig
tur, a
cere lo
per F
pidur
Custr
præte
bitur,
ne ele
iora b
meatu
ctos.
farris
comm
nem I
cum i
uisset
propi
mus,
Cum
notar
nimo

iam Paludes exantlarent, & arenosam
 aquam per lineam strophiola decolarent.
 Indigenæ Vandalorum lingua vtun-
 tur, à quibus Ducem suum stemma du-
 cere longâ retrò serie demonstrant. Hinc
 per Fürstenvvaldt, ad Spream situm op-
 pidum, Custrinum contēdimus. Est ^{Custrin}
 Custrinum ciuitas ampla & fortis, quâ ^{mura.}
 præter valla & fossas, Odera circumla-
 bitur, habet arcem formâ & munitio-
 ne elegantem. Hinc sex tormenta ma-
 iora bellica petijmus, & currûs omni cõ-
 meatûs & munitiois genere instru-
 ctos. Tota istic aula pullô amictu Cæ-
 faris mortem lugebat. Optime igitur
 com meatu & armis instructi obsidio-
 nem Lauspergicam moliti sumus; sed,
 cum illam urbem hostis egregie muni-
 uisset, difficile fuit accedere, cumque
 propius ex vna parte castra metati esse-
 mus, non sine clade recedendum fuit.
 Cum autem exercitum nostrum hostis
 notaret, & milite constare selecto & a-
 nimos ad expugnationem esse obfir-

matos, biduo, antequam nostri animaduertunt, ex alia parte, relicta vrbe, effugit.

CAPVT XXIII.

De Progressu nostro contra Bannier.

Bannierius igitur, vt paulo ante dictum est, fugam dilapsus, castra metatus est, iam se non amplius conclusis mœnibus credens, sub aperto Ioue, in liberrimo campo, intra Custrinum & Francofurtum ad Oderam, tormenta maiora, quæ vel sibi vsui esse, vel ob equorum penuriam promoueri nō posse præuidebat, partim comminui, partim clavis obturari, partim in paludes, ne hosti seuirent, abijci præcepit. Erant ad istum aditum, ynde euasit, custodiendum septem Legiones destinatæ, quæ pridie, quam hostis fugeret, inde sunt auocatæ, cuius consilio, quodue animo, dispiciant ij, quorum curæ res erat commissa; cæterum indubitatum est, quod hostis

hostis nunquam ausus fuisset, tam stric-
 tis angustijs conclusus, nisi ad certissi-
 mum interitum erumpere. Sub duo-
 decimâ sequētis diei admouit Genera-
 lis Gallas omnium tormentorum ma-
 iorum arietes, factoque impetu, nullô
 pene negotiô Custrinum in deditiônem
 accepit, captô illic Vice-Colonellô v-
 nô & quinquaginta circiter officiali-
 bus, reliquus miles Cæsari iurare coa-
 ctus est. Hac nocte nostri Dragones,
 cum alijs Legionibus, ad hostem inse-
 quendam missi sunt, Ductoribus, Co-
 mite de Schwartzenburg, Petro Go-
 tzio. Cum in Quensburg venissemus,
 solennes Götzius instituit epulas, ad-
 eoque se (pudendum dicere) vinô in-
 gurgitavit, vt ne tessera quidem mi-
 litarê excubitoribus dare posset, quod
 tantô magis periculosum erat, quantô
 hostis erat vicinior. Ne tamen omni-
 no sine militari tessera tunc ageremus,
 excubiarum præfectus, cum multis Go-
 tzium temulentum sollicitasset, nec vl-
 las ar-

las articulas voces ab eo exprimeret, inarticulatam tandem notans, eamque ceu tesseram sibi datam, interpretans, reliquo militi distribuit. Posterò die ex insperato hostis classicum cani iubet, & contra nostra castra progressus prælium offert: cum verò nostri vnà non essent, cessere aliquantulum, mox vero per Custrinum pergentes reliquo nostro militi se iungunt, vt in hoste denovo irent; quem viriliter aggressi fuderunt. In hoc prælio Brandenburgicus miles præ reliquis laudem tulit, Ipse enim Serenissimus Brandenburgiæ Dux propriam suam Legionem emisit, quæ adeo fortiter in hostem perrexit, vt præter cæsos mille quingentos in captiuitatem abduxerit. Confectò præliò, Serenissimus Elector Brandenburgicus Gallasum cum omni prope Ducum turma ad mensam inuitauit. Interprandendum de fide militum in Cæsarem orta sermocinatio; vbi mentem suam non celans Elector disertè dixit, mirari

mirari se Cæsareanorum Ducum vecordiam, qui, cum hostem conclusum, non secus ac piscem reti, aut leporem plaga venatoriâ, habuissent, tã temerè falli süssent. Quod cum Gallassus variè excusare conatus fuisset, tandem adiecit Brandenburgicus: Etsi ego de ruina Patriæ parum sum sollicitus, quandoquidem totum Imperium pessum ire video, hoc tamen scitote, me Imperatori meo fraudes vestras accusaturum; atq; ita, mensis sublatis, utrimque digressum est.

Post exiguam paucorum dierum moram, nos Strausbergam mouimus, Marchio verò Brandenburgicus Custrinò Berlinum profectus est, quo in itinere Cæsaris equitatus currus Electoris inuasere, contra quos suam Elector emisit Legionem, qui, paucis cæsis, plures captos abduxerunt, & mox ex captiuis vnum ad suspendium condemnarunt. Interea crescebat indies fames ex defectu molendinorum, ita, vt peditatus

noster magnâ premeretur victus diffi-
 cultare. Dragones nostri syluam tunc
 forte pro statiuis occupauerant, in qua
 sollicitè ipsis aduigilandum erat, non
 quidem hostilis irruptionis metu, sed
 nostrorum potius latrunculorum in si-
 dijs, in singulas noctes nunc hâc, nunc
 illac, excurrebant, socijsque equos ab-
 ducebant. Hic dum fames nos mul-
 tum exagitaret, Brentzlauiam, & isthinc
 Nouum Brandenburgum ire coacti su-
 mus. Dedit verò nobis Gôrzius ad ci-
 uitatem literas, vt nos ad tempus intra
 mœnia admitteret. Huc dum venimus,
 iam occultis cursoribus contra manda-
 uerat, vt nos, vrbe exclusos, ne utiquam
 susciperent: atque hóc modò nos egre-
 gius deceptor lusit: Pernoctandum igi-
 tur nobis fuit in suburbanis pomærijs.
 Adueniunt interea quadraginta Ad-
 uersatorum signa Dragonum aliorum-
 que equitum, quæ, cum omnibus excu-
 bijs vacuas repetissent portas, libere sub
 octauam nonamue matutinam ingre-
 diuntur,

diu
 acie
 ipso
 mis
 ptiu
 alia
 unt,
 supp
 qui,
 gred
 tum
 quoc
 dunt
 & cu
 duos
 Trib
 mnic
 Nost
 dent
 ctu t
 nece
 attrib
 etor
 mult

diuntur, explicatâque in medio fori
acie, omnia quæque versum mactant,
ipsumque loci Governatorem, in plu-
mis adhuc hærentem, extrahunt & ca-
ptivum custodiunt. Nostri interea ex
alia parte, ut in vrbe tumultuari audi-
unt, tympani sonitu omnes ad arma &
suppetias oppressis ferendas excitant,
qui, tum per portam, ut ante pensam, in-
gredi sperât, obductis valuis minus tan-
tum ostiolum patere reperiunt, per
quod ingredi tutum haud erat. Effun-
dunt interim se turmæ integræ in nos,
& cum duobus vexillis, eripiunt nobis
duos Vice-Colonellos Scotos, duos
Tribunos Iberos, pluresque alios, o-
mnique impedimenta nostra diripiunt.
Nostris interim retro Brentzlauiam ce-
dentibus. Hic ciues miserationis affe-
ctu tacti, suburbium, iam ab equitatu
necessarijs omnibus nudatum, nostris
attribuunt. Vide hoc locô, Amice Le-
ctor, quàm præclara Imperatori suo
multi Generalium præstent seruitia, qui

nil pensi habent, perdaturne patria &
 miles ipsis commissus, modò ipsorum
 vnà cum ventre, loculi turgeant, ad
 potandum sunt strenui, contra hostem
 ignaui. Habebat hic Petrus Gôtz in
 mandatis à Domino Generali Gallas,
 vt patriam Mechleburgensem præsta-
 ret ab hoste indemnem, cui tamen ipse
 solus, cum vnica Legione sua Equestri,
 plura damna intulit, quàm inferre po-
 tuissent hostium plurimæ turmæ. Hæc
 legio, Duce Generali vel annuente vel
 dissimulante, multas bouum centurias
 in Silesiam abegit. In homines porro
 Nobiles tam fuit sæua hæc legio, vt Vir
 ex equestri nobilitate grauiissimus mal-
 let vna cum charâ coniuge & dilecto
 pignore filio ex Furstenberg potius in
 aquis vitam exuere, quam in tam inso-
 lentis militis manûs delabi. Quidquid
 Incolarum huc vsque varijs cladibus
 superfuerat, cogebatur vitam, cymba-
 rum ope, in paludibus palustribusque
 locis seruare. Sed nec à se mutuo ma-
 nus

nus abstinebant; Iuerat forte Centurio, cum quinquaginta militibus, vt filiginem in proximo molendino moleret; cum, ecce tibi adfunt personati prædatores isti, qui Centurionem, vna cum saluo conductu sibi adiuncto, miserandum in modum interemerunt, atque ita nobilissima hæc patria, latrocinantium libidini relicta, pessum omnino ruit.

Ad nouum Brandenburgum interim Sueci rem dolis agunt, multosque è Cæsareanis ex insidijs obruunt. Hanc eorum audaciam intelligens Gallasius Oderam duplici ponte sterni imperat, quibus totum exercitum traijciat, impetatque hostem Suedinum tunc insidentem. Hostis nostrorum aduentum vt primum rescivit, pauculis Suedini relictis præsidiarijs, Stetinum ciuitatem, Pomeraniæ Metropolim, discedit, ibique se ad omnem impetum fortiter communit. Gallas porro vicesimo secundo Augusti Guartzium progreditur, vnde Colo-

Colonellum Deueroux, cum suis Iber-
 nis, Furstenbergam mittit; est ea ad Ha-
 vel fluvium, clavisque seu ingressus in
 Mechleburgensem Ducatū; illuc dum
 venisset, reperit Götzianos latrunculos
 non plures, quam ad centum redactos,
 qui, cum negarent parere Imperijs Gal-
 lassi, ne quod aliud inde eueniret incō-
 modum, pulsus illis vi locum occupa-
 uit: ne tamen ipsi inulti abire videren-
 tur, oppidi totius fenestras & fornaces
 omnes comminuerunt, Ecclesiam ita
 defœdarunt, vt etiam ventris onera, vel-
 uti in prostibulum aliquod, illic depo-
 suerint. Putabant tunc quidem aduer-
 sarij, fore, vt Gallas Stetinum obsideret,
 cum ipse se ex insperato exvertit versus
 Anclavv. Hinc nostri equites varijs ex-
 cursionibus hostium plures ceperunt,
 inter quos & Oxenstirnum quendam
 Suedici Cancellarij Fratrem. Tabel-
 lionem quoq;, qui Hamburgó ad Ban-
 nierium literas deferebat, quem ad Ge-
 neralem abduxerunt, qui lectis literis,
 fascicu-

fasc
 Ca
 Hö
 mn
 cos

V
 las,
 gun
 re;
 ring
 mir
 imp
 cyu
 tis b
 tun
 rum
 ad v
 ret:

fasciculum Viennam ad Cæsarem & Cæsarianos Consiliarios transmisit. Hôc eôdem tempore Saxones ex omnibus Albis Fluij portubus Suedicos milites pepulere.

CAPVT XXIV.

De vltioribus Successibus contra Suecos.

VInariensium Dux, Bernardus, postquam audiuit Generalem Gal- las, contra Bannierium nuper è Bur- gundiâ euocatum, rem strenue age- re; videretque Serenissimum Lotha- ringiæ Ducem, Carolum, cum Picolo- minio contra Gallicas copias aliunde impeditum, ad Rheni ripas se quanto- cyus conuertit, vt militem suum, mul- tis belli famisq; calamitatibus fatiga- tum, in Bauariæ partibus, vbi sciebat re- rum omnium affluentiam etiam nunc ad victum suppetere, non nihil recrea- ret: excitatô itaque ponte nauali, ad quem

quem Argentoratenses hinc, istinc Ba-
 fileenses, egregiam opem & operam cō-
 tulerunt, summa cum festinatione in-
 ter Brisacum & Argentinam Legiones
 aliquot equitum transmisit; Aggres-
 susque ex insperato quinque Legiones
 sub Duce, Ioanne de Werth, in pago
 quodam, sine hostis metu diuersantes,
 fudit fugauitque. Cuius cladis nuncius
 vt primum ad Ioannis Werthi aures al-
 latus est, mox, collecto equitatu, magnis
 itineribus contra hostem excurrit, in
 quem, nil minus quam de aduersarijs
 cogitantem, iamq; aliquot Legionum
 exterminatorem, irruit tantis animis, vt
 primò statim impetu quatuor Legiones
 interneccione deleuerit, reliquum au-
 tem hostem in turpissimam fugam cō-
 iecerit, coëgeritque ad propugnacu-
 lum, quod ex hac Rheni parte in aditu
 pontis ante excitauerat recipere gres-
 sum, ac non multò post, acceptò à Lo-
 tharingiæ Duce quinque millium suc-
 cursu, in vltiorem Rheni ripam, vnde
 vene-

vener
 pulit
 chio
 contr
 citus
 set, f
 pes in
 vtrin
 crite
 mi: f
 merc
 ceder
 in tut
 giè d
 hosti
 dis r
 quib
 tradu
 merè
 set, p
 citur
 expo
 hęc
 to.

venerat, redire non sine sanguine compulit. Mense Iuni^o Lotharingus & Marchio de S. Martino rem strenuè egerunt contra Gallos, cum enim vterque exercitus in planicie quadam sibi occurrisset, sine praelio istinc discedere principes iniquum duxerunt, ad arma ergo vtriusque conclamatur, concurritur acriter, ceduntur ex vtraque parte plurimi: sed, cum Galli nostris essent & numero & viribus superiores, paulatim cedend^o Lotharingus exercitum suum in tutum appulit locum, ex quo se egregiè defendit, licet maiore suorum, quam hostium, clade. Dedit hæc pugna Inuidis materiam multorum sermonum, quibus optimum Ducem vehementer traducebant, quasi non coactus, sed temerè & imprudenter in hostem mouisset, parumque fidelis Imperatori, exercitum tam nobilem vltroneis periculis exposuisset sine vlla necessitate. Sed hæc omnia falso & sine vll^o fundamento. Nam esto, pugnarit quandoque dictus

ctus

Etus Dux iratô Marte, & quis est, qui fortunam propitiam ad nutum suum semper perâ circumferat? & alij iniquiore arte alibi pugnarunt, an ideo Cæsari infideles condemnati sunt? cur vero hic potius, quam quivis alius? Itane verò infidus Cæsari dicatur, qui pro Cæsare Patriam, subditos, opes, vitam usque adeo & sanguinem non vulgaribus & occultis exposuit discriminibus? vellent utinam superi, ut reliqui hucusque duces Cæsari tam fidelem navassent operam, non utique gemeret sub iniquissimô pressa iugô & prope oppressa Germania, totumque Imperium Romanum. Noui ego, quam varij Duces à belli huius primordio fidem suam Cæsari probarint, sed nullum scio, qui non aliquando contrariô Marte in hostem iuerit. Sed & hoc scio, fideles etiam nunc esse proceres, puta Generalem Gallassum, Ducem Florentinum, Baronem de Suis, Geleen, Ioannem de Werth, Hatzfeldium, &c: quos numerare

mera
pau
affir
pita
illud
Que
gis co
votis
rem
Dux
tibi se
nitati
moru
Vos v
ni lic
dente
auô a
re fa
gredi
neuo
eas, qu
fasqu
tia, &
dite,

merate longum foret, inter multos paucos retulisse sufficit, sed certò tibi affirmo, inter hæc fidelissima Cæsari capita rectissimè & suò iure adnumerari illud Belli fulmen, Ducem Carolum. Quem si æquior fortuna propitiò magis contueretur vultu, responderentq; votis facta, ipsi æquales paucos, superiorem nullum, censeret Cæsar. Maeste, Dux Serenissime, maeste animo erit cum tibi sera posteritas plaudet, atque æternitati te doctissimorum prudentissimorumque virorum fasti adscribent. Vos vero, iniqua turba, Zoili, rumpamini licet invidiâ, eius, quem maledicòdente roditis, gloriam nullò vnquam æuò assequemini; facile est cuius taxare facta aliena, melioribus auspicijs agredi hoc op⁹ martij est pectoris, & benevolentis fortunæ. Agite, si viri estis, eas, quas iniquè acquisivistis contra ius fasque diuitias, in Domini vestri servitia, & militis egentis commoda profundate, cogite manipulos militum in Cæsaris

Q

saris

faris arma promptos, agite non secus
absente, quam præsente Cæsare, quam
potestis & debetis, fortiter, nunquam
minimam laudis partem Ducis huius
attingetis. Sed mei instituti hoc loco
non est Panegyricum texere, alterius o-
lim hoc erit operæ, ad Historiam ac iter
meum, ynde non nihil deflexi, redeo.

Decimâ Septembris Generalis lo-
cum tenens exercitus Ligæ Ioannes
Götz, cum suo exercitu, lentò omnino
gradu, quasi inuitus, Westphaliam ver-
sus abiit. In Pomeraniâ interim res for-
titer gerebatur. Obsidebant tunc for-
te hostes Damin, urbem in primis no-
bilem, occupaueratq; iam fortalitium
aliquod, ad quod recuperandum mis-
sus est Hispanus quidam Colonellus
(Don Felicem appellabant) cum vice-
tribuno Iunioris Wangler, qui tantò
impetu irruerunt, vt hostem, inde eie-
ctum, repulerint, iniuriam hanc vin-
dicandam in sequentem diem hostis
reiecit, quò, ad motis tormentorum bel-
licorum

lico
bef
múl
fis pl
Hur
dita
beba
non
malc
stium
tio in
vt ait
foru
tur, q
hoste
nonn
pia f
cimâ
tiner
com
quoc
quit
secu
litib

licorum machinis, ita locum illum labefactavit, ut pars vna collapsa sit. Simulque impetu factō, recuperarunt, cesis plerisque militibus, captōque Duce. Hunc hostium conatum promouit tarditas eorū, qui succurrere in tēpore debebant; cum enim Gallasicus miles non nisi mediā Leucā distaret, facile malo remedium ferre potuisset, hostiumque audaciam nullō pene negotiō infringere: dum vero post festum, ut aiunt, pergitur in succursum iam cæforum, in via stragis nuncius adfertur, quō attonitus Generalis Gallas, cū hostem fortiorem, quā erat, crederet, non nihil substitit quoad Saxonice copie suis coniungerentur. Septimā decimā Septembris Suecis proditur Suetinensis præsidij aduentus, vinō & commeatu aliō optime instructus, in quod, emissis selectissimis suorum equitum turmis, irruunt, ereptisque, quæ secum ducebat, ceciderunt alios ex militibus, alios captiuos secum abduxerunt.

runt. Viceſimò Septembris, dum propius Damino admouetur exercitus noſter, ab hoſtibus, hinc inde nobis inſidiantibus, aliquid ſtragis patitur. Nilominus Iberni noſtri, cum alijs Legionibus quibuſdam, ad expugnandam Arcem Plavy mittuntur, quam feliciter viceſimò octauò Septembris occuparunt, militi præſidiario vitam concedentes incolumem. Intellexerat forte Gallas, militem circa has partes alicubi hæere copioſum, quem, quia hoſtilis erat, vt obrueret emiſit è noſtris pluſculos, quod ipſum hoſti innotuit, vnde ipſe quoque ad quatuor millia ſuorum deſtinat contra noſtros cum quatuor tormentis bellicis maioribus; cum vero vtrimque exploratores referrent varia, neutra pars alteram aggredi auſa eſt, ſicque re infecta inde diſceſſum. Sueci interea, ne quid alibi negligenter, Fridlandiam inceſſuere, noſtroſque in deditiorem coëgere, pactâ quidem liberâ diſcedendi copiâ, qui tamè poſtea

poſt
pule
teſq
ſexta
quæ
ven
te, ſa
ſupp
dera
ſter
rios,
tes, v
cos,
runt
hoſt
Pom
mitt
Gall
ſum
tame
nera
vt be
ſtem
uit,
ſoſo

postea promissis non steterunt, compulerunt enim omnes volentes nolentesque ad arma pro Sueco ferenda. Die sextâ Octobris mouit castra Gallassus, quæ hucusq; circa Saltzburgum fixerat; venerant enim ex Ducis Saxonix milite, sane selecto & optime armato nouæ suppetiæ, iuitque contra Suecos in Dederau. Die octauâ misit Generalis noster quingentos milites omnes officarios, utpote Capitaneos, locumtenentes, vexilliferos contra quosdam Suedicos, ex quibus aliquos captos adduxerunt, vicissimque ex nostris aliqui ad hostem ducti sunt. Dum in confinijs Pomeraniæ hæremus, ad Tussyn, urbem, mittuntur Colonelli Deueroux, & Gall, ad occupandum Ribeneck, passum magni momenti, quem iam, in sciōtamen Generali nostro, insederat Generalis Wangler. Hunc cum prope urbem reperisset Deueroux, ratus hostem esse, contra ipsum ire cogitauit, sed vicinior ex papilionibus agno-

uit, ex nostro exercitu esse militem: in-
 uisit igitur Wanglerum illic præsen-
 tem, à quo benigne acceptus est, literis-
 que ad Gallassum datis de castris ho-
 stium eorumque consilijs, dictos equi-
 tes remisit. Die undecimâ missus est
 Generalis Salis contra hostem, quem
 tamen tunc aggredi non potuit. Die
 duodecimâ hostis plenâ acie, tormen-
 tisque bellicis in ordinem dispositis,
 contra nostros egressus est, putaba-
 mûsque certò committendum esse
 prælium, sed cum à colle, quem inse-
 derat, recedere in planiciem, ubi no-
 stri operiebantur, nollet, nihil tunc
 quidem actum est. Hic dum aliquam-
 diu subsistimus, affertur ad nos mors
 Landgrauij Hassiæ. Hòc eòdem tem-
 pore imprudentiâ Petri Gôtz, cum ex
 Suetin in Brenlo duceret legiones a-
 liquas, quinque ab hostibus interce-
 ptæ interierunt. Sexta decimâ Octo-
 bris sub noctem classicum cecinit no-
 ster exercitus, ideoque nostri varijs
 parti-

partibus egressi varios ex hoste captivos adduxerunt. Nonâ decimâ sub vesperam egressi, cum tribus equitum millibus, bidui itinere, nil quidquam de hostili exercitu deprehendere potuimus. Vicecimâ ergo secundâ Octobris castra denuo mouimus in Tussim, hostis vero in Suetin profectus est, sperans illum locum & transitum ante recuperare, quam Callastus aduenisset, quem tamen mox, nil quidquam cunctatus, persecutus est.

CAPVT XXV.

De Progressu nostro contra Suecos in Pomeraniâ.

CUM Generalis noster vna cum toto exercitu Neobrandenburgo approximasset, mox vigesimô octauô Octobris misit Vice-Mareschallum, Comitem de Ridberg, cum Legionibus aliquot, vt de itineris qualitate recognosceret, ipse autem tantisper Melchini.

Melch. chini substitit; habet Melchin aditum
15 arctissimum, ita ut vix quadriga com-
 modè transire possit, ex utroque late-
 re præcipitia sunt immania, fossæque
17m plurimum lutosæ, in quas quisquis præ-
 ceptus ierit, cum perire omnino neces-
 se est. Hic cum impedimenta no-
 stra nimium accelerarent, alijque a-
 lios prævertere vellent, multum dan-
 ni & currus & homines tulere præci-
 piti ruinâ utrimque in altissimas fo-
 veas delati. Quintâ & vigesimâ die
 Octobris Neobrandenburgû transui-
 mus, & cum istinc in Brentzlau con-
 tra hostem, qui illud obsidere diceba-
 tur, ire vellemus, nunciatum est, eum
 Suetin obsidisse: magnis itaque itine-
 ribus, nocturnâ simul & diuersâ festi-
 natione illuc accelerauimus; cum ve-
 ro in conspectum Brentzlauiensium
 venissemus, hosti de aduentu nostro
 nunciatum est, qui mox, solutâ obsi-
 dione, euasit: post quem misit Gallaf-
 sus Comitem de Buchan, Generalem
 vigilijs

vigi
 qui
 cos
 stra
 succ
 tere
 Ger
 dav
 imp
 Trip
 que
 esse
 sub
 iniu
 obt
 rat,
 xilio
 ribu
 cur
 cum
 præ
 dio
 gion
 nis

vigilijs præfectum, cum selectissimis equitū turmis, qui eos insecutus nō paucos mactavit, captis plusculis & ad castra nostra ablegatis. Sequenti die in succursum, ne quid forte Barchan pateretur incommodi, submitit alterum Generalem vigilijs Præfectum, Bredavv, cum Dragonibus, quos duxit cum imperio Colonellus Deveroux, qui Tripesium versus direxerunt iter, atque cum commodum ductorem nacti essent virum militarem, qui que olim sub Sueco stipendia meruerat, sed, ob iniuriam sibi istic illatam, missionem obtinuerat atque ad Cæsarem transierat, eius consilio, Scaphas, quarum auxilio militem per flumē trajcerent, curribus latenter imposuere, concitoque cursu Tripesium festinarunt, à quo cum non nisi dimidia abessent Leuca, præmiserunt Ibernū Anglicani Idiomatis gnarum, qui nunciaret, Legionem vnam suppetiatum Tripesiansis venire, aperirent modo portas & a-

Q 5

micos

micos intrmitterent. His ita consti-
 tutis, pars Dragonum comitatur du-
 ctorem Ibernum, pars altera interim
 per flumen ducitur, atque dum isti ad
 portam Commendantis ex vrbe operi-
 untur responsum, hi vtrumque pro-
 pugnaculum occupant, omnibus in ijs
 hostibus mactatis, idque sub noctis
 duodecimam die quintô Nouembris
 Anno M. DC. XXXVII. occupa-
 tis hisce propugnaculis facile fuit reli-
 quos in deditiorem cogere: accensa
 enim face, vti conuenerat, vt à socijs
 conspici posset, in auxilium alios aduo-
 carunt, ac mox duabus post horis pa-
 cta inter Deueroux & Triplesianos cō-
 clusa, vt quatuor Anglorum turmæ
 cum quatuor tormentis bellicis omni-
 busque impedimentis egrederentur ac
 in tuta loca deducerentur, quod & fa-
 ctum. Hic cum cognouisset Generalis
 Bredavv de Vrangelij milite per pagos
 dissipatô, multa cum acceleratione in
 eos ire parauit; cum vero iam ipsis de
 Triple

Tri
 viri
 imm
 eos
 præ
 anit
 Cæ
 sten
 ren
 uit;
 prin
 mu
 hos
 tam
 mo
 ni v
 equ
 hor
 Kil
 run
 ce
 mu
 rus
 Str

ITINERARIUM. 223

Triplesianâ deditioe innotuisset, suis
 viribus ita sparsis diffisi sunt, atque in
 immani planitie se coniunxerunt; Hic
 eos nihilominus Cæsareani adoriuntur,
 præliumque, non minoribus hostium
 animis, committunt; quoniam vero
 Cæsareani pertinacissimè contra ho-
 stem stabant, nec pedem retro moue-
 rent, ad eorum partes victoria inclina-
 uit; In illa plane sanguinolenta pugna
 primas tulit Generalis Bredavv, qui pri-
 mus in acie decertans, educto gladio
 hostem cæsim punctim feriens, mul-
 tam edidit stragem, suorum vero ani-
 mos mirum quantum erexit. Cæsarea-
 ni vexilla omnino decem; Ex quibus
 equestria novem ab hoste retulerunt,
 horisque pomeridianis eiusdem diei ad
 Kilso ipsi suæ victoriæ nuncij appule-
 runt, captiuos quoque adduxerunt Vi-
 ce Colonellum, vigiliis præfectum, cum
 multis alijs Ducibus, Cæsorum nume-
 rus iniri non potuit. Reliqui hostium
 Stralsundiam fugam direxerunt.

Circa

Circa hæc tempora cum Bredana ciuitas ab Hollandis arcta premeretur obsidione, adeo, vt ab Hispanis nullâ ratione ei succurri posset; Hispaniæ Infans, Princeps Cardinalis, vt hostes ab obsidione diuerteret, ad Venlo copias suas admouit & intra paucos dies cæpit, sicut & Rurimundam. Non ideo hostes à Bredanâ obsidione discessere, imò eam acrius vrserunt, & licet præfidiarij fortiter Hollandis resisterent, non diu tamen obsidionem, ob defectum rerum ad resistendum necessariorum, sustinere potuerunt.

Interea Generalis Bannier exercitum suum ad orientalem Oderæ partem traduxit, distentò tunc forte Gallassò in Suetinensi recuperatione. Quo missimus pro suppetijs duo millia peditarum, quæ, vt primum appulere, sub quartam mox matutinam cum quatuor tormentis bellicis aduersus Luez commigrauimus. Miranda mihi hoc locò obrigit Pomeranorum conficiendæ ce-

dā cereuisiæ ratio. Ipsi enim primo Hordeum madefactum, quò citius ex- crescat ad vn̄am septimanam exsiccant, deinde molâ ruditer commolitur, cum reliquis, lebeti ingerunt, coctam postea cereuisiam intra viginti quatuor vel triginta horas ita defæcant, vt pura sit & sapida, non secus, ac si pluribus hebdomadis deferbuisset. Quæ quidem cereuisia nisi intra dictum tempus ex aliqua parte distraheretur, certo quantocyus in acetum abiret.

Vndecimò Decembris nostræ Cæsareanæ copiæ Fortissimum Castellum Luetz, in editiore colle situm, in potestatem redegerunt, ducentisque præfidiarijs Suecis, ex pacto, abitum & saluum conductum permiserunt. Tertiâ decimâ huius Comes de Ridberg, collectis in vnum cataphractis, è castris recessit, quem, sequentibus duobus diebus, mox secutus est cum omni prope exercitu Gallas. Qui in via obuium habuit Franciscum Albertum, Saxonem, quocum

quocum bellica negotia pertractauit.
Bredavv cum suis equitum turmis ver-
sus Anclan direxit iter.

CA P V T XXVI.

De calamitate Pomerania.

Postquam Cæsareani coëgerunt
Suecos in magis munita secedere
loca, vt vel istic ab impetu nostro-
rum se defenderent; Continuo Ge-
neralis Gallas in varia agmina diuisit
exercitum, & munitissimas vrbes in
potestatem Cælaris redigendas inter
Duces partitus est. Ipsi quam primum
ita se diuiserunt, vt simul præscinderent
commeatus subuectionem Stralsun-
dianis, Anclanis, Grypsvaldensibus
& Daminensibus, atque ne qua ex vlla
parte aduehendæ annonæ spes ipsis re-
linqueretur, vastarunt totam circum-
quaque prouinciam, vt intra multum
tempus hostilis exercitus sperare non
posset vitæ subsidia. Idque factum reor
iusto

iustō DEI Iudiciō, vt scilicet illa pa-
tria, quæ prima Suedicas turmas contra
Cæsarem admiserat, illis bellorum ca-
lamitatibus premeretur, quibus ipsa
Imperium Romanum affligere posse
putarat. Cum ergo Suedicæ copiæ
nullum com meatum, quàm per mare
habere possent, cepit mirum quantum
diminui eorum exercitus, ita, vt co-
geretur Vrangel suos in multa loca, non
sine aperto sui suorumque discrimi-
ne, dispergere. Submittebat quidem,
quamuis rarissimè, pauculas nauicu-
las Frumentō onustas Bannierius, sed
vel illæ intercipiiebantur, aut si appel-
lerent, inter tot milites parum proficie-
bant. Laudandum eò amplius est in-
signe Gallassi stratagemata qui tam de-
xtrè vnō eodèmq; tempore copias
suas diuisit, vt & illæ vrbes simul ob-
siderentur, & obsidentes sibi mutuo, si
necessitas exigeret, succurrere maturè
possent. Ipse porro Gallas consti-
tuit se in certum locum prope Luetz,
vnde

unde omnibus imperia distribuere; ac primo quidem Ducem insignem Bredavv Wolgastium adoriri voluit, in quo arx erat ex Pomeraniæ Principibus, quæ etiam præsidij loco habebat Suedicas legiones cõplures, ita vt Officiarij (ipsis ciuibus attestantibus) essent circiter trecenti. Bredavv, vt primum hoc mandatum accepit, Dragones nostros (septingenti, non plures, eramus) ad impetum faciendum hortatur. Quis hîc non incuset Ducis imprudentiam, nisi quandoque militibus audendum esset, cum audaces fortuna iuuet, ignauos timidõsque premat. Nostri itaque, vesperâ patrocinante, & timore, quõ hostes erant perculsi, fauente in propugnacula priora ferocem dant impetum, sed non vanum: His expugnatis, in fortissimam & munitissimam arcem, quam sibi hostis pro vltimo subsidio elegerat, facilius iam erat eniti, in quam non multo post enixi sunt, & feliciter expugnarunt.

Quam-

Qu
que
tam
refa
uero
læsi
pita
nera
Gôt
ab h
turi
re h
Anc
Erat
dum
quor
rant
vt an
wigio
legit
cemb
alios
Colo
tur C

Quamuis hæc quidem expeditio aliquo vtrimque sanguine steterit, quia tam faustum habuit successum, facile refarcitur est. Ex Legione Colonelli Deueroux viginti omnino occubuerant, læsi autem sunt plusculi, ex quibus Capitanejs Kinge brachium globulo vulneratum. Interea, imprudentiâ Petri Gôtz, Custrini duæ Legionis Cæsareæ ab hoste ceduntur, quam iniuriam vlturi socij, cum non possent aliter nocere hosti, molas omnes & Damino & Anclauix adiacentes, concremarunt. Erat forte non procul inde Insula Iisdum dicta, in quam se cohortes aliquot cum impedimentis suis receperant, sperantes vel istic tutæ esse, quas vt animaduertit Bredauv, magnam nauigiorum copiam ad fluvium Pein collegit, quorum subsidiõ die decimâ Decembris nostros Dragones Equitèsque alios transmitti fecit. Præibat cum suis Colonellus Meider quem sequebantur Colonelli Silhoë, Deueroux, &

R

Cotta.

Corraschie, cumq; de viribus hostium facti essent certiores, Tertiô Ianuarij in aduersarias Turmas incursum fecerunt, omnes interneccione delerunt, impedimenta vero in castra secum auexerunt. Interea cataphracti Comititis de Broy & Colonelli Milheim Tabellarium comprehenderunt, qui à Iuniore Vrangel ad Senioremem cum literis ibat, quibus suam sui que Generalis Bannierij miseras lamentabiliter conquerebatur: Has literas ad Gallasum detulerunt, qui eas lectas, quam primum ad Bredavv destinavit. Sub idem tempus Serenissimus Florentiæ Dux aliquot peditum agmina, & paucula torméta maiora applicare volebat ad cogendum Wolgastianam arcem.

Innotescit interea nostris, Generalem Bannier non procul inde in munitissima aliqua Insula, Molyn dictâ, in qua munitio erat ad cogendas ad vectigal omnes naues Stetinum præternavigantes, nescio quas socijs obsessis
suppe-

suppetias moliri, ex nostris sæpius iam nominati quatuor Colonelli Sichoë, Deueroux, Corraschi, & Meider se in eandem Insulam transmitti cum suis faciunt, cumque duabus noctibus istic latuissent, commodum operiētes tempus canendi ex improviso classicum hostemque terrendi, militem suum, quam possunt, latissime explicant, & primò quidem Dragonum turmas aliquot, tum equites, postremò Dragones alios pedestres ita ordinant, ut copiæ viderentur duplo maiores, atque sic in hostem eunt, eumque in fugam convertunt. Tantum est, militem nauos fidosque nancisci Duces! Hoc ausim ego de Germano milite etiam iuratus afferere, fortiozem illo haud reperiri, si modo fidi Generalis ductum obtineat; Hic enim, dum proposita conclusaque consilia quam mox exsequitur, militem habebit ad sua imperia promptum, secus, si differat, ignauiam in Teutonico animo causabit. Non at-

tinet pluribus id demonstrare exem-
 plis, habet Lector à multo tempore
 experientiam, quam nobiles sæpe exer-
 citus funditus perierint Ducum solum-
 modo cunctatione. Quo maiorem
 meretur laudem strenuus dux Bredavv
 qui quidquid egit, fide & celeritate re-
 cte peregit, queis sine maximi etiã du-
 ces, ne gregarij quidem militis, meren-
 tur nomen. Sed ad Ducem Florenti-
 num reuertamur, qui se ad Wolgastia-
 nam expugnationem fortissimum o-
 stendit militem: Postquam enim de
 necessarijs omnibus ad eam expugna-
 tionem prospexisset, duplexque pro-
 pugnaculum, in vsum bellicorum tor-
 mentorum, egressisset, nauigiãq; pluscu-
 la compingi curasset, in quorum fron-
 te crassiores asseres vndique perforatos
 erigi curauit, qui & suos defenderent
 ab hostili eiaculatione, & suos non im-
 pedirent ad eiaculandum in hostes,
 ponte denique etiam strauisset lacu-
 nam illam, quæ inter ciuitatem ad ar-
 cem

cem
 bris
 eius
 qua
 min
 nem
 pro
 vidi
 iecta
 ni ce
 iussu
 res s
 forte
 mò s
 cupa
 rioru
 lone
 que,
 quac
 xilla
 tuor,
 Visæ
 naue
 lisdu

cem aditum prohibebat, nonô Decembris sub seram vesperam, & decimâ eiusdem matutinis horis, tam ferocem, quâ maioribus tormentis, quâ fistulis minoribus, fecit impetum, vt hostium nemo auderet vel tantillum è mœnijs prominere. Vbi vero Dux Florentiæ vidit bonâ clathrorum partem esse disiectam, ad refocillationem militis vini cereuisiæque dolia aliquot expromi iussit, quibus epotis milites animosiores sub vesperam eiusdem adhuc diei fortalitia scandere ceperunt, quæ primò statim insultu (vt supra dictum) occuparunt trucidatis trecentis aduersariorum. Ceperunt tunc quidem Colonellos tres, ViceColonellos quinque, vigiliarum Præfectos totidem & quadraginta quinque Capitaneos, vexilla obtinuerunt quadraginta quatuor, tormenta bellica maiora aliquot. Visæ quidem dicuntur Suedicæ aliquot naues in succursum destinatæ iuxta lisdum, sed cum impetum nostro-

rum tam vehementem viderunt, non sunt ausæ propius accedere, succensis itaque in Insula leuibus aliquot tuguriolis, retrocesserunt. Sed & ipse Generalis Bannier, haud sibi Stetini fidens Wolinū abiit. Mox ab expugnatione imperauit Florentiæ Dux, vt in provisionem huius loci, militumque sustentationem, omnia totius Insulæ pecora Wolgastum adducerentur, ac rite omnibus ordinatis, tormenta sua bellica primò in castra reduci curauit, Inde vero Damnum, de quo obsidendo noua indies consilia agitabantur.

CAPVT XXVII.

De Pomeraniâ.

NON minus prudenter, quam fortiter, Excellentissimus Dominus Generalis Comes de Gallas rem bellicam hoc tempore administrabat. Enim vero cum Generalis Bannier putaret
fran-

frangere, vel certè vt minimum fatigare Cæsareas copias, sese continendò intra arctissimos Pomeraniæ meatûs, ad quos, quoquò se verterent, difficile erat nostris penetrare, post multas quidem molestias exantlatas, in auctorem tandem propositum retorfit. Postquam enim ad Rostockium fixisset castram, militi nostro aliquid quietis indulgit, quoad Bannericus exercitus lassus Suetinum ex latibulo suo exijt, relictis circa Damgardt & Triplesium Vrangelij copijs, quæ in Cæsarianas ad vigilarent, eum sine mora secutus est Gallus. Interea S. Cæsarea Maiestas de milite suo sollicita, ne ob continuas diutinasque migrationes aliquid hoc loco incommodi pateretur, eum in hyberna ducere cogitat, nil monita de nostris contra hostem successibus; sed Gallas, cum Fortunam fauentem haberet, ea vltèrius vti voluit. Interim Margschallus Ligæ, Ioannes Gotz, Landgrauij Hassiæ exercitum, tam in Westphaliæ:

phaliæ quam Hassiæ finibus a deo debilitavit, ut primores Cattorum proceres de pace cum Cæsare restauranda militeque dimittendo consilia tractare ceperint. Hoc fere eodem tempore de centum & quinquaginta hostium navibus in, nescio, quam expeditionem præparatis nobis nunciatur, in quas cum nostri sedulo intenderent, nil quidquam tunc quidem attentarunt.

Nec in Alsatia minores progressus tunc agebat Ioannes Werthius contra Wimariensium audaciam: cum quibus quotidianis velitationibus agendum erat. Emiserat Dux Bernardus Magistrum quendam Equitum cum octoginta Equitibus, ut de hostium commoratione & consilijs disquireret, qui cum aliquantum amplius progressus fuisset, quam debebat, à tribus Legionibus Werthianis cingitur, ipseque cum sexaginta Equitibus capitur. Huius cladis nuncij, cum reliqui viginti ad castra sua rediissent; iubetur
confe-

confestim Colonellus Noa, cum tribus
turmis, contra Cæsareos egredi, sed &
hi à cataphractorum quinque tur-
mis dissipati sunt, in quorum succur-
sum decem turmas ablegavit Wima-
riensis, & ipse ex Bottendorffianâ le-
gione manipulum eduxit, sed, cum
Cæsareanos videret strenuè & absque
vlllo metu in suos ire, retrocessit. Eò-
que tempore Werthiani, ereptò vnò
signò Equestri, captisque vnò præfectò
Equitum & duobus locum enentibus,
cum quadraginta Equitibus, cecide-
runt quinquaginta Wimariensium.

Accersitus est sub hæc tempora à
Galliarum Rege Serenissimus Sabau-
diæ Dux, Victor Amedeus, Parisios, vt
coniunctis consilijs de bello contra
Hispanos in Italia promouendo tracta-
retur; Quò magis in pacem, quam bel-
la pronus optimus Dux, vnà cum Co-
mite de Verua, abiit. Sed non multò
post, cum domum redisset, ex insperato,
vnà cum dicto Comite suo, mortuus est,

R s

cumque

cumque iudicio medicorum mors illa medicato poculo adscriberetur, suspicio fuit ipsis inter Gallos venenum fuisse dilutum ac propinatum. Infelici quoque euentu quatuor Hispanorum millia in Gallias irruerunt, ex quibus, sexcentis captis, relictis post se omnibus impedimentis & sexaginta tormentis metallinis, ac quindecim signis, reliqui ægré ad suos euadere potuerunt.

Hæc dum ab alijs alibi aguntur, nostri interim in Pomeraniâ non otiantur; Damnum enim in eas redegerunt angustias, vt vigesimo quarto Decembris sub octauam ante meridianam de tradendâ munitione & conditionibus egerint præsidarij, quibus hæc propositæ, & ab illis libenter acceptatæ sunt.

I. Vt dimissis Damini vexillis omnis miles exiret; Et sine ardentibus funiculis.

II. Vt præter sua impedimenta,
nemo

nemo quidquam ex ciuium, aliorum-
ue bonis, sub pœna confiscationis o-
mnium quæ elaturi erant, secum edu-
ceret.

III. Ut omnia tormenta bellica,
quæ erant viginti quatuor in loco re-
linquerentur.

IV. Ut eos Generalis Goltz, qui
cum ijs pepigerat Stralsundiam inuio-
latos incolumesque traduceret.

Vigesimali octauâ Decembris Colo-
nellus Deueroux, vnâ cum Colonello
Carraschi, ab Insula lisdum iussi, sunt
Anclauiam transmeare, Iuniolemque
Wangler, qui huc vsque strenuè cura-
uerat, ne quâ Anclauiensibus succur-
reretur, aliquantum subleuarent. Tri-

gesimali Decembris, coactio concilio

bellico, actum est de milite

in hyberna du-
cendo.

✿ (o) ✿

C A P.

CAPVT XXVIII.

*Quid in Hybernis sub initium Annæ
M. DC. XXXVIII. actum
sit.*

Sub initium huius Anni, qui fuit re-
paratæ Salutis per Christum M.
DC. XXXVII. Comprehensæ
sunt ipsis Calendis Ianuarijs in Legio-
ne Colonelli Carroschi octo muliercu-
læ, quæ erant de Diaboli Amazonibus
equitantibus super hircos (striges seu
sagas communiter appellant), ex qui-
bus vna, reliquis captiuis detentis, ad
inquisitionem ducta, cumque omni-
no, exceptis partibus secretioribus,
fuisset denudata, & in equuleum ex-
tensa, inter prima tormenta nil quic-
quam est passa; cum autem ad grauio-
res pœnas esset deducenda, deprecata
est, & liberè se dæmoni fide obstrictam
dixit, cumque eo sæpe sæpius concu-
buisse sub specie virili, simulque com-
plices

plures eorumque facinora aperuit. Ob
quæ omnes, ad mortem damnatæ, sup-
plicium pro merito luerunt.

Tertiâ Ianuarij Damnum versus per-
reximus, Gallasus verò Neobranden-
burgum, vt inde Anclaiensem obfi-
dionem, quæ sine fructu continuaba-
tur, solueret, ne miles plus inde damni,
quam emolumenti, adultâ iam hyeme,
caperet. In itinere hoc plurimum equi
nostri, deficiente pabulô, ita, vt ne stra-
menta quidem equis reficiendis suffi-
cerent, passi sunt. Accedebat frigus
intensissimum, adeo militum corpori-
bus noxium, vt nonnulli statim conci-
derent mortui. Ad Preslyn vbi Quar-
terium (vt vocant) principale erat, cum
biduum substitissemus, inter Officiales
plerosque aliquantum tumultuatum
est, quòd bonis tantum lactarentur
verbis, nec rei pecuniariæ quidquam si-
biaut militi exhausto pene & nudo da-
retur. Mouebatur quoque non obscu-
ris sermonibus Generalium quorun-
dam

dam iniquitas, qui eos, quibus bene vellent, ad Imperatorem reliquosque Principes mitterent nuncios expugnarum à se urbium, ut eam, quæ militi deberetur, mercedem anticiparent, milites interim, qui laborem, sanguinem & vitam exposuisset, præter miserias & vulnera nil obtineret. Responsum est ea nunc esse tempora, quibus satisfieri omnibus non posset, si quandoque fors melior afflasset imperium, fore utique, ut pro singulorum conditione præmia cuius decernerentur.

Iberni nostri sua hyberna Mechleburgi acceperunt distat. Mechleburgum non nisi horâ Wismario, unde Duces Mechleburgenses ortum suum & nomen trahunt: tenuerant eum locum non multò antè tria Suecorum millia, sed à Neoclaustrensibus nuper obruti dispersisque erant, eripuerant omnes prope Equos cum impedimentis. Die quintâ decimâ Ianuarij Generalis Bredavy, cum turmis aliquot Equitum

quitum, in Insulam Pyll excurrit, sed, a-
 missis aliquot in aquis equitibus, sine
 fructu redijt. Non multò post eodem
 missus est cum selectissimis Dragonum
 Colonellus Troan, vt si quid illic com-
 meatûs reperiret, ad nostra castra dedu-
 ceret, sed serius venit, iam enim ab ad-
 uersarijs omnia exportata fuerant, sed
 & ex Insula Iisdum adfuere hostes, qui
 nostros in fugam coniecere, captò Pe-
 tro Oroll, Capitanei locumtenente
 cum alijs pauculis Ibernis, vigesimâ
 quartâ eiusdem Wismaro Sueci emi-
 serunt equitum turmam, qui pauculos
 Equites & famulos è legione Colonel-
 li Sichoë in captiuitatem abduxerunt.
 Quantæ vero circa hæc loca militis no-
 stri fuerint miseræ dici aut describi non
 potest, cogebantur enim integræ tur-
 mæ sub aperto Ioue, cœlo frigidissimo,
 multas noctes exigere, vix aliunde
 quàm niuibus & pruinis asperrimis te-
 sti: Atque hæc omnia tenacitati vnus
 aut alterius Generalis imputabantur,
 qui

qui, licet ipsi milites essent egregij, nullum metuentes hostem, pecunijs tamen nimium quantum adhærebant, ideoque, ut suas opes auferent, militem reliquum pessundabant. Audiui non neminem illorum aliquando se cum Ioanne de Werth conferentem, sed visa est mihi hæc collatio, velut Reguli cum Aquila. Werthius enim omnia, quæ aggrediebatur suis auspicijs & consilijs faciebat; Hic autem aliorum iussu & ordinatione, & quod caput est, Werthius se potius, quam suorum militum aliquem, temere perdidisset; hic autem integras legiones perire suâ auaritiâ sinebat. Sed hæc cum alterius sint fori, ad alia progrediamur.

Hoc Annô quinque Hispanorum millia, Dûnkirckam quatuor auri vasa deuexerunt. In Portugallia quoque aliquis contra Hispaniarum Regem motus est excitatus, qui tamen quam mox sedatus est. Obijt quoque Mantuæ

tria Dux hoc eodem anno. Sub finem
 Ianuarij Vice-Marschallus Comes de
 Ridberg, dum per aquas, glacie obdu-
 ctas, in Insulam Rye transitum molitur,
 præmittitque ex equitatu quinquage-
 nos, qui, an commode transiri queat,
 tentent: Hi omnes, cum longius pro-
 cessissent, glacie ruptâ, perierunt, ita, ut
 redire Comes coactus fuerit. Quid mi-
 rum verò, si quandoque Deus sibi ad-
 uersantibus aduersetur? Quisquis mi-
 litum Baccho & Veneri deditur, sæpe
 à DEO necessaria ope destituitur. Pu-
 dendum est hodie castra illuc defluxis-
 se, ut merito dubites, an inter milites
 DEUS colatur, vel si colitur is, vel Bac-
 chus est vel Venus. Quam quidem
 impietatem optimè nuper perstrinxit
 pudicissima illa iuxta & nobilissima
 Domina Antonetta La Roy in conui-
 uio: cui cum à magni nominis belli
 Duce vitrum porrectum esset, in quo
 suum ille esse DEUM venditabat, ipsa,
 dimissò in terram è manibus vitrò ait,

S

ecce

ecce DEUM tuum vir optime valde miserum & fragilem: noris vero DEUM esse alium impietatis tuæ ultorem, qui conterit impie sibi oblatrantes.

Interea in toto Mechleburgensi Ducatu omnia necessaria, tam pro milite quam pro equis, deficiebant. Sed & Holsatæ & Hamburgenses, in hyberna vllum admittere militem, detrectabant: vnde accidit, vt in dies singulos multi, miseris inferiores, vitam aberumperent.

CAPVT XXIX.

*De Progressu nostro aduersus
Suecos.*

TOtò hyemis & Quadragesimæ tempore, variâ Spe lactati fuerant cum Ducibus milites nostri; Nemo non credidisset, fore, vt sub Veris ingressum & pecunia esset instratissimus, & vestibus indueretur optimis:

mis: cum vero illa appulere tempora,
 vacuis loculis, nudoque corpore in
 campum denuo, ut ante, eundem fuit.
 Ita inanibus, imò mendacibus, mundus
 gubernatur pollicitationibus; stultis-
 simus mortalium ille est, qui mundo fi-
 dem adhibet. Ad aras, ærumnose mi-
 les, ad aras, nullum tibi alibi per-
 fugium. Cum totum Imperium, imò
 omnis pene Europa, ac vniuersus orbis,
 bellò flagrabat, vicinàque Austria ho-
 stilibus circumstrepere armis, tunc
 quidem eras in precio, nunc, cum ho-
 stem eneruasti paululum, & ad exte-
 ros pepulisti plusculum, tua vilescunt
 obsequia, adeo vsque, ut te vilissimi au-
 læ asseclæ, infimæ sortis homuli, mun-
 di probra & excrementa, ac merissimi
 terræ filij, nec in famulatum admittere
 velint, imò fortissimos belli duces, qui
 Cæsaris, Regumque, & Principum
 cum propria vitæ apertissimo discrimi-
 ne, bona, fortunas, & statum conser-
 uarunt, dedignentur vel ad aurigan-
 dum,

dum, vel ad triturandum adhibere. Sed agite, Domini mei, expectate paulisper, nondum equidem omnium dierum sol occidit; quis scit, quid serus trahat vesper; caute ne in vos ille cadat alexæ iactus, quem vos militi Cæsari suo fidelissimo iacere non sine turpissima iniuria molimini. Sed quorsum ego? frustra imbellis bruta iacio fulmina, vanæ sunt sine viribus iræ, quin in campum potius egredior animum distrahendi & bilem decoquendi gratiâ? Ut primum miles noster in campum prodijt, mox in hostem ductus est. Atque mox die quintâ Martij suę fortitudinis dedit specimina; Generalis enim Glidsyn Guartzium hostibus stratagemate seu dolo eripuit, omnesque prope in eo præsidiarios interneccione deleuit, accepit septem & decem peditum vexilla, & tria equitum, Generalē excubiarum Magistrum Drommer, natione Scotum, cum multis Capitaneis

pitaneis officialibusq; in captiuitatem duxit.

Nunciata tunc quoque nobis est occupatio Hannouiae, nobilis ciuitatis ad Mœnum sitæ, quam Ramsay, miles vafer, cum multo circum iacentium oppidorum incommodo, iam multo tempore infederat: in qua obsidione multum operæ suæ posuit, nomine Eminentissimi Electoris Moguntini, quidam ex Nobili & generosa stirpe eorum de Metternich, & Prænobilis Dominus, Ioannes Christophorus à Bettendorff, Vice-Colonellus olim in Imperatorio exercitu, nunc præfectus in arce Königstein.

Accepimus hic quoq; vel non multo post de felicibus primùm successibus Ioannis de Werth contra Ducem Wimariensem, ac mox de miserabili clade ac captiuitate eiusdē G. Werth & trium aliorum Generalium, Puta Ducis Saueilli, Enckenfort, & Sperreuter. Strauerant primò nostri ad Rheinfel-

diam hostem, sed cum facta clade, liberè nimium miles noster partim ad prædas, partim ad quietem abit, virisque temerè dispergit, colligit interim hostis cum milite animos, & renouata pugnâ, turpissimè eos fundit, à quibus paulo ante fusus fuerat; Mox Rheinfeldiam, cum ei succurri haud posset, ad deditiorem cogit. Quanto hæc nobis clades fuit lamentabilior ob tantorum virorum captiuitatem, tantò lætior accidit illa quam Galli ab Hispanis perpeffi sunt, in solutione obsidionis Fontarabiæ.

Excurrebat Princeps Condæus ante paucos menses, cū viginti quatuor militum millibus, equitum partim, partim peditum in Hispaniam, felicibusque auspicijs iam aliqua loca & portus commodiores in deditiorem coegerat, vlteriùsque progressurus erat. Cum verò videret magnum suis progressibus ponere impedimentum Fontarabiam, armis impetere & expugnare sta-

re statuit. Totò igitur cum exercitu omni in eam rem subsidij genere instructò, civitatem cingit & acri obsidione premit, eoque iam progressus fuerat, partim ignitis machinis, partim militum industriâ, vt propugnacula aliquot certa spe se obtinere putaret. Cum verò id Hispani viderent, probèque cognoscerent, quantò id vrbs, imò totius Patriæ, damnò futurum esset, omnibus viribus contra niti statuerunt: Ad octodecim itaque millia selectorum militum in Francica castra educunt, ac septimò Septembris (erat is Natæ MARIÆ Virginis Pridianus) tanto impetu hostem sui propositi & stationis tenacissimum aggrediuntur, vt confusò primùm exercitùs ordine, cum multis militum cæsis, eum tandem in fugam effuderint. Sempiternam laudem hoc in conflictu tulit, Senioris Principis Generosi Parentis Condæi, non degeneris sobolis legio, quæ tam fortiter se Hispanis opposuisse dicitur,

ut nisi aliæ duæ Legiones Mailleraidiana
 scilicet & altera, quam de corona
 vocitabant, in fugam abiissent, dubio
 procul irrito conatu non sine multo
 Hispanorum sanguine recedendum
 fuisset. Hoc in congressu ad quadra-
 ginta Franci nobiles occidisse dicun-
 tur. Archiepiscopus Burdegalensis &
 Episcopus Arelatensis (qui melius ca-
 lamô & precibus contra spirituales ho-
 stes Ecclesiæ pugnassent) ægrè salui e-
 uaserunt. Condæus Princeps vir mi-
 litaris & in pugna hac primus, equô
 fluuium tranauit, ac se vna cum Car-
 dinale de la Valette, Comite Gram-
 mont, Marchione de la Force, Mar-
 chione de Gente, alijsque Baionam re-
 traxit. Occubuerunt ex militibus mille
 quingenti circiter, quingenti capti,
 tormenta bellica maiora triginta se-
 ptem, omniaque impedimenta, in-
 ter quæ currus ipsiusmet Condæi Prin-
 cipis argento rebusque preciosis gra-
 ues ad quadringenta coronatorum mil-
 lia

lia æstimati nostris relicta sunt. Capti-
ui postea, ab Regum humanissimo
Philippo, omnes in pristinam liberta-
tem sine litro restituti sunt, vt primum
de Principe Regi Franciæ recens nato
in Hispanijs auditum est.

Plures interim legiones de nostris in
Pomeraniâ, sextô, septimô, & octauô
Aprilis mandatum acceperunt trans-
eundi Albim: Eôdem fere tempore
Inuictissimi Imperatoris nostri Ferdi-
nandi III. Coniux, magnô summo-
rum infimorumq; plausu, Regina Hun-
gariæ est coronata, postquam omnes
Hungariæ statûs ad Generalia regni Co-
mitia fuissent euocati: Dehinc Cæsar
Pragam abiit. Generalis Gallas, post
huius anni varias contra hostes expe-
ditiones, postquam omnia loca, recens
aduersarijs erepta sufficientibus præsi-
dijs muniterat, Cæsareas copias in va-
rios ducatus pro hybernis partitus est.
In ducatum Holsariæ varias misit le-
giones, Duci Florentino assignatum est

territorium Bremense, qui in eo, ne des-
 ses esset hospes, munitam arcem, expul-
 sis inde Suecis, occupavit. Comiti de
 Ridberg obtigerunt Brunsvicensis &
 Luneburgensis alijsque adiacentes co-
 mitatus: alijs cesserunt Hamburgenses
 & Lubecenses terræ. Goltz Archie-
 piscopatam Moguntinensem & ei vici-
 niora loca sortitus est; Mechleburgen-
 sem Ducatum obtinuit Generalis vi-
 giliarum Magister, Salis, cui commissa
 cura suppressendi & in officio conti-
 nendi Bannierium, si qua tentasset eri-
 gere caput. Nobis proficiscendum
 fuit Dannenbergam, vbi, cum te-
 nuissemus paucos dies, Wolfsbur-
 gum transivimus, atque in desolatis pa-
 gis, omni humana ope destitutis, hospi-
 tari coacti sumus vsque ad quintam de-
 cimam Aprilis, qua die, cum fames nos
 diu pressisset, Brunsvigam movimus, ci-
 vitatem amplam & spatiosam optimè
 circumvallatam; dicitur hæc vrbs à
 Brunone quodam, eius conditore, no-
 men

*Brun-
sviga*

men habere, exstructaque esse Annō post Christum supra octingentesimum sexagesimō primō; circa has partes duas prope septimanas nostram contributionem pecuniariam expectauimus. Inhumanum nobis imprimis visum est, quod, cum Dux Brunsvigiæ & Luneburgi coram istic adesset, nihil nobis e ciuitate vel in equorum vel in hominum sustentationem dimitteret: sed & Brunsvicenses rustici impunè nostrum infestabant militem, & si quos solos deprehendebant, miserā morte mulcabant, adeo, vt nec ipsis officarijs parcerent, si quos panis aliquid aut farinae ad victum necessariae quæsiisse reperirent; vnde factum est, vt e militibus plurimi, fame & extremā necessitate cogente, diffugerent.

— (o) —

C A P.

CAPVT XXX.

*Describit iter nostrum in Comitatum
Schaumburgensem.*

Post inexplicabiles & planè miserandas calamitates, septimo tandem Maij iussi sumus, Hannoueram versus iter nostrum dirigere, ac istinc in comitatum Schaumburgensem flectere; ille enim dicebatur nobis assignatus esse in hyberna. Ita, ingenue Lector, omnia hac mundi tempestate sursum, deorsum, quadrata rotundis, miscentur: Hyeme pugnandum est, dum tempus appropriat, quò Reges ad bella procedere consueuerunt, in hybernis delitescendum: Non tamen id sine causa fieri putes, norunt illi, quorum interest. Solent sæpe Commissarij exercitum, quasi necessitas id exigat, in campo retinere, vt ipsi ex hybernis illum, qui militi assignatus erat, fructum demetant. Et ipsi, hæc neminem notare existi-

existimant, cum luce clarius meridianâ
 multorum doli iam pateant. Sed quæ
 supra nos, nihil ad nos, obiter tamen
 & per transennam tetigisse veritatem
 nil nocebit. Ad Comitatum Schaum-
 burgensem maturè, ne æstiu nos post-
 ea calores grauent, festinemus, sed len-
 te tamen, ne forte idem nobis, quod
 Corraschianæ legioni nimium accele-
 ranti, contingat. Hæc enim, cum ad
 eundem nobiscum locum esset desti-
 nata, nobis inscijs summo Generalis
 Gallassi fauore obtinuit copiam nos
 præueniendi eâ (ni fallor) mente, vt
 optimam sibi commorationem delige-
 ret, & sua stipendia seu contributio-
 nem prior extorqueret, atque ad no-
 strum accessum nil restaret, vel, si quid
 restaret, difficulter colligeretur multa
 cum subditorum difficultate. Sed qui
 omnia prudenter ordinat prouidentis-
 simus DEUS, præclarè disposuit, stro-
 phamque in ipsorum retorsit caput, fe-
 citq; vt Cursores isti prius fierent præda
 hosti-

hostibus, quàm locum destinatum
 contingerent. Cum enim aduersarius
 miles, non procul inde discessit, per ex-
 ploratores rescisset, legionem solam il-
 las vias transituram, mox miserunt
 plusculos, qui ex insidijs erumperent,
 & cinctam vel sternerent, vel caperent,
 quod & factum est. Et licet dicta legio
 optimo & selectissimo constans milite
 ipsis duodecim horis cum hoste forti-
 ter dimicarit, occideritque cum Vice-
 Colonello & tribus Capitaneis cen-
 tum circiter & viginti, tam pedites quàm
 equites, non potuit tamen aduersa-
 riorum ulterius resistere potentia, sua
 igitur vexilla omnia cum vniuersis im-
 pedimentis relinquere coacti sunt, &
 captiuitatem subire, vnà cum famulis
 vxoribus, & liberis ad vnum omnes, so-
 lo Colonello eiusque coniuge, qui op-
 portunè Hannoueram negotiorum
 causa excurrerant, exceptis. Atque
 id sub exitum Aprilis contigit ad Pa-
 gum

gum quendam Kleinenheydorn prope Neapolim.

Die tertiâdecimâ Maij nostra legio cum Comite del Maestro, Neapoli, oppido egregiè munito & ex vna parte Leinâ fluvio tuto, in comitatû Schaû-burgensem ingressi sumus. Comes loci illius Dominus vir est in paucis mansuetus, affabilis & comis, qui quam potuit humanissimè nos excepit: Ex huius Comitum & Ducum de Florentia familijs, Comites Geraldini, Ibernii, suam deducere dicuntur originem. Interea Sueci nostros animosè, vbicunque poterant, incessere non desistebant, inprimis vero eorum Generalis Kingen varia Cæsareanis damna intulit. Calendis Iunij ex inopinato clasticum cantari curavit, nostrosque inopinatos, imo fere imparatos, obruit, multosque ex Legionibus Colonelli Broy & Colonelli Lamboy, qui Verdæ confederant, stravit. Deinceps viginti dierum induciæ inter Cæsareanas & Suedi-

Suedicas turmas intercesserunt ob pacis fœdera, quæ inter aduersas partes tractari dicebantur, in quem finem à Cæsare Comes Kurtzius, cum alijs quibusdam Imperatoris Consiliarijs Lubecam missus erat, vt de medijs Pacis opportunis & Imperio vtilibus conferret. Gallassus interim in Hybernis suis Grabouia in Ducatu Mechleburgensi subsistebat. Elapsò induciarum tempore die vicesimâ tertiâ Iunij Comes del Maëstro & Colonellus Deueroux coniunctis viribus hostem intradunt, & præter eos, quos morti tradiderunt, sedecim in captiuitatem abducunt; Aduersarij autem qui fugam ceperant, ne inulti discederent, Luneburgensibus equos plures furtò subdixerunt. Circa eadem tempora contingit non minus iucunda, quam vera historia. Tresequites, qui suberant Generali Bredavv è castris simul egressi, nescio, quâ Fortuna in sex aduersariæ legionis similiter equites incidunt, à quibus

quibus capti atque in Sylvam abdu-
cti, ad pudendam primum nudita-
tem exuti sunt, mox manibus post ter-
ga reuinctis in triplici sacco separa-
tim includuntur, atque ita omni o-
pe destituti feris pabulum relinquun-
tur. Hic cum se in omnem partem
vincti totum biduum voluerent, nec
euadendi rationem inuenirent, eo-
rum vnus pedibus tandem exitum mo-
litur, cumque manibus vti non pos-
set, nec socij ipsum vinculis expedi-
re, in terram denuo prouoluitur, ac
ore vincula Sacci dissoluit emititque
socios, ac in castra semineces & tantum
non fame enectos reducit.

Hic dum nos, collatà in vnum o-
perà quoquo modo tuemur contra
hostium incursus ex improuiso Co-
mitis de Ridberg mandato auocamur,
& in diuersas partes separamur; ac
Comes quidem del Maestro in Brun-
suigiam exposcitur, Colonellus vero
T Deue-

Deuerox ad Generalem vigiliarum
præfectum Petrum Gôtz in Westpha-
liam dimittitur.

Mense Iuniô Cardinalis Hispania-
rum contra Batauos, prope Antuer-
piam, prosperrimô successu pugnauit,
& præter stragem, quam intulit ad-
uersarijs, luculentam, tria militum
millia quadringentos sexaginta qua-
tuor cepit; Naues etiam centum cir-
citer, omni munitionis genere instru-
ctas, cum tormentis omnibus, ma-
ioribus minoribusque Hollandis eri-
puit. Dux quoque Lotharingiæ ad
metas incidit in varios mulos aureas
partim argentâsque, partim alias ex
Gallia merces euehentes, precium
preciosioris metalli sedecim millium
aureorum excurrisse creditur, præ-
ter ea, quæ in alio rerum genere por-
tabant, quæ omnia secum abduxit.
Sub exitum Iunij Generalis Gallas o-
mnibus in Pomeraniâ urbibus nostræ
potesta-

potestati subiectis suppetias misit. Wolgastum ablegauerat cum copiosa Cerere Generalem Salis, quam cum hic sine impedimento intulisset ac iam ad sua castra reuerteret, commodum nactus in via locum equos suorum pabulatum emitti voluit: Quos cum conspicati essent ex vicina aduersarij, subito in eos irruerunt, sperantes prædam commodam, sed secus negotium, quam sperarant, cecidit, atque ipsimet nostris facti sunt præda. Circa hæc tempora nobis quoque innotuit clades, quam Princeps Cardinalis Hispaniæ, Piccolomini & Cæsareanorum ope Gallis intulit ad S. Anthomarum, in qua tredecim militum millia partim cecidit, partim vulneravit, partim in captiuitatem abduxit cum omni apparatu bellico. Nos vero ut in Westphaliam diuertimus, mox in Waldeckensem Comitatum in confinibus.

Hassia situm, virium restaurandarum
 gratiâ deducti sumus, iussique expe-
 ctare aduentum Generalis Mareschal-
 li Hatzfeldt. Tractabant tunc forte
 Hassi de Pace cum Cæsare instauran-
 da, nec ideo nobis licebat in eorum
 conditionem excurrere, ne ansam dare-
 mus nouæ dissensionis. Interim sæ-
 uus Caluinistarum furor non quie-
 uit, sed in Fuldensem Patriam de-
 bacchatus est, ac maxime in Religio-
 sum virum ita ferocijt, vt frustra-
 tim ab immanissimis homi-
 nibus fuerit dilania-
 tus.

— (?) —

CAP.

CAPVT XXXI.

*De origine & causis belli Germanici,
rebusque alijs in Imperio
gestis.*

SÆpe mecum disquirenti, quæ tanta tam immanis belli, totque calamitatum in Germaniâ ab multis annis exortarum foret causa, non occurrit alia, quam nimia, ex affluentia rerum omnium, progenerata superbia: Quâ quisque sibi ipsi Imperator, & veluti parvus quidam DEUS, sine respectu humanarum diuinarumque legum, vivebat; cum enim DEUS superbis resistat, humilibus autem det gratiam, iure meritô flagella iræ suæ infligere debebat, in eos, qui, nescio, quâ animi elatione, supra terram incedentes, vertice attingebant polum, quasi summam vo-

T 3

torum

torum iam affecti essent. Solet DEUS grauiora delicta, quæ suam maiestatem tangunt, propius acrioribus etiam mul-
 rare pœnis, cum vero vix graue aliquod peccatum excogitari possit, quod non ex fonte & matre vitiorum omnium, superbiâ, progeneratur, meritò id tam violentâ ac diuturnâ exagitat ultione. Expergiscere aliquando afflictißima Germania, & considera vilitatem tuam, ad quam te tuò meritò redegit omnipotens, humiliare sub potenti DEI manu, vt benè sit tibi & misericordiam consequare. Iam satis delituißti in puluere miseriarum, erige quandoque vultum, excute sortes, & conuertere ad Dominum DEUM tuum. Sed mei instituti memor, alibi Ecclesiasten agamus. Hic Historicum.

Hoc tempore Serenissimus Princeps ac Dominus, Ioannes, Landgrauius Darmstadiani Frater, Princeps varijs naturæ & DEI donis ad portentum dotatus,

dotatus, Generalem nostrum, pro ea, qua est humanitate in ordinem militarem, inuisit. Mirabile fuit ex hac Principum lineâ nullum fuisse, qui contra suam Cæsaream Maiestatem, (quantumvis Religione ab eo discederent, & affinitate, cognationeque arctiori cum Saxone alijsque Germaniæ Principibus contra imperium tunc bella gerentibus, proxime accederent) a-
 tumpserit. Videbant scilicet sagacissimi Principes Imperatorem, quamuis ad tempus supprimi posset, opprimistamen non posse. Non multo post, durantibus etiamnum hisce turbis in Imperio, Iuniorum horum Principum Romam adeundi incessit libido, quò ut venit, Religione tum loci tum hominum motus, eiurata hæresi, ad orthodoxam & antiquam redijt Ecclesiam.

Mense Iuliô Comes Ioannes Gôtz, Ligisticarum turmarum Mareschallus cum Duce de Sauelli cum multo exer-

citu ad Brisacum obsidione liberan-
 dum exierunt optimè annonâ & armis
 instructi. Sauelli primum agmen Du-
 cere iussus est, subsequente cum reli-
 quo exercitu Gôtz; vt vero impedimen-
 ta & commeatus securiori incederent
 viâ, inter vtriusque turmas illa vehi vo-
 luerunt. Non poterant nostrorum
 consilia, cum publica essent & aperta, la-
 tere Wimariæ Ducem, Bernardum,
 qui, non otiosus miles, omnes cum suis
 Ducibus iniit rationes & modos ce-
 dendi nostros & commeatum diuertē-
 di aliò, antequam locum contingerent,
 quem destinarant. Direxit itaque tor-
 menta omnia bellica in prodromas Sa-
 uelli copias, ac mox cum selectissimo
 milite aduersarium sibi agmen aggres-
 sus est turbato non nihil militum no-
 strorum ordine: Qui vero, vt se Du-
 cis sui hortatu recollegissent, fortiter
 hosti deinceps restiterunt, coëgerunt-
 que aliquantum retro mouere pedem.
 Quod

Quod si hinc festinato, ut debuerat, ad-
 fuisset cum reliquo milite Ioannes
 Götze, res optime processura fuisset;
 hostisque sine dubio casus. Sed quo-
 niam vel ipse sibi soli liberationis Brisa-
 censis laudem arrogare volebat, aliis-
 que præ se contemnebat Duces, vel cer-
 tē, quod quidem tunc constans fama
 aiebat, cum hoste colludebat, studio
 alicubi hæsisse putatur, & optasse hanc
 cladem ex animo Duci Sauelli. Cun-
 ctante itaque Götzio, nostrisque con-
 tra validissimum exercitum inferiori-
 bus, Wimario Duci cedere coacti
 sunt, qui præualens, cum nostri im-
 petum ultra haud sustinere possent, e-
 ripuit comineatum, cum impedimen-
 tis omnibus, quæ nostri secum adue-
 xerant. Ita vnō die, imo intra pau-
 culas horas concidit potissima liberta-
 tis Brisacensis spes, at tot sumptus ab
 Imperij varijs Principibus impensi, in
 hostis commoda reciderunt. Ceci-
 dere:

T §

dere:

dere ex nostris peditum Tribuni tres cum alijs gregarijs militibus: Non pauciores tamen ex aduersarijs legionibus desiderati sunt, inter quos etiam captus est Generalis excubiarum Præfectus Dubadell. Diremit aduentans nox prælium, quæ nisi intercessisset forte diutius maiorique clade pugnatum fuisset. Redijt igitur ad suos triumphans & spolijs gaudens, Wimariz Dux Bernardus, Sanellicus vero & Götztianus exercit⁹ se, sed serius, cõiunxere, atque in Wirtenbergensem Ducatum exercitum reliquum traduxerunt. Sed & in Pomeraniâ sors nobis aduersa obrigit, vbi Suedicus miles Guartzium vi obruerunt & occuparunt. Poloni quoque magnum in Regno excitant tumultum ob Casimirum Principem Regis sui Fratrem, ad exteros missum & à Gallis interceptum: Hic enim cum Neapolim iret, Prorex ijs in terris ab Hispano destinatus, in Gallorum manus.

manus delatus, est & Parisios contra ius
falsque abductus.

Nec multo post Carolus Ludoui-
cus contra imperium mouet, ei, vt
paulatim esset, qui opponeretur, ob-
uiam missus est Petrus Gôrz ad explo-
randum quorsum eius consilia tende-
rent, quem mox secutus est, Impera-
toris decretô, Generalis Hatzfeldt,
qui exercitui Cæsareo ijs in locis cum
imperio præesset. Hic primô quoque
tempore, hoc est vigesimô sextô Au-
gusti armilustrium haberi voluit non
procul Lipstadio, quô confectô Susa-
to Hammanam ad Fluvium Lippæsi-
tam, ac tandem Tremoniam perrexi-
mus. Quartô Septembris, cum non
procul abesse intelligeremus Comites
Palatinos cum suis copijs, duo Equi-
tum millia contra ipsos mouere iussa
sunt, sed cum ipsi iam per exploratores
rescissent de nostro aduentu, totam
noctem in acie militem suum tenuerunt.

runt, ita tamen ut ab aggeribus suis non multum recederent, per quos nostris nullus dabatur accessus.

Sub hæc tempora Fama ad nos non obscuris rumoribus detulit, nescio quas dissensiones contra suum & Britannia Regem in Scotiâ gliscere, adeo, ut metuatur, ne parvæ quidem adhuc scintillæ in immane erumpant incendium, (Quod quidem bonus DEUS pro eâ, quæ est in genus humanum providentia, clementer auertat) velim vero subditos omnes diligentissime considerare totum Germaniæ statum à primo ortu ad hæc usque tempora: Quid amabo ad eas traduxit calamitates omnes Imperij. Principes tam potentes tam magnificos, quam quod Cæsari suo obedientiam debitam negarint? Nollem sane videre (ut verum fatear) conterraneos meos pro simili delicto iisdem implicari miseris, subdant igitur se potius potestati eius, qui

qui ut Princeps est clementissimus, ita apud omnes exterarum nationum iustissimi Regis obtinet nomen: cui non aliunde, quam à cælo Sceptrum, datum est, quò subditos gubernet populos.

CAPVT XXXII.

*De rebus bellicis gestis hoc anno in Imperio,
& de nostro successu contra Carolum
Ludouicum Principem Palatinum.*

Postquam iam sæpe sæpius nominatus Mareschallus, Excellentissimus Dominus Comes de Hatzfelde, Tremonia cum Architribunis consilium inierat, ac de militia in proximum tempus instauranda & promouenda consultarat; omnem militem ad armilustrium, non procul Hammona in-

nâ, instituendum scripto exciuit, ad
 quod nostra legio se quamprimum
 contulit. Hoc in Itinere Relinghu-
 sium delati sumus, vidimusque Par-
 thenonem & virtute & antiquitate
 nobilem, non sine magna Fundato-
 rum prudentia, in usum foeminarum
 nobili stirpe progenitarum, fun-
 datum. Huc nullæ aliæ nisi ex nobili
 prosapia adleguntur. Subduntur ve-
 ro & parent omnes vni communi-
 bus suffragijs ad id delectæ, quam præ-
 positam appellant, quæ iura etiam i-
 psis sæcularibus dicit, causasque capi-
 tales per suos decernit, atque ius gla-
 dij vsurpat in eos, qui in grauioribus
 delictis comprehenduntur. Hæc An-
 tistes sola perpetuo se castitatis voto
 obligat, aliæ vero virgines, non nisi ad
 tempus illud, quô in monasterio sub o-
 bedientia & directione Præpositæ sub-
 sistunt ad continentiam seruandam te-
 nentur: Possunt enim, si quando col-
 libitum

libit
 ris
 se co
 cula
 & n
 mor
 dato
 cis
 guer
 tis d
 H
 riã a
 in q
 nista
 sitæ
 cilia
 mite
 bert
 illi
 Lem
 cim
 mai
 circu

libitum fuerit, inde cum bona superioris venia discedere, & matrimonio se coniungere, vel ad alia se munia secularia transferre. In honestissimam & nobilitati raram conuenientem alimonia, Imperatores domus illius Fundatores cum consensu Summi Pontificis præposituram quandam præpinguem adiunxerunt, multisque indulgentiis donarunt.

Hinc per Essendiam, ciuitatem varia ac multiplici fide diuisam, quippe in qua Catholici, Lutherani, Calvinistæ, Anabaptistæ, Zvvingliani, Hussitæ, Iudæi quoque & gentiles domicilia fixerunt, contra Palatinos Comites Carolum Ludouicum, & Robertum profecti sumus. Obsidebant illi tunc forte ferijs plane conatibus Lemgouiam, iamque in quartum decimum diem non sine spe deditiois maioribus tormentis quatiebant, & circum vicinas terras, intolerabili prope iu-

pe iugo premebant. Nostros ergo ut
 Palatinus miles, Suedicis mistus co-
 pijs, in prælium promptos approxi-
 mare conspexit, pertinacibus animis
 ne pedem quidem à cæpta obsidio-
 ne, dimouere conclusit, sed signa si-
 gnis opponere, quod etiam tam con-
 stanter seruauerunt, ut irruptione fa-
 ctâ, nostrum Equitatum, quantum-
 uis selectum, duabus omnino vicibus
 terga vertere & retrogredi compulerit,
 exardescantibus deinde velitationi-
 bus in luculentum prælium tam for-
 titer in nostros egerit, ut victoria sub-
 initia plerisque anceps sit visa, quoad
 tandem aduersario militi nunciatum
 est, nouas legiones in Hatzfeldicum
 succursum à Barone de Westerholdt
 adduci: Quocirca ille quàm mox im-
 pedimenta omnia cum tormentis ad
 oppidum Vlothæ in comitatu Rauens-
 bergensi situm, transportari iussit. Cui
 proposito ut maturæ contraueniret
 Hatz-

Hatz
 mis
 feld
 que
 euac
 Hic
 gien
 gna
 præ
 citu
 Oct
 se in
 cepi
 ceci
 vera
 ria,
 host
 xter
 sterb
 nissi
 hein
 Cam
 mite

Hatzfeldius, Westerholdium præ-
misit summa cum festinatione Gos-
feldiam, ut pontem illius loci, per
quem aduersariæ copiæ tuto Mindam
euadere potuissent, disijci curaret.
Hic ubi vidit hostis omnem sibi effu-
giendi præscisam esse viam, ad pu-
gnandum adiecit animos, remque
prælio discernendam suscepit, exer-
citumque nostrum septimo decimo
Octobris sub horam primam fortiter
se impetentem tanta fortitudine ex-
cepit, ut à nostris partibus plurimi
ceciderint, dubiaque multis horis in
vtramque partem nutarit victo-
ria, imo prope sub pugnæ exordia in
hostiles partes inclinarit. Alam de-
xteram Cæsareanorum Baro de We-
sterholdt & Vice-Marschallus Sere-
nissimi Lotharingiæ Ducis Louthers-
heim præibant, in sinistra vero ipse
Campiductor Hatzfeldius cum Co-
mite Petro de Götz viriliter quod
V masculu-

A
 masculos decet milites in prima sem-
 per acie depugnauerunt. Vnde di-
 ctus Petrus Goetzius, cum semper in
 fronte hostem aggredereetur, primus
 tormenti bellici maiori globulo in-
 terijt, quod apud summos infimos-
 que militum maximam peperit tristi-
 tiam. Cum vero miles noster nihil-
 ominus hostem premeret, palatina
 castra paulatim confusa primum sunt,
 dein in fugam effusa, in qua maxima
 aduersarijs est illata clades, vndique
 enim à nostro equitatu intercepti cessi-
 sique sunt, ita vt pauculi præter eos, qui
 aquis præfocati sunt, aciem gladij eua-
 serint.

Hac in pugna interceperunt nostri
 omnia impedimenta curulia, omnem
 militarem apparatus, immane, quan-
 tō impendiō comparatum, tormenta
 bellica maiora decem, minora alia
 pluscula, vexilla tam pedestria quam
 equestria, præter ea, quæ noster miles
 in

in baltheorum militarium usum dilaceravit, quadraginta & unum; Periscelidem quoque recens ab Anglorum Rege Equestris ordinis sui signum ad Seniores Palatinum transmissum; vana cum literis Secretioribus omnibus, quæ uniuersa quamprimum ad Comitem Hatzfeldium delata sunt. Inter impedimenta alia repertus & currus signato argento grauis, precium triginta millia imperialium excedebat, hic militum prædæ relictus est, ut aliquod saltem fortitudinis suæ reportarent præmium.

Captiuos secum noster miles hos ferre inter præcipuos abduxit; Iuniorem Principem Palatinum, Robertum nomine, qui se vere insignem militem, sed præstantiorem in animo fortitudinem hoc in conflictu ostendit; Eius locum tenentem Ferentz, duos Comites Anglos, totius Angliæ qua diuicijs qua honoribus præcipuos, sex Colonel-

lonellos atque inter hos Colonellum
 Boy, Colonellum Loëenstein, Colo-
 nellum Buffardt, Colonellum Mil-
 lardt, quinque præterea Vice-Colo-
 nellos, decem vigiliarum supremos
 præfectos, duodecim Tribunos E-
 quitum, viginti quatuor Capitaneos
 peditum turmis præfectos. Senior
 Princeps Palatinus, Carolus Ludoui-
 cus, cum essedum, quod sex insignes
 equi trahebant, celeri fugâ euasurus,
 conscendisset, Visurgim tranare ag-
 gressus est, cum vero in ceteriore ri-
 pa terra esset elatior, quam vt equi e-
 niti possent, currum reliquit & inter
 Salices multum luctatus, incolumis
 tandem in siccum exscendit, & pe-
 des vltiorem salutem Mindæ quæsi-
 uit, currus vero cum equis & Auri-
 ga Visurgi obruti perierunt. In lo-
 co prælij mille ducenti numerati sunt
 occisi, præter eos, qui in Syluis & a-
 quis aut alibi, cum fugerent, mortem
 obic-

obierunt. E Cæsareanis, præter iam dictum Petrum Gôtzium, interfecti sunt Colonellus Tyrell, natione Ibernus, animô miles in paucis egregius, quod ipsum ipsi quoque hostes non semel fassi sunt & experti; Unus Vice Colonellus cum militibus gregarijs non plus quadraginta.

Pugnâ confectâ, Generalis noster Comes de Hatzfeld copias nostras in comitatum Lipiensem traduci voluit, & paucis diebus quiescere. Vigesimâ & secundâ Octobris Princeps Palatinus Robertus cum reliquis captiuis Warendorpium deductus est.

Non possum hîc prætermittere, quin mentionem faciam humanissimi illius conuentûs, qui ad Leuthmaritz habitus est ab Augustissimo Imperatore nostro Ferdinando III. & Serenissimo Saxonix Duce & Electore, in quo de summi momenti negotijs a-

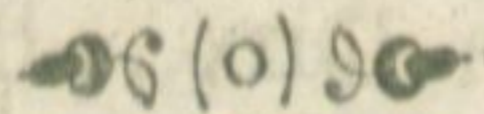
ctum est. Deduxerat secum Saxonum Dux, ut Cæsari gratularetur Imperiales honores, & insignes ab hostibus reportatas victorias, quaternionem filiorum suorum Principum, quos Cæsar amicissimè consalutatos intimè complexus est, iisdemque magnifica plane & Regia Maiestate digna dona distribuit; ac Serenissimo quidem Parenti, Electori ac Duci, Esledum Holoserico magnifice tectum, aurò argentòque supra Cæsaream opulentiam splendidum, quod sex Equi generosissimi trahebant. Senioribus duobus Principibus, Duci Ioanni Georgio & Duci Augusto, cuius equum ornatum preciosò opulentissimum munificè largitus est; Iunioribus verò Ducibus, Christiano & Mauritio, sicut & præcipuis Saxonum Aulicis preciosos torques aureos pro dignitate & merito cuiusvis, dono dedit.

Interea

Interea nostri victoria sua contra Palatinos vsi, Cloppenburgō primum in deditiōem acceptō, suspensōque ex infami cruce eius loci Præfectō, quod nuper à Cæsareanis ad hostes nequiter transfugisset, ad Vechletensem obsidionem animum ac vires applicuerunt, quam quidem etsi noster miles haud diuturnam fore putaret, eò, quod exili ambitu hæc ciuitas circumscribi videretur, ob incidens tamen cælum pluvium, & masculas obsessorum oppositiones, sex facile septimanis non sine nostrorum sanguine tenuit. In ea obsidione è nostris Perillustris Baro de Westerkolt ex ictu globuli plumbei extinctus est. Ex aduersarijs vero loci præses Colonellus Lesle vna cum Præfecto vigiliarum vno tormenti bellici maioris ictu occisus est.

Contra Suecos non minus actum est alibi fortiter; Comes enim de Broy in

quingentos Bannirianos equites, le-
 gionesque peditum duas opportuno
 loco incidens fudit plurimos fugavit
 reliquos. Nec minora damna reliquo
 aduersario equitatu, ob luem, que tunc
 in equos immani clade grassabatur, il-
 lata sunt, ita, ut potissima equitum pars
 pedes equitare ob equorum morta-
 litatem fuerit coacta. Gallassianus
 vero exercitus cum fame indies magis
 quam cum hostilibus copijs conflicta-
 batur, adeo, ut quot diebus multi mili-
 tum inedia confecti ad sepulturam
 deferrentur alij vero, ut vitam alibi
 quaesita annona sustinerent
 clam fugere coge-
 rentur.

CAP.

H
 cim
 ius
 W
 non
 non
 mod
 lo. fu
 V
 Wi
 diut
 tius
 telar
 maxi

CAPUT XXXIII.

De deditioe Brisacensi, alijsque quibusdam rebus in Imperio exactis.

HVC spectat Brisacensis expugnationio, de qua iam supra sæpius fecimus mentionem, quæ sub finem huius anni M. DC. XXXVIII. per Wimariensium Ducem, Bernardum, non minus fortiter, quam constanter, non sine magno totius imperij incommodo, contigit. Eius Historiam paulò fufius referemus.

Viderat iam multò antè sagacissimus Wimariensium Dux, Brisacum, post diuturnam obsidionem, vix posse diutius sustinere sui militis vigilantem caucelam, quâ omnis com meatui, quò maximè obsessi laborabant, accessus præclu-

præcludebatur, ita, ut res eorum admodum curtæ illic iam essent, ut ob grauiissimam famem & quotidiana funera præsidarij multò amplius munitionem tenere non possent. Emitit igitur, tam ex peditatu quam equitatu suo, qui, quorsum aut quam in partem se Gôtzius verteret, mature explorarent: Hi cum ex Cæsareanis varios captiuos adduxissent, ab ipso Duce Bernardo examinati sincerè edixerunt, nescire se quidem, quid Gôtzius moliretur, quòue exercitum esset tracturus, Hoc certum, quod Waldishudum non ita pridem venisset Philippus Comes de Mansfeld à Cæsare ad Bauarum, atque hinc ad totum exercitum, maximè vero ad copiarum duces, destinatus, in quem finem, ne id quidem adhuc liquere. Militem porro Cæsareum sat copiosum, minus tamen animosum, vi irrupisse in arcem Guttonbergensem, in qua

qu
pa
fir
fe
bu
be
tin
pa
ce
ess
m
ad
va
m
tu
be
ue
ria
pa
gr
ur
ex
pl

qua ad quingenta frumenti maltra reperissent. His nunciatis, à Wimario sine mora supremus vigiliarum Præfectus Prignitz cum ducentis equitibus, trecentisque peditibus, Guttенbergam versus mouere iussus est, partim vt vltiores progressus impediret, partim vt rei veritatem coram inspiceret. Quem vt Gôtzianæ copiæ adesse cognouerunt, opinatæ sunt, omnem Wimariensis Ducis exercitum aduentare, ideoque, necdum collectis vasis, in effusam abiere fugam, seque omni cum festinatione Villangam contulere, relictis potissimis tormentis bellicis, quæ facile dictus Prignitz auertere potuisset, nisi equorum penuria id negotij impediuisset, præter paucos itaque captiuos reliqua integra dimisit, retulitque ad Ducem suum, Comitem Mansfeldium nunc cum exercitu Cæsareo esse, militique Diploma Cæsaris à Serenissimo Bauaro subscri-

subscriptum exhibuisse, quò iubeantur nullam posthac Götzio, sibi verò omnem obedientiam & submissionem militarem præstare. Mox hinc ad Götziū adiisse, ut vinctum ad Cæsarem vel certe Bauarum ablegaret, quod sine cunctatione factum, Rhedaque impositum cum ducentis equitibus Cæsari fidelissimis Monachium abduci iussit. Nec ipse quoque Mansfeldius multò post, cum militare imperium cum summa auctoritate ad vltiorem Cæsaris dispositionem in Götziū transtulisset, aliò profectus est.

Brisaci intereà cum Generalis, tormentorum Præfectus, Baro de Reinach omni se ope destitui videret, nec liberandæ munitionis locum aut modum vllum cognosceret, nec superesset in vrbe, quò suam suorumque vitam posthac sustineret, extrema famemes summæque miseria militem ceteroqui

roqui cordatum ad mitiores sermo-
nes ad egit. Duodecimō igitur Decem-
bris Tympanistam illum, quem ante
paucas horas Colonellus Erlach intro-
miserat, ex vrbe remisit cum officio-
sissimis literis, ex quibus facile notari
poterat, eum quidem certis & honestis
conditionibus urbem dediturum, ro-
gabant vero, vt pro maiori vtriusque
partis securitate obsides vtrimque mit-
terentur, quoad pacta concluderen-
tur. Nec multō antē amicissimas o-
mnino literas ad ipsum Wimarix Du-
cem dederat Reinachius, quibus com-
modas rogabat conditiones. Has Rei-
nachij literas cum Dux Bernardus le-
gisset, consiliō bellicō coactō, nuncia-
uit expedire, vt ipse pactis coram in-
teresset: Itaque sextō decimō Decem-
bris, vltro citroque missis primum ob-
sidibus septendecim, puncta Reina-
chius emisit, quibus ab aduersarijs
subscribi voluit, sed omnia vix lecta
quam

quamprimum à Duce Bernardo remissa sunt, nunciatumque victoriosi Ducis esse leges seu gratias potius victis præscribere, ipse igitur omnia pacta ad quatuordecim capita reduxit, hoc fere quo sequuntur modo.

I. Conceditur Generali tormentorum bellicorum Præfecto Baroni de Reinach commendanti in Brisach ut cum omni sibi subdito milite, reliquisque duobus Colonellis Escher & Wirtzen omnique comitatu, cum omni instructa bellico oneratis fistulis, tam pedites quàm equites saluis suis rebus omnibus egrediantur. Offert præterea Dux V Vinariensis fame miserum in modum exhaustis militibus in duos dies sufficientem commentum. Vult ut nono decimo Decembris egressio instituat, & antequam ea fiat, imperat ut sibi tradantur aliquot ex præcipuis propugnaculis.

II. Ut omnium, quibus aquis descendende-

scendere collibitum fuerit, res saluæ & incolumes Argentinam vsque, per quasuis Brisacenses naues (vna nominatim certas ob causas excepta) deferantur, hac tamen conditione, vt Nautæ omnes vel Argentinâ, vel certè, si istic aliarum nautarum copia difficilis foret Philippoburgo Brisacum sine mora remittantur.

III. Indulgetur Domino Baroni de Reinach, & eius militi vt duo tormenta bellica maiora, quorum quoduis globum octo librarum capiat, cum viginti globis duobusque vasis tormentarij pulueris secum abducatur, in quem finem duæ aliæ naues, si opus fuerit, Bernenses, præter iam supra concessas Brisacenses, dabuntur.

IV. Vt de transitu ad Argentinam Dominus Baro de Reinach certus sit, poterit cum literis aliquem ex suis fidum Argentinam mittere, qui de ciuitatis voluntate intelligat. Quod si
istic

istic transitus negaretur, spondet V Vimariensis Dux, se cum suorum militum saluo conductu facturum, vt omnia impedimenta salua Offenburgum deducantur, & pro maiori cautela seu securitate obsides dabit dicto Reinach.

V. Transfugas his pactis neutiquam concludi vult Dux, sed eos sibi reddi, qui verò capti se durante obsidione ad partes Cæsareas transtulerunt ijs liberum erit vel morari cum illis cum quibus sunt, vel ad se reverti.

VI. Obligabitur iam sæpe nominatus Baro de Reinach, vt his pactis conclusis mandet serio commendanti in Landskron, vt arcem illam V Vimariensi Duci cedat. Promittit vero Dux se militem istic præsidarium vel Vilinagam vel Offenburgum, quod quidem ipse voluerit erit saluum, sine vlla offensa deducturum.

VII. Omnes captiui tam Brisaci, quam

quam in Landskron detenti sine litro
restituantur V Vimario Duci. Pollice-
tur similiter Dux, se vtriusque loci ca-
ptiuos remissurum.

VIII. Officialibus qui res politicas
seu Cameræ administrarunt, seu qui
de regimine Austriaco ante hac fuerunt
post bimestre spacium liberum erit a-
liò commigrare, interim tamen non
tantum acta scriptaue omnia fideliter
reddent, sed & sufficientem instructio-
nem ad cognitionem rerum omnium
ijs quos Dux designauerit facient. Vn-
de & quibusdam permittitur vt res suas
vna cum reliquo milite, aliò in tutiora
loca transferant.

IX. Nil eorum scriptorum, libro-
rum, &c: quæ ad Rempublicam, Ma-
gistratum, Cancellariã, Cameram, or-
dinem Teloniorum, Rationes &c:
spectant, violabunt aut quouis modo
mutilabunt, quo minus administratio
rerû hæctenus seruata, administrari pos-
sit.

fit. Conceditur tamen Generali de Reinach vt ea scripta secum exportet, quæ ab illo tempore quo ipse fuit Gubernator, Bellicam prouisionem, structuram aliosq; sumptus militares concernunt.

X. Omnem apparatus & instructum bellicum, cuiuscunque fuerit nominis aut formæ fideliter ei quem Dux nominauerit, tradet. nec quidquam eorum infodietur, destruetur comminuetur.

XI. Ciuibus seu Incolis Brisacensibus liberum Religionis exercitium concedetur, eorum tecta domusque ac præcipuè templa, monasteriaque inuiolata ac intacta absque vlla direptione relinquentur. Quod si verò Religiosorum nonnulli alio commigrare ipsi vltro cogitarent, cuius id liberum relinquetur. Quod verò ad alios qui ciues non sunt, sed tantum ad tempus securitatis causa hospites, maximè verò No-

ro Nobiles istius conditionis, ita Dux cum illis aget, vt conqueri iure nullo modo possint.

XII. Mobilia omnia ad domum Austriacam olim pertinentia, vniuersaque alia in Brisacensem munitionem tutelæ causa importata seu aduecta: Eaque quæ militi exituro aut ciuibus permanfuris legitimo titulo atiribui nequeunt, intacta relinquuntur, ac illis qui ad id officij à Duce designabuntur sine reservatione vllius fideliter tradantur.

XIII. Cauebit Generalis tormentorum Præfectus Baro de Reinach, & assecurabit obsidibus ad id post se relictis, ne quid occulte machinationis, quod munitioni Brisacensi, Duci V Vi-mario, vel suis illuc introeuntibus damno esse possit, illic relinquatur.

XIV. Denique omnia hæc absque dolo vtrimque seruabuntur. Quod si tamen aliquis priuatus contra hæc

egisse conuinceretur, non ideo reliqua
 communitas omnis vnus perfidiam
 luet, sed solus machinator fraudis, pro
 merito plectetur. In quorum omnium
 fidem imprimis ipse Serenissimus V Vi-
 mariensium Dux Bernardus; tum Ba-
 ro de Reinach, sua manu subscribent.

Quod & actum septimo decimo De-
 cembris Anno M. DC. XXXVIII.

Pactis ex vtraque parte admissis, sta-
 bilitis & subscriptis, V Vimario Duci
 innotuit, triginta suorum militum Bri-
 saci in carcere, durante obsidione mor-
 tuos, & octo alios à socijs concaptiuos
 ob famem & inedia in cibum esse ma-
 ctatos & deuoratos. Vnde Dux ita ex-
 canduit, vt pacta simpliciter rescinde-
 re decreuerit, concluderetque omnes
 præsidarios in egressu interneccione de-
 lere, fecissetque nisi omnes militiae pri-
 mores deprecati fuissent, quorum pre-
 cibus securitatem Brisacensibus annuit.

Egressi

Egressi itaque sunt nono decimo Decembris, intra octauam & nonam matutinam, quadringenti sani milites, quinquaginta ægri, cum nouendecim vexillis, septuaginta equis, duabus mulis, sex Rhedis, tribus curribus, ægri saneque separatim diuersis nauibus Argentinam versus secundo Rheno deducti sunt.

In Egressu Dux V Vimarius Baronem de Rheinach sub porta acriter perstrinxit, obijciens tum Barbaram ac feram immanitatem in milites, quantumuis aduersarios, in carcere exercitam: Cui excusandæ quid respondere possit, se quidem planè non videre. Cui Baro de Reinach, non latere suam Celsitudinem, similem contigisse casum in obsidione Augustana, in qua similiter carnes humanæ in delitijs fuerint, ideoque se extra culpam esse, si inopia & horrenda fames ad id delicti milites adegerit. Quod vero ipse eos in vincula

cula compegerit, aliud prudenter se facere haud potuisse, cum enim captiui indies elabendi quærerent occasionem, ac iam vidissent, quò res Brisacenses loco essent, dubio procul id ad suos relaturi fuissent: vt ergo maiora suis damna caueret, se ad illud mediũ compulsum esse. De cibo porro ipsis subtracto in carcere, id quidem saluã Ducis veniã, aperte falsum esse, cum ipsis carnes equinæ fuerint subministratæ tã diu, donec & suis illæ defuerint, ideòq; se eos mitius tractare tunc pro temporis iniuria non potuisse.

Post Reinachium Brisacensis Cancellarius, Dominus Volmarius, pullis vestibus indutus, bacillum manu præferens ad Ducem accessit, ipsique ter in genua prouolutus supplex factus est, petijtque sibi ignosci, nescio, quæ verba temere & imprudenter in Ducem egesta. Cui Dux. Se quidem sufficientem habere causam, acrius in ipsum animad-

animaduertendi, sed se modo ignoscere, videret potro ipse, vt impostorū cautius de Principibus loqueretur. Colonellum quoque Escher aliosq; nonnullos perhumaniter est allocutus, constantiam & fortitudinem eorum in tanta rerum omnium penuria vehementer laudans.

Tormenta maiora bellica, quæ in vrbe relicta, sunt, centum viginti quinque fuerunt, præter ea, ex quibus igniti globi emitti consueuerunt. Quoad puluerem pyrium aliumque apparatus bellicum nullus fuit defectus, suffecissetque ad protrahendam deditionem in multos adhuc menses. Sola panis commeatusue penuria eam præcipitauit.

Fames porro tam incredibilis fuit, vt difficulter describi queat. Certe nulla vnquam in antiquis & recentibus historijs sæuior notata est. In hac obsidione vnō die octo pueri perditī sunt,

ita, vt nunquam post hac sint visi, constans fama & probabilis suspicio fuit eos ad lanienam & cibum hominum raptos. Mortui triduanis quadriduanisque terrâ effossâ eruti sunt, & in frustra dissecti & in epulas appositi. Milites, qui ob delicta in vinculis agebant, fame compellente calcem è pariete avulsam comederunt. Sed nec fame tabescentibus parsum, quos audone simili malo perirent, socij conceptiui deuotarunt. Vix vltimis hebdomatibus vlla præterijt nox, quin decem in publicis vicis fame extincti reperirentur. Vendebatur modius siliginis quadraginta omnino florenis; Hordei, quatuordecim; avenæ, duodecim imperialibus. Modius pisorum stabat nouem florenis, modius farris mistus tribus furfurum modijs emptus est centum viginti florenis. Vini mensura vnica & panis trium librarum aureo annulo cum Margaritta preciosa quam

ITINERARIUM. 30X

quam Adamantem vocitant. Quis
 hæc credat? Sed maiora afferro. Bu-
 tyri libra quatuor florenis æstimabatur,
 lardi duobus & medio florenis; salis,
 floreno vno; casei, sesqui floreno; po-
 mum non admodum grande, dimidio
 floreno; cucurbita, septem florenis.
 Libra vna equinæ carnis medio flore-
 no; quarta pars canis, septem florenis;
 Glires singuli, singulis florenis; vituli-
 næ exuviæ singulæ quinque florenis;
 non minus emptæ sunt. Sed quid his
 tam tristibus immoror? ad alia pro-
 grediamur.

Obtenta victoria, & accepta in de-
 ditionem vrbe, postquam magnificè
 tam Brisaci quam in Gallijs triumphat-
 um est, omnis cogitatio & labor in
 id incubuit, vt sufficienti commeatu
 hic locus muniretur, multaque mox
 millia curruum frumentò onustorum
 in urbem illata sunt, ita vt in multos
 annos commeatus sufficeret.

X 5 Impen-

Impense in hanc obsidionem collocatæ ad undecies centena millia imperialium æstimantur. Milites vero, qui utrimque quadrimestri hac obsidione ceciderunt, octoginta millia excessisse dicuntur. Hæc de Brisaco ad alia alibi gesta transeamus.

Sub vicesimum secundum Decembris Imperatrix felici partu filium Principem enixa est, quem appellari voluit Maximilianum Thomam.

Nostri interim milites, qui in Westphalia & circum circa morabantur, miserum in modum pagos & oppida, quæ sub ditione hostium erant depopulati sunt; Quoad secundò tandem Februarij die Anni M. DC. XXXIX. ad hyberna sunt evocati. Generalis Louthersheim ad Vechtam hybernauit, Generalis Bredavv montensem Patriam obtinuit. Generalis Hatzfeldt Tremoniam, Hammonam, aliasque circum ciuitates sibi retinuit. Alij in a-
lios

lios comitatus deducti sunt. Dragones nostri, una cum Colonello Rambstorff, Colonello Winsheim, Colonello Sparr in Wetteraviam amandati, ad quorum comitatum accedere iussus est Princeps Palatinus Robertus, nuper in prælio captus, cum alijs ibidem concaptiuis, qui huc usque à clade nuper à nostris acceptà in Monasteriensi Episcopatu egerat, nec aliud quidquam ipsi ad recreationem deerat, quam plena libertas, ei enim submittebantur identidem à Principe Carolo Ludouico, Fratrem ipsius, pecuniæ largissimæ; acceperatque non ita pridem Minda mille quingentos Ducatus, sicut & Hagâ comitis vestes mire preciosas, Rhedamque imprimis elegantem, in usum Itineris ad Imperatorem, quò abducendus erat à nonnullis nostrorum turmis. Colonellus interim noster Deueroux cum reliquis suis turmis Fridbergensem ciuitatem in hyberna sua

sua sortitus est, quò ut cum milite suo venit, portis exclusus est, vnde in pagis desolatis omnique prorsus ope destitutis, agere ad tempus compulsus est. Quam quidem iniuriam cum multi militum vlcisci armis vellent, aliorum saniori consilio retenti sunt; hi consultius fore putabant, si totum negotium ad Generalem Hatzfeldium dirimendum perscriberetur. Cum vero ipse à nobis abesset longius, Cronbergam interea, donec ad nostras iustissimas querelas esset responsum, migrare constituimus. Erat Cronberga tunc varijs ante cladibus afflicta, & secum ipsa intestinis odijs dissidebat. Isthic cum decem cohortibus ipsum triduum habitauimus: miserum erat videre copiosum militem in tantillis spacijs concludi. Nec aliud sperari poterat, ni mature prospiceretur, quam grauis ex fœtore lues: accedebat, quòd annonâ deficiebat ante, quàm prompta videretur,

retur, adeo, ut ipse Colonellus Deue-
roux (cum media ciuibus suppeteret
haud amplius posse videret) suis sum-
ptibus à Francofurtensi ciuitate, sum-
ma inedia cogente centum filiginis
maltra coëmere deberet, missò vero
ad id homine nauò & sagace, qui aue-
heret, ciuitas se frumenta ex vrbe di-
mittere posse negauit. Ægrè tulit, suas
pecunias remitti, Colonellus noster,
satisque verbis signisque quam sibi iste
procedendi modus displiceret, osten-
dit. Vnde miles occasionem sumpsit
istam Francofurtensium inclementiam
quoque modò vlciscendi, quæ se non
multò post admodum commoda ob-
tulit. Agebatur Francofurtum versus
porcorum grex, centum quinquagin-
ta suibus constans, in quem noster
miles incidens omnem strauit atque
depastus est. Vrsellà interim Do-
mino Colonello nostro mansuetiores,
pro precio frumenta subministrauere,

vt gregarius saltem tunc miles in campis stationem figere potuerit. Miseri autem Cronbergenses officarios omnes cum equis & famulatu intra mœnia habebant, & alere compellebantur sola Fridbergensium peruicaciâ, qui nos contra Cæsaris expressa decreta à se excluderant.

Hic ergo dum statur, in varia loca excursus est, nescio, an famis magis, quam temporis fallendi causâ. Inuisimus quoque Kônigsteinianam arcem vicino quidem, sed edito, colle ædificatam, situ & munitione contra quouis hostium impetus securam. Locum tenens Prænobilis Dominus, Ioannes Christophorus, ex clarissima & antiqua Bettendorffiorum prosapia oriundus, nos non minus liberaliter quam humaniter accepit, omnique honoris & obsequij genere, vnâ cum Prænobili ac honestissima matrona coniuge sua, Colonellum nostrum eiusque

iusque comites profecutus est. Cum autem ipse, tunc forte podagrâ impeditus, pedibus consistere non posset, primores præsidij sui nobis adiunxit, qui nos per arcem deducerent, ostenderentque omnem eius ambitum: In egressu quoque nostro, honoris & raræ benevolentiae causâ tormenta maiora bellica solui fecit, quod humanitatis prolixissimæ officium, Colonello Deueroux plurimum placuit.

Hinc domum reuersi intra paucos dies responsum accepimus, ut denuo Fridbergam adiremus. Quamprimum igitur Colonellus noster cum quatuor turmis illuc mouit, sed & tunc ægrè admodum admissus est, ita, ut ciuitas arma hostilia in nos pararet, & ni fallor, expediuisset contra nos, nisi centurio, qui forte tunc Fridbergen-
sum arcem, exili spaciô, vallis & aggeribus ab vrbe separatam, insidebat, eos fuisset dehortatus.

Hoc

Hoc tempore nunciatum nobis est
 Generalem Salis, cum per Thuringiam
 commearet, incidisse in Bannirianos,
 fusum casumque cum sex legionibus
 esse, ipsum Ducem, cum multis è prima-
 ribus, captum, quæ res multum nostros
 afflixit.

 CAPVT XXXIV.

*Quid in Hybernis Anno M. D. C. XXXIX.
 actum. Et de Iudaicis quibusdam
 sacris.*

Mense Martio Magister Iacobus,
 miles sanè non minus animosus,
 quam fortis, cum selectis aliquot e-
 quitibus ex Ramsdorfianâ & Wintzia-
 nâ legione, rogatu Nobilissimi Do-
 mini per Eisfeldiam Satrapæ, contra
 hostem, passim impunè vagantem & o-
 mnia deprædantem, mouit; in quem
 cum

istic erat copiosa; septimò itaque A-
 prilis ad eam accessimus, ut supersti-
 tiosas eorum cœremonias seu consue-
 tudines obseruarem, sub horam
 matutinam sextam, quâ ipsi suas pre-
 ces missare consueuerunt. Synagoga
 hæc erat antiquitate æquè, quàm cultu
 deformis; in eius medio rotundum lo-
 cum spectare erat, sedili pensili vario
 intus & de foris grauem, superius in
 modum conopæi; quod lignæ co-
 lumnæ aliquot sustentabant, tectum,
 in eum duobus ostiolis sibi aduersis pa-
 tebat aditus, in eo tres quatuorue ex
 præcipuis Iudæorum longis togis, &
 alioque habitu insuper velut dalmatica
 vestiti, vetus testamentum in chartâ
 Pergamenâ nitidè descriptum euolue-
 bant conuoluebantque, conuolutum
 deinde in scriniolum aliquod seu ta-
 bernaculum potius, quod ipsi sacra-
 rium appellant, deportabant, acce-
 dentibus, qui iuxta stabant & deoscu-
 lantibus

stantibus legem DEI in manibus sacrificuli. Mox ad preces multa vocis & oris inflexione, sublatione depreffioneque redibant. Separatae erant à viris mulieres loco paulum editiore, ita tamen, ut commodè ceremonias omnes despiciere possent, quæ simul, nescio quid triste, inarticulatâ quadam voce, murmurabant.

Absolutis precibus, ut apparebat, ad speciem multâ cum deuotione, Rabbinum hoc est sacrificulum ipsorum euocauit, ut ab eo curiosa quædam, hinc inde occurrentia, disceremus. Hic ut nos conuenit, veniam statim humillimè postulauit, quod pileum non aperiret, causans legem suam vetantem in Synagogâ detecto esse capite. Simulque nos in vicinum locum deducens, ubi suos matrimonio copulare consueuerunt, ostendit ex proximo pariete duarum stellarum in lapide excisarum effigiem, contra quas

Y. 2. sponsus.

VXXX

sponsus vitrô collimare debebat & confringere; de hac ceremonia cum in lege eorum nil præcipi obijceremus, peteremusque quorsum id fieret, respondit Rabbinus; eam esse à maioribus pie introductam consuetudinem, non à DEO præceptam legem, vel leque ipsos hoc ritu monere novos coniuges, quàm fragilis esset mortalis vita, cauere simul, ne immodicis voluptatibus à DEO se abripi sine- rent. Notare quoque mulierum le- gem inconstantiam, quæ ad quem- vis flatum omnem formam veluti vi- trum induunt. Ut ergo noua nupta- constanter cum coniuge suo perseus- ret hoc vitri iactu moneri.

Hic dum variè discurremus, ad- est, qui nobis de, nescio qua, piscinâ clanculum vellit aurem, in quam mox inquisitum est; ad eamque deducti sumus curiosi Iudaicarum ceremoniarum exploratores. Descendebatur in-
eam.

eam
gra
lic
can
tur
qua
qua
ho
æsta
pisc
dim
nus
tre
acc
E
uita
rim
run
ho
In
ter
liga

eam, velut profundissimum puteum, gradibus facile nonaginta quatuor: illic mulieres secundum legem Mosaicam post partum purificari dicebantur. Purificatio vero non est aliud, quam totius corporis, ita, ut nil quidquam appareat, in aquam immersio, fierique debet tam hyeme quam æstate; quod si frigore constringatur piscina, securi aperiendus est aditus. Vidimus quoque lauacrum, ad quod manus abluunt, qui mortuum fortè contrectauerunt, ne immundi Synagogam accedant.

Posterò die ad circumcisionem inuitati sumus, ad quam spectandam plurimi cum ipso nostro Colonello adierunt. Fit ea non sine infantis periculo hoc fere ordine:

In primis, postquam acutissimus culter ex chalybe, oleo illitus, aliaque obligandum vulnus pueri circumcisi necessaria

cessaria in promptu sunt, affertur puer
 circumcidendus. Tunc accedit sus-
 ceptor Iudæus seu Patrinus, & sellæ
 ad id destinatæ insidet, excipitque
 puerum genibus seu sinu; Quem Rab-
 binus, geniculans, denudat, arreptô-
 que virili, vel infantili potius, mem-
 brô præputium cultrô resecat. Dein
 applicat hiantes fauces, atque ex vul-
 nere tertium exsugit sanguinem, eum-
 que in poculum argenteum, in quod
 etiam præputium resectum ante inie-
 cerat, exspuit; applicat mox lineos
 panniculos, liberaliter in oliuarum o-
 leum immerfos, curando vulneri, vo-
 ciferante interim miserandum in mo-
 dum puellô, & congemiscantibus ad-
 stantibus Iudæis. Absolutâ circum-
 cisione offertur puer DEO, manibus
 sacrificuli, distribuiturque tam adue-
 nis, quàm indigenis vinum & saccha-
 rum. Quæ tamen omnia nos reieci-
 mus. Dicuntur sæpe-numerò par-
 uuli

anuli deficere sub crudeli hoc tormen-
to, aliquando etiam sub manibus Rab-
bini, vel non multò post, ob do-
loris impatientiam,
emori.

DEO HONOR ET GLORIA.

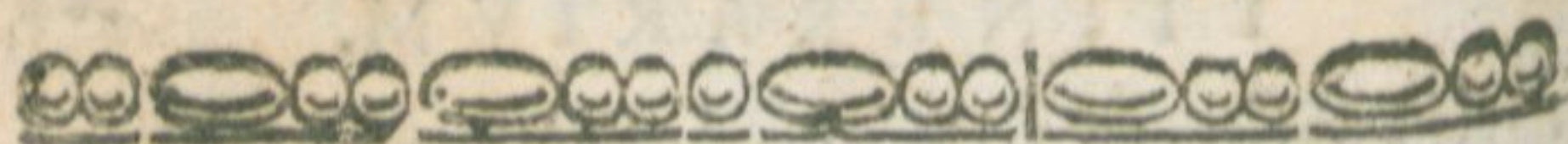

Y 4

Men-

r puer
t sus-
sella
itque
Rab-
eptò-
nem-
Dein
vul-
eum-
quod
inie-
neos
m o-
vo-
mo-
s ad-
cum-
ibus
due-
cha-
ieci-
par-
uuli

Emenda ex potioribus notata:

sic Emenda.

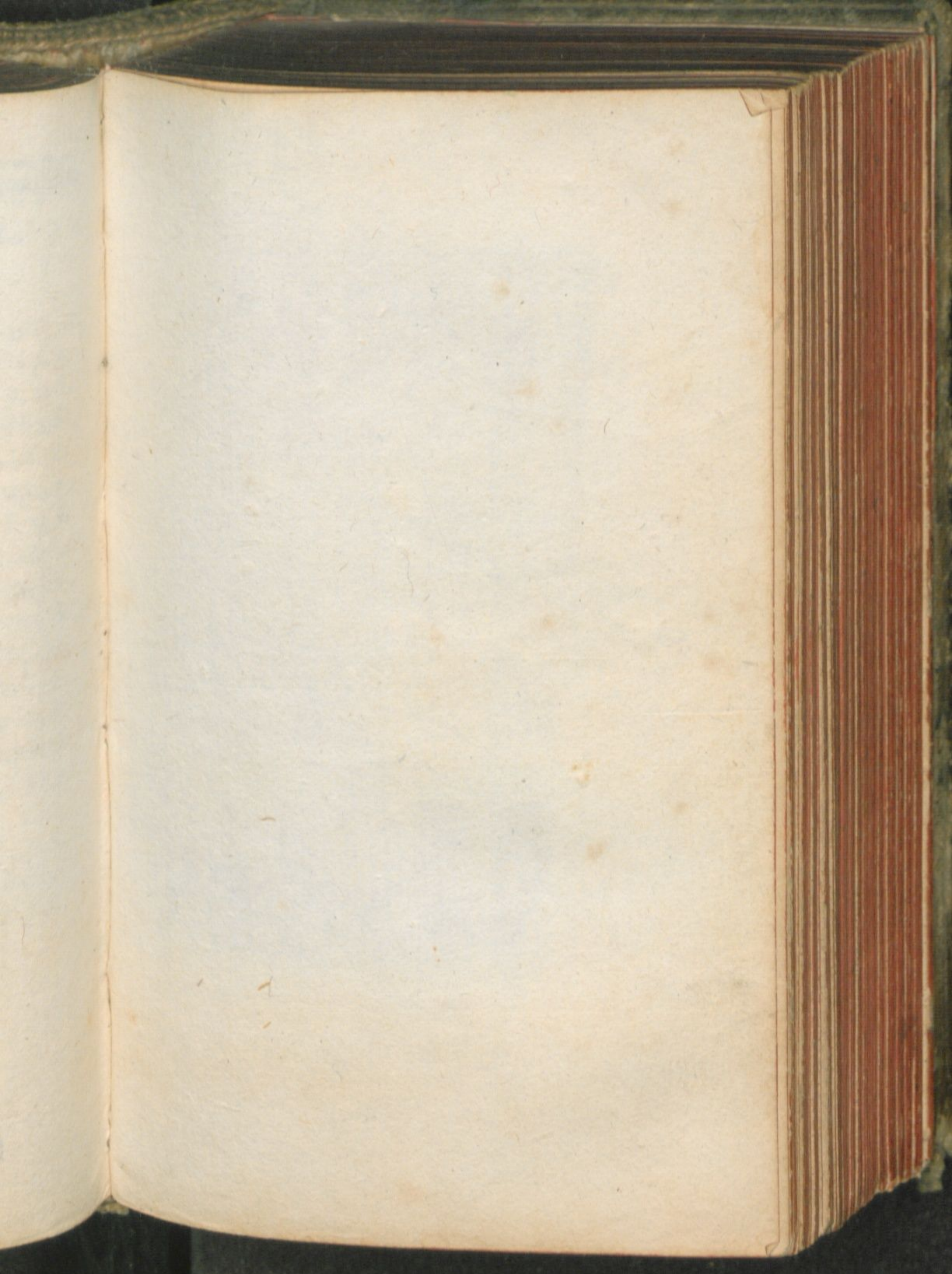
IN dedicat. p. 6. dum tibi deest eorum in
ead: musculo l. musæolo. Ad Lect. p. 4.
paucæ l. paucis. p. 10. tam mari quam. p. 11. l.
potestate. p. 12. l. collectam. p. 17. l. latissimā.
p. 19. l. militi. p. 23. l. diuturnam. p. 25. l. Cæ-
sareanarum. p. 36. l. sat. p. 37. l. discurrunt. p.
39. l. continua. p. 43. l. Nobiles. p. 51. huc l.
lue. p. 73. multa l. nulla. p. 74. l. cataphracto-
rum. p. 78. voits l. votis. p. 80. male l. malle.
p. 96. l. lecticæ. p. 103. l. proditiōis p. 105. &
cum. l. at cum. ib: hostile l. hostile. p. 114. le-
rentel. tenente. p. 116. rexit. l. erexit. p. 142.
impetitu l. impetu. p. 186. sum l. sub. p. 196.
nobi l. nobis. p. 201. insequendam. l. insequen-
dum. p. 204. lin. 7. post insidijs l. qui. p. 205.
l. omniaque. p. 208. exuertit l. vertit. p. 220.
qui quis l. quisquis. ib: dani l. damni. p. 228.
l. elegerat. p. 229. l. Capitaneo. p. 239. l. suble-
uate. p. 243. l. amissis. p. 277. l. vtramque.
p. 278. l. fronte.

F I N I S.

ta:
 id
 rum in
 ct. p. 4.
 p. u. l.
 tiffimã.
 l. Cæ-
 runt. p.
 huc li.
 hraçto-
 malle.
 .105. &
 114. le-
 p. 142.
 p. 196.
 equen-
 p. 205.
 p. 220.
 p. 228.
 suble-
 mque.

IT
THOMAS
TRIP
 Sa
In fortissim
 Strenui
 D. WAL
 S A C. C
 ft
 Historiã
 don,
Jacob
 M
 Imprimeba
 An

